196

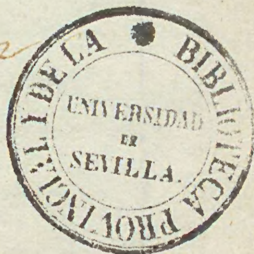
331
196

✝

Elementa Philosophiæ ex Philosophorum cum veterum, tum novorum scriptis collecta.

Tomus primus,

Quo ars Logices continetur, à Petro Emmanuele Prieto Regiæ Hispalensis Academiæ Sacræ Theologiæ Doctore, Philosophiæque Professore adolescentibus, Qui exacto vulgaris æræ anno MDCCLXXIV. ejusdem Regiæ Academiæ Gymnasia celebrare cæperunt, dictata, exposita, tradita, amicorumque cura in aspectum, atque lucem prolata.

BIBLIOTECA PROVINCIAL Y DE LA UNIVERSIDAD DE SEVILLA.

✝

O vitę Philosophia dux! O virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum! Quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset. Tu urbes peperisti; tu dissipatos homines in societatem vitę consociasti: tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugiis, tum litterarum, et vocum communione junxisti: tu inventrix legum, tu magistra morum, et disciplinę fuisti. Cic. Tusc. quęst. lib. 5. capite 2.

Philosophus est is, qui studeat omnium rerum Divinarum, atque humanarum vim, naturam, causasque nosse, et omnem bené vivendi rationem tenére, et persequi. Idem lib. 1 de Orat. cap. 19.

Elementa Philosophiæ ex Philosophorum cum veterum, tum novorum scriptis collecta.

Præfatio.

1. Quisquis rei hujus, quæ Philosophia Græcè dicitur, Latinè verò studium, et amor sapientiæ, atque cujus elementa vobis nos, carissimi adolescentes, tradere instituimus, considerare volet principium; reperiet, id ē sanctissimâ causâ natum, atque optimo profectum fonte, Deo scilicet optimo maximo, omnium certè donorum auctore, ac largitore. Est enim Philosophia, ut ajebat olim Tullius, omnium mater artium. Hæc nos primum ad Dei cultum; deinde ad jus hominum, quod in generis humani societate situm est; tum ad modestiam, magnitudinemque animi erudivit, eademque ab animo tanquam ab oculis caligi=

nem dispulit, ut omnia supera, infera, prima, media, ultima videremus (a.)

2. Nihil est enim ipsi visum hac optabilius reperire, nihil prestantius, nihil homini melius, nihil homine dignius. Nam sive oblectatio, inquit, queritur animi, requiesque curarum; sive ratio constantie, virtutisque perquiritur: aut hec ars est, aut nulla omnino, per quam eas assequi, et obtinere possimus. (b.) Necdum igitur donum, quod Divino quidem Platoni visum est, sed omnium habenda est Philosophia naturalium donorum excellentissimum.

3. Hujusmodi autem donum Adamo, qui ceterorum institutor hominum, et magister erat futurus, Deus creditur, cum illum condidit, beneficentissimus concessisse. Cum enim primus homo, ut ait Doctor Angelicus, non tantum secundum corpus ad aliorum ge=

(a.) Lib. V. Tusc. qq. n.° 20.
(b.) Lib. 2. de officiis cap. 2.

nexationem; sed etiam secundum animam ad aliorum instructionem, et gubernationem perfectus sit institutus: eum oportet habuisse notitiam omnium, quæ sciri naturaliter possunt. Qui enim scientiam non habeat, neminem poterit erudire. (a.) Quid etiam id ipsum sacris voluminibus comprobatur. Apud Ecclesiasticum enim reperietis, primos hominum parentes intellectus disciplinâ repletos: mala, bonaque novisse: ac Effectoris Mundi, molitorisque Dei opera intellexisse. (b.)

4. At cum primus ille humanæ gentis parens ob sanctissimam à se infractam Dei legem, eâ, quam ab ipso Deo acceperat, rerum scientiâ privatus fuisset, in easdemque nescientiæ tenebras posteritatem secum omnem traxisset, qui deinceps nati sunt homines, hi non aliusmodi amissam, ac pene extinctam omnino, recuperare Philosophiam,

(a.) 1. parte summæ Th. quæst. 94. art. 3.
(b.) Eccles. cap. 17. vv. 5. 6. 7.

atque summo studio, ingentique labore potuerunt. ¡ O culpam primi hominis infestissimam! ¡ miseram, juvenes, ac infelicem humani generis conditionem! Quam enim, si audiens fuisset Adam Creatori, rerum scientiam assequeremur facillimè; ad eam nisi, per vigilias, et solitudines; jejunia, dolores, sexcentaque alia pęnarum genera pervenire non possumus.

5. Jam vero ut eò redeat, unde aberraverat, pręlocutio, gens quidem fuit nulla, neque tam abjecta, tamque ignobilis, neque tam immanis, et barbara, quę suos non gloriari Doctores, et Philosophos potuisset. Quibus tamen primum acceptam referre debemus Philosophiam, Chaldęi fuisse videntur, antiquissimum, ut ait Tullius, Doctorum genus, quos ipse Astrorum cognitione, solertiâque ingeniorum antecelluisse, tra=

dit:(a) Quique, eodem auctore, diuturna siderum observatione scientiam putantur effecisse, ut prædici possit, quid cuique eventurum, et quo quisque fato natus esset.(b.) Quamquam istam, non scientiam ego dixerim, sed insanientium hominum delirationem, fabulis, adversa Catholica detestatur Ecclesia. Harum porro disciplinæ per Mesopotamiam, Assyriam, Syriam, longè, latèque pervagatæ; ad Persas, et Arabes, hinc ad Ægyptios, à quibus tandem ad Græcos pervenêre. Harum autem partem nemo dubitat nemo, quin præcipua Philosophiæ gloria tribuenda sit, ideò quòd omnium solertissimè singulis ejus partibus operam dederint, posteritatisque memoriæ consecraverint. Neque alia quidem videtur esse causa, cur illustriores Philosophorum Sectæ à Græcis repetantur.

6. Hi ergo Philosophi plurimas in sec=

(a.) Lib. 1. de Divinat. cap. 41.
(b.) Idem lib. 1. de Divinat. cap. 1.

tas dicuntur abiisse, quarum duo præcipua stitere capita, secta scilicet Jonica, cui Thales præfuit, Mileti Joniæ urbis natus, et Italica istiusmodi nominata, quod Pythagoras illius institutor in Italia Philosophiam professus fuerit. Ab Jonica autem Socratis tempore aliæ bené multæ manavére sectæ, quarum celeberrimæ Cynica, et Academica.

7. Hujusce princeps stitit divinus ille Plato Socratis auditor, cujus Philosophia ad octavum circiter Ecclesiæ sæculum primas detulit, quamque antiquiores ipsius Ecclesiæ Patres sectati sunt. In his nominantur potissimé Justinus Martir, Clemens Alexandrinus, Basilius, Gregorius Nacianzenus, quem Theologum vulgo, sed jure tamen, ac merito nominant, Sancti Hieronymi præceptorem, qui Græci quidem omnes sunt. E Latinis vero Patribus Magnus recensetur Augustinus,

qui Platonis doctrinam ab Hierocle, Porphy=
rioque corruptam emendavit, et ad refutan=
da Ethnicorum deliramenta sapienter adhi=
buit, ac feliciter. Et Platonem quidem multi
audierunt; ipsis tamen omnibus longe præs=
titisse creditur Aristoteles Stagiris Mace=
doniæ urbe ortus, qui sectam instituit, Peri=
pateticam appellatam, ob id quia ejus discipu=
li inter ambulandum philosophabantur. Qui
enim erant, ait Tullius; cum Aristotele Peripa=
tetici dicti sunt, quia disputabant inambu=
lantes in Lyceo. (a.) Scholastica item eadem
vocata secta est, propterea quod in scholis
à noni seculi initio cum Arabes Africæ, et
Hispaniæ late dominabantur, ad nostra us=
que tempora Aristotelis de Philosophiâ libri
publicé lecti sunt. Cynicæ autem sectæ dux
fuisse dicitur Antisthenes Diogenis præ=
ceptor: ab eâque Stoica proficiscitur, quæ

(a.) Acad. quæst. lib. 1. cap. 4.

auctorem habuit Zenonem Cyticum. Id autem nominis est sortita, quod Zeno in Stoà, Latiné porticu suę dogmata Philosophię traderet. Atque hęc de Ionicâ.

8. Ad Italicam quod attinet, ea in plures quoque sectas est divisa, quarum excelluisse legimus Scepticam, et Epicuream. Illa ducem habuit Pyrrhonem, cujus discipuli ideo sunt Sceptici nominati, quod nihil penitus affirmarent: quinimo in inveniendis argumentis dubitandi, ambigendique rationibus, etiam in rebus evidentissimis tota eorum industria versabatur. Postremam condidit Epicurus, cujus doctrinam Latinis carminibus reddidit Lucretius; nostris autem feré temporibus illustravit Gassendus, ac emendavit.

9. His accedunt recentes alię Philosophorum sectę, quarum potissimé celebrantur Gassendistarum, et Cartesianorum.

Illi clarissimum, maximique ingenii virum Petrum Gassendum Presbyterum, in oppido prope Diniam in Gallia natum, Ecclesieque Diniensis Prepositum ducem agnoscunt. His autem anteit Renatus Cartesius Hage Turonum illustri loco natus. Alia denique mirorum excitarat adolescentior Philosophorum secta perillustris, quarum stitit caput Britannicus Newtonus, grande illud Britannie decus ut ait ille, et cui nulla secula parem tulerunt Philosophie scilicet laude. (a) Ac sic quidem et nata, et ad nostra usque tempora progressa Philosophia est.

10. Si autem notionem ejus inspicere velimus, nihil profecto aliud Philosophia est, nisi certa quedam et ipsius Dei, ejusque operum mirabilium, et earum rerum, que homines attingunt, cognitio: quocirca definiri valet Philosophia, rerum divinarum, et humanarum, causarumque, quibus he res con-

(a) Musschemb. in prefat. Elem. Physice.

tinentia scientia naturę limitibus circumscripta. Huic enim scientię, seu de rebus agat ipsa divinis, sive in iis, quę hominibus sunt propria, versetur: loquar apertius: sive immensam, et interminatam supremi Numinis naturam, perfectissimaque attributa consideret, sive cęteris mentibus cognoscendis incumbat, sive Coelos, sive terram, sive aerem, sive aquam, sive tandem cęterarum, quę pulcherrimam mundi molem integrant, rerum conditionem rimetur, ultra proprios naturę fines progredi non licet.

11. Neque vero quamvis rerum cognitionem dixeritis Philosophiam; sed eam, quę cum vera sit, certa, et perspicua, tum causas illas, rationesve complectatur, quamobrem ita ea sint, quę mente consequimur. Talis namque cognitio Philosophia est, pręterea nulla.

12. Philosophię notionem partes excipi-

unt Metaphysica, Physica, Logica, Ethica, Latiné Moralis. Harum prima Dei optimi, maximi, spiritualiumque ipsius operum natura contemplatur: corporatorum autem secunda: tertia demum, et quarta circa ea versantur, quæ hominibus propria sunt, mentis scilicet cogitationes, quas regit Logica, ad verumque dirigit; voluntatesque; sive voluntatis, ut recté quidem dici assolet, actus, quorum honestas, et probitas curæ sunt Ethicæ.

13. Quæ cum ita sint, hoc velim nedum vobis, auditores, sed iis omnibus, qui scripta hæc nostra legerint, contingat, ut eâ Deum mente Philosophiam hominibus concessisse noverint, quo suas ipsi mentes exornarent, sensa perficerent, veritatem ab errore discernerent, virtutes colerent, tamque præclari muneris auctorem benedicerent, collaudarent, diligerent. Hoc autem

vel ipsis profecto Ethnicis cognitum est quodammodo, atque persuasum. Ut enim, si Grammaticum se professus quisquam barbarè loquatur, aut si absurdè cantet is, qui se haberi musicum velit, hoc turpior, ait Tullius, sit, quod in eo ipso peccet, cujus scientia profitetur; sic Philosophus in ratione vitę peccans, hoc turpior est, quod in officio, cujus magister esse vult, labitur, artemque vitę professus delinquit in vitâ (a.)

11. In explicandis autem Philosophię partibus ita versabimur, ut à Logicâ, quę cęterarum organum est, instrumentumve, ut dicam Latinè, scientiarum, initium ducamus. Deinde quę vestra scire maximè interesse videamus, ea vobis primum ex Physicâ; post ex Metaphysicâ, ut loqui solemus, tum ex Ethicâ excerpta breviter quidem, ac perspicuè, quoad facultas feret, tradere pollicemur. Quę quidem omnia (Deo scilicet aspirante) quatuor

(a.) lib. 2 Tusc. quęst. cap. 4.

tomis, sive sectionibus exunt nobis absolvenda triennium: quamquam codicum numerus esse is poterit, quem voletis. Id quoque huic est addendum, quod, sciatis, velim, quod libenter, quod simpliciter, candidéque profiteor, non meo me in ejusmodi rebus ingenio usum, nostrum enim quod sit, quodve proprio, ut ajunt, Marte invenerimus, vix quidquam, præter quam delectum, distributionem, ac ordinem reperiatis; sed eorum, qui Philosophicis scriptionibus clarnêre auctorum veterum, et novorum.

15. Nec interea id prætereundum esse, ducimus, nos videlicet, si quid inscienter, quod à sanctissimis, firmissimisque Catholicæ fidei Dogmatibus, Ecclesiasticisque sanctionibus quoquomodo discrepans secuti videbimur; monitos ab aliquo sententiam statim commutaturos. Non enim, ut ait Cicero, parum cognosse, sed in parum cognito stulté perseve=

rasse, turpe est, propterea quod alterum communi hominum infirmitati; alterum singulari uniuscujusque vitio est attributum. (a.) Nunc autem ne longius, quam par est, oratio progressa videatur, de Logicâ, quam nos primam diximus tradituros esse

.~. dicamus. ~.

(a.) Lib. 2 de invent. cap. 3.

+

[illegible]

Sequitur tertia (id est Logice) quę per omnes partes sapientię manat, et funditur, quę rem definit, genera dispartit, sequentia adjungit, perfecta concludit, vera, et falsa dijudicat, disserendi ratio, et scientia: ex qua cùm summa utilitas existit ad res ponderandas, tùm maximè ingenua delectatio, et digna sapientiâ.

Cic. Tusc. qq Lib. 5. cap. 25.

Elementorum Philosophiæ

Sectio prima

Logicen complectens, sive artis Logices libri quatuor.

16. Quam igitur Græci Logicen, seu Dialecticen vocavére, eam Tullius disserendi rationem interpretatur. (a.) Est namque Logos, ut é Græco vertam, verbum, sermo, ratio: Dialogizo autem, dissero, disputo, discepto: ut sermocinandi, disputandive facultatem non tam ore, quam mente intelligere debeatis. Quo circa optime definiri solet, cum ea esse dicitur, disciplina præcepta, legesque tradens, quibus humanæ mentis cogitationes in vero recté cognoscendo, ordinatimque exponendo diriguntur. Paucis: recta veritatis detegendæ, atque explicandæ ratio. Verbo alii cogitan=

(a.) Lib. de Fato, cap. 1.

di artem eam definiunt, quod reddit eodem. Est enim ars nihil aliud, quam preceptio, que dat certam viam, rationemque faciendi. (a) Ejus autem utilitas, et excellentia vel eo tantum ad evidentiam ostenditur, quod nullus nec extiterit, neque existat ingenuis artibus eruditus, quin maximo eam opere commendaverit, et commendet. Quapropter he res, que aliquos remorari solent, nos minime retardabunt.

47. Hujus preterea eximie artis inventor fuisse dicitur Zeno Eleates auditor Parmenidis, ideo quod primus ipse habeatur, qui ea omnia Logice precepta, que ab antiquioribus Philosophis fuerant instabilita, distincte, ac enucleate in unum redacta literis consignaverit. Eandem â Zenone Socratem, ab hoc Platonem legimus accepisse. Sed nullus tamen ipsam nec fusius, nec accuratius persecutus est Aristoteles, qui totam certum

(a.) Pluct. ad Alex. lib. 4. cap. 2.

et viginti tribus comprehendisse dicitur libellis, quorum septemdecim extant, reliqui desiderantur. Neque hic praeteream Franciscum Baconem, Petrum Gassendum, Renatum Cartesium, Joannem Lokium, Antonium Arnaldum (ejus opinor auctorem opusculi, quod inscribitur ars cogitandi) aliosque juniores Philosophos quam plurimum Logicae cum incrementi, tum luminis attulisse.

18. Partes insuper, in quas eam tribuendam statuimus, iis sane cogitationum generibus, quibus humana mens utitur (quoniam ipsa integra sunt illius materies) respondebunt. Sunt autem mentis nostrae duo tantum cogitationum genera, perceptionis unum, alterum judicii; sed ea nos in quatuor, quod, perspicuitati ut consulant, multi faciunt, dispescimus perceptionis, judicii, ratiocinationis, ac methodi, quam vocare Latine possumus ordinem, aut dispositionem. Quae namque

UNIVERSIDAD DE SEVILLA

posteriæ cogitandi rationes ad secundam, scilicet judicium, cujus certa quædam sunt genera redigentur. Quinimo ita se res habet, opinor, ut vel judicium ipsum quoddam sit perceptionis genus, quod aliàs concludetur.

19. Ergo totius primæ Elementorum Philosophiæ nostrorum sectionis distributio erit quadripartita: primus üt liber perceptionem, alter judicium, ratiocinationem tertius, quartus methodum complectatur. His tandem accedent disputationes aliquæ, quibus et Logicæ præcepta magis illustrentur, et ad rectam, convenientemque disceptandi rationem informentur adolescentes in Philosophia Tyrones. Sed jam tempus esse video ad id, quod instituimus, aggredi.

Artis Logices Liber primus

De Perceptione.

20. Primum humanæ mentis cogitatio=

rum genus earum est, quæ et notiones, et perceptiones, et conceptus, et intelligentiæ, et apprehensiones, et ideæ, species, aut formæ dici consuêrunt. Ideæ tamen, perceptionisque nominibus frequentius utemur, ne à plerorumque Philosophorum more recedere videamur. Iam quidquid ideas maximé attingere sumus arbitrati, quinque omnino capitibus persequemur. Primum enim ipsarum naturam: varié deinde genera: tùm Philosophorum recentiorum, ac veterum Categorias: post attributorum appositionem, atque rerum, ut ita dixerim, prioritatem, posterioritatem, ac simultatem: idearum denique signa, neque brevitatis immemores explicabimus.

Caput I.

De Idearum naturâ.

1. Est ergo idea, vel perceptio nuda rei alicujus menti facta repræsentatio. Vnde is Dei, hominis, Solisve ideam habere dicetur, cui

Deus, cui homo, cui Sol suæ menti repræsentabit. Illudam propterea dixi; quod de re perceptâ nihil mens ait, aut negat. Repræsentari autem menti rem aliquam nihil est aliud, quam ipsius rei similitudinem, formam, vel imaginem adesse menti. Et modus quidem, quo res mens nostra percipit, speculi exemplo declaratur quodammodo. Ut enim speculum rei sibi adversæ imaginem excipit, sic mens nostra rei, quam percipit, imaginem quamdam, et similitudinem in se ipsâ facit; per quam rem illam cognoscit. Est namque vobis animadvertendam, rerum tam existentium, quam possibilium (ut Logici usurpant) perceptionem non extra nos fieri sed in nobis. Id autem esse nequit, nisi intimâ mentis conjunctione, aut ipsis cum rebus, aut cum imaginibus earundem. Cum rebus conjungi nequit, ut liquet. Cum earum igitur imaginibus, quæ vices rerum gerant, et in quibus res ipsas percipiat, conjungatur, oportet.

Sunt, qui mentem pati, non agere percipiendo arbitrent; at meâ quidem sententiâ fallunt. ¿Quid ergo aliàs ab inanimo, inertique speculo mens, viva res scilicet, atque activa distaret?

2. Neque vero omnis perceptio efficitur uniusmodi: aliter enim illa fit, quę dicitur intellectio, atque illę alię, quarum una imaginationis, altera sensationis nomine â Philosophis designatur. Est namque sensatio rei sensibilis in externum aliquem sensum agentis perceptio. Eo autem ordine perficitur, ut primum res objecta sensui huic feriat, moveat, immutet, ut lux, colorve oculos. Deinde motus iste, vel immutatio, quam vocant passionem, â sensu ad cerebrum nervis pervehatur. Tum mens, quę hacce lege unita est corpori, idque cum eo commercium habet, ut certa vestigia cerebri certę animi perceptiones sequantur, et versâ quoque vice, estque hęc affectio illud ipsum, quod dicimus sensationem.

3. Sequitur imaginatio, quę perceptio est rei non sensibilis modo, sed absentis, et aliàs objectę sensibus, horumque cognitę ministerio. Mens etenim res ejusmodi percipit in imagine quadam corporeâ, et veluti umbrâ, quę ex earundem sensatione cerebro impressa et, ut ita loquar, insculpta, ac depicta relinquitur. Simulacrum autem istud dicitur Phantasma Grecè, Latinè visum. Quamquam eò quoque valet imaginatio, ut res aliquas incorporeas instar earum, quę corporatę sunt, nobis representemus, harumque, et illarum imagines diversè augeamus; minuamusve, copulemus; aut disjungamus.

4. Restat nobis intellectio, quę imaginationi, et sensationi prestat, quoniam tota intus in mente perficitur: estque ejus rei perceptio, quę nullo sit viso adumbrata, nullis corporeis imaginibus comprehensa. Et hoc quidem cognoscendi genus ideę, perceptionisve nomine propriè significatur.

5. Trium autem, quas proxime docui-
mus, percipiendi rationum, pulchrius, et ap-
positius exemplum affert Augustinus, quam ut
illud prętermittere debeamus. Ecce, inquit, in
hoc uno pręcepto, cum legitur, diliges proxi-
mum tuum tamquam te ipsum, tria genera
visionum occurrunt. Unum per oculos, quibus
ipsę literę videntur. Alterum per spiritum ho-
minis, quo proximus cogitatur absens. Tertium
per contuitum mentis, quo ipsa dilectio intellec-
ta conspicitur. In hisce tribus generibus pri-
mum est omnibus manifestum. In hoc enim vide-
tur coelum, et terra, et quęcumque in eis conspicua
sunt oculis nostris. Nec illud alterum, quo absen-
tia corpora cogitantur, difficile est insinuare. Ip-
sum quippe coelum, et terram, et ea, quę in eis vide-
re possumus, etiam in tenebris constituti cogita-
mus, ubi nihil videntes oculis corporis, animo ta-
men corporeas ipsarum rerum imagines intuemur.
Tertium vero illud, quo dilectio intellecta conspici-
tur, eas res continet, quę non habent imagines sui

similes: ut gaudium, pax, benignitas, bonitas, et cetera hujusmodi, quibus mens Deo appropinquat, et ipse Deus. Hæc siquidem nullas gerunt formas similes corporum. Primum ergo appellemus corporale, quia per corpus percipitur, et corporis sensibus exhibetur; secundum spiritale: tertium vero intellectuale, quod mentis est proprium, ac excellentius. (a.)

6. Cum itaque vis, qua mens pollet, percipiendi trifariam exerceatur, per sensationes nempe, imaginationes, intellectiones, tribus etiam nominibus à Logicis appellatur. Sensus namque dicitur, facultasve sentiendi, cum primum: phantasia, visve imaginandi, ab Augustino autem spiritus, cum secundum: mens denique, intelligentia, vulgòque intellectus, cum tertium perceptionum genus exequitur. ~~Atque suam~~ illam sentiendi vim per quinque humani corporis instrumenta mens exerit. Oculis namque videt, audit auribus, naso odoratur, linguâ gustat, partibus tandem corporis omnibus tangit.

(a.) Lib. 12. de Gen. ad Litt.am à cap. 6. ad 25.

Perapta huc illa Tulliana: „Nos non oculis, in=
„quit, cernimus ea, quę videmus. Neque enim est
„ullus sensus in corpore; sed vię quasi quędam
„sunt ad oculos, ad aures, ad nares à sede animi
„perforatę. Itaque sępe aut cogitatione, aut ali=
„quâ vi morbi impediti, apertis, atque integris
„et oculis, et auribus, nec videmus, nec audimus,
„ut facile intelligi possit, animum et videre,
„et audire, non eas partes, quę quasi fenestrę
„sunt animi. (a.) Concinit Augustinus „neque
„enim corpus, inquiens, sentit, sed anima per
„corpus, quo velut nuncio utitur ad formam=
„dum in se ipsâ, quod extrinsecus nuntiat. (b.)
Nomen insuper aliud vis illa ipsa percipien=
di sortitur. Quippe cum mens non ea modo co=
gitet, ac intelligat, quę sunt extra semetip=
sam, verum etiam se noverit, suasque cogi=
tationes percipiat, istiusmodi cognitio inti=
ma vocatur sensatio: vis autem, facultasve

(a.) Tusc. qq. lib. 1. cap. 20.
(b.) De Gen. ad lit. lib. 2. cap. 21.

â quâ proffluit, sensus intimus. Quod ad idearum naturam attinet, hactenus: earum varia genera videamus.

Caput 2.

De variis idearum generibus.

7. Ac idearum quidem divisio â tribus est fontibus derivanda, ipsarum scilicet origine, naturâ, repraesentatione. Quod ad originem attinet idearum, nonnullos scimus esse Philosophos, qui Cartesii partes tenentes tria earundem genera ponant: unum est earum, quas idcirco vocant innatas, quia ipsas menti Deus imprimit, opinantur, seu cum illam condit, corporique modo sibi tantum noto conjungit, sive, ut quidam ex eis malunt, quotidie, toties nimirum, quoties percipit, in quibus Dei mentis, omnium incorporearum ideas, primorumque principiorum notiones reponendas existimant. Prima autem principia ita certae, ac perspicuae sunt veritates,

ut simulacque rex menti offeraunt, aversionem ejus extinguerant: e.c. hec idem simul esse, et non esse non potest. De adventitiis autem ideis, et factitiis, quas statim expono, convenit inter Logicos: innatæ vero sint, necne, res est magna disputatione digna, quam in Metaphysicam, quam attingit, differimus.

8. Alterum est earum, quas adventitias vocat, ob id quia sensuum ope, ministerioque comparantur: ut idea coloris, soni, odoris, cæteræ corporearum rerum notiones. Tertium denique genus illarum est idearum, quas dicunt factitias, propterea quod ex adventitiis ab ipsa mente conjunctione, vel separatione oriuntur: ut cum è montis, aurique ideis, una montis aurei componitur idea. Adventitiæ pleræque ideæ reales, ut ita dixerim, sunt, quibus nempe extra mentem objecta respondent: contra factitiæ, quæ plerumque arbitrariæ sunt, et vacuæ, nulla extra nos objecta habentes. Eas, cum exorant ejusmodi commentitias,

vel rationis entia cum Scholasticis dicitote.

9. Sunt autem ideæ natura ipsarum attenta, phantasticæ, ac intelligibiles: directæ, reflexæque: simplices, ac compositæ. Omnes corporearum rerum, quæve instar corporearum percipiuntur, ideæ nominantur phantasticæ. Intellectiles vero, seu intelligibiles illæ sunt, quibus nec corpora repræsentantur, nec instar corporis quidquam: ut entis, potentiæ, virtutis, aliæ denique similes. Directæ vocantur, quibus aliquidpiam primitus menti repræsentatur. Reflexæ, quibus nos percepisse animadvertimus. Reflexio enim est cogitationis conscientia, sive ipsius cogitationis cogitatio: quare reflexa, idea conscientiæ nomine donatur interdum. Tum simplices illæ sunt, in quibus ne mente quidem plures distinguere partes valemus; compositæ contra, quæ plures alias simplices, seorsim potentes intelligi, complectuntur. Primigeneris sunt ideæ unitatis, cogitationis, volun-

tatis: tales enim sunt, ut nullas in eis partes discernere valeamus. Secundi vero ideæ v. c. corporis, quæ in plures alias simplices soliditatis, magnitudinis, gravitatis diximus potest.

10. Sunt, qui duo hæc idearum genera aliter finiant. Quidquid enim menti obversatur, aut res, inquiunt, illud est, aut modus, aut res modo vestita. Rei nomine substantia, hoc est, quod per se constat, ut lignum, intelligunt. Modi autem, quod nisi per aliud, cui adhæreat, nequit in rerum natura consistere, qualis est ligni ex. c. figura. Tum rem certo quodam modo conformatam, ut figuratum lignum modo affectam appellant. Itaque ipsum, rem modo affectam appellant. Itaque quæ idea rem, modumve referat, tamen simplex illis est; quæ utrumque, composita. At hæc crassa quodammodo, et involuta, aut saltem non satis explicata, et distributa videntur.

11. Restat ea nobis idearum divisio, quæ ex ipsarum repræsentatione deducitur.

Sic autem claræ sunt, aut obscuræ: distinctæ, vel confusæ: completæ, incompletæ: inadæquatæ, vel adæquatæ: universales, particulares, singulares: utor enim vocabulis Logicorum. Clara ea est idea, quæ menti sic rem exhibet, ut eam ab aliis rebus discernere possit. Ita nigredinis ex. c. clara vobis erit idea, cum illum ipsum colorem sic percipietis, ut ipsum ab albedine, aliisque coloribus distinguere valeatis. Quæ vero notio sit ejusmodi, ut rem menti non sistat ita, ut eam possimus ab aliis rebus internoscere, obscura est. Ejusmodi sunt notiones illorum, qui in statu lethargi, veterni Latinè, versantur, infantum etiam, ebriorumque hominum. E quibus fit, ut quò magis, aut minus res à rebus discernere valeamus, eò clariores sint, obscurioresve notiones, quibus nobis ideas repræsentarimus. Distincta deinde est, qua nedum res ab aliis discernimus, sed notas quoque, caracteresque, quibus illas à cæteris discernimus, nobis repræsentamus.

Contra vero confusa, qua rem quidem ab
aliis discernimus; non tamen notas illas,
in quibus posita est rerum illarum discretio.
Completa erit, quę tot notas exhibeat, quot
satis sunt, rem ut perceptam â reliquis in
omni statu, tempore casuque distinguere va-
leamus. Incompleta, quę non eas omnes, quę
in id requiruntur, notas exhibeat. Completa
est itaque idea mentis, ut substantię intelli-
gentiâ, et voluntate gaudentis exhibitę. Ade-
quata tandem est, quę notarum harum no-
tas alias exhibeat: ut si rursus noveritis, quid
substantia sit, quid intelligentia, quid volun-
tas. Quę secus erit, inadequata. Non me la-
tet, aliter hęc ab aliis definiri; at quas duxi
omnium optimas, definitiones exposui.

12. Singularis pręterea est idea,
quę rem unam individuam, et determina-
tam exhibet: qualis et est idea, quam sui
quisque habet. Quod si multa conferam in-
dividua, ipsorumque nihil, nisi quod ipsis

est commune, considerem, ideam efficiam generalem: hoc est, quæ rem multis communem menti ostendat. Itaque si ab ideâ Platonis ex. c: quam singularem esse videtis, adjuncta corporis, animi, loci, temporis, consimiliaque alia resecaritis, relinquetur idea animantis ratione utentis, quæ cum omnium hominum communis sit, universalis erit. Sectio autem ista abstractione fit, quæ est attentio mentis ad unam, vel aliam rei alicujus proprietatem, non attentis aliis: quod in mente locum habet finitâ. Ex quibus omnibus intelligitur, extra mentem universalia non esse, quidquam enim, quod extra mentem reperitur, singulare est: homo v.g. universalis non est nisi in ideâ: cum qui homines re verâ sunt, singulares sint omnes: quivis namque est is, qui est, et non alius.

43. Id animadvertatis oportet, singularia dici quoque individua. Individuum autem, si vis nominis spectabitur, est id, quod in plura talia, quale ipsum est dividi nequit:

ut Zeno v.c. in duos dispertiri nequit Zeno-
nes. Multa hîc, plurima inquam, et infini-
ta nonnulli Logici miscent de universalibus,
sintne â parte rei, ut ipsi loquuntur, necne:
de abstractionibus etiam, aut præcisionibus,
an sint formales, vel objective. Formalis
namque abstractio, præcisiove illis est, cum
res tota v.c. homo unius tantum attributi,
animalis ex. c. perceptione confusa, et com-
mixta cognoscitur. Ast objectiva, cum non
res tota, sed ejus tantum aliquid percipietur.
Qua de re inter se integris voluminibus di-
gladiantur. Quæ quidem cum prorsus inutilia
judicemus, missa facimus.

14. Particularis autem vocatur idea,
quæ rem quidem aliquam individuam men-
ti offert; sed incertam, et indeterminatam.
Talis ea est, quam habemus, dum confusam
hominis cujuspiam vocem audimus; nec
tamen quisnam ille sit, novimus. Huic
est assimilis idea arboris, vel hominis emi-

nus visi; quę unam quidem arborem, vel unum aliquem hominem repraesentat; non tamen Petrum, aut Paulum, Corylum, vel Amygdalum. Si namque determinatum aliquem hominem exhibéret, aut arborem, non particularis illa quidem esset, sed singularis.

75. In ideis deinde, quęcumque sint, duo solerter consideranda recentiores commonent Logici comprehensionem scilicet earum, ac extensionem. Comprehensio illi sunt ea omnia, quę ita in ideâ continentur, ut sine illis consistere nequeat. Sic esse animantem rationis participem ita in hominis ideâ reperitur, ut aliter homo nequeat concipi. Extensionem vero ea omnia subjecta vocant, quibus idea convenire potest, et applicari: ut ideę homo ex. c. extensio est Petrus, Paulus, Jacobus, cęteri tandem homines: quippe quibus animalis ratione utentis, sive, quod eódem recidit, hominis notio

conveniat.

76. Quibus quidem positis, intellectu facile illud novorum redditur Philosophorum, quò minorem idea comprehensionem habeat, eò majore donata esse extensione: hoc est, quò pauciores habeat determinationes, quò pauciora attributa notio contineat, eò plura esse subjecta, quibus illa conveniat, applicarique possit. Sic quòd idea Petri v.c. multiplices, omnimodasque claudat determinationes, nulli subjecto præterquam uni ipsi Petro congruere potest. At hominis idea, quæ nec temporis, nec loci, nec personæ accessionibus coercetur, sed tantum animalis ratiocinari potentis attributa complectitur, latius patet, multisque idcirco potest applicari subjectis. Sic etiam animalis idea cum pauciora, quam idea hominis, attributa contineat, pluribus subjectis communis evadit. Deinde idea viventis, tum corporis, post substantiæ, deinceps

entis, denique rei. Nulla est enim idea minorem habens comprehensionem, quam idea rei, quæ nihil aliud continet, ut est perspicuum, nisi esse posse, vel esse. Quod est in causâ, cur nulla sit idea pluribus, imo nec tot potens convenire subjectis, quam idea rei.

47. Sed ad universalem redimus ideam, cujus quinque omnino sunt genera, si fides sit habenda Porphyrio generice, specificæ, differentialis, propriæ, et accidentariæ, propterea quia nullam sit universalem ideam reperire, quin aut genus exhibeat, aut speciem, aut differentiam, aut proprium, aut denique accidens. Atque tria ex his attributis superiora ob id essentialia, primariaque nominantur, quod rei naturam, vel essentiam ingrediuntur. Duo vero inferiora secundaria vocantur, quia extra rei essentiam, et naturam existunt. Quidquid enim ad rem attinet, cujus tamen naturam non cons=

tituit vel proprium, vel accidens habetote.

48. Jam genus est attributum pluribus specie differentibus conveniens: quale attributum est animal, quod et hominibus, et belluis, licet diversę sint speciei, congruit. Estque duplex, proximum scilicet, ac remotum.. Superius est id, quod ita pluribus specie discrepantibus convenit, ut nullum sub se habeat attributum de illis potens, ut genus enunciari. Inferius vero illud, quod aliud sub se tale continet attributum. Sic cum homo genus animalis proximé subsequatur, remoté vero viventis: hoc remotum, illud autem proximum est, si ad hominem retuleritis.

49. Cum autem non sit omnium extensio generum eadem, est genus quoddam supremum, medium aliud, aliud infimum. Quod itaque nullum supra se genus habet, supremum: quod cum supra, tum infra se genus alterum habet, medium: denique sub quo genus est nullum,

id infimum nominetur. Horum exempla sunt res, quod supremum genus est: deinde ens, substantia, corpus, vivens, quę media sunt genera: animal tandem, quod est infimum.

20. Generi finitima est differentia, quę si tam latè, quam ipsa patet, accipiatur, id est omne, quo res una differt cum aliâ. Ejus autem triplex est descriptio: nam alia est essentialis, vel specifica, qua de nunc loquimur: reliquarum vero alia propria dicitur, accidentalis alia, quas in pręsens missas facimus, propterea quia illa ad proprium, hęc ad accidens, de quibus infra, referuntur. Essentialis itaque differentia est attributum, ob quod plura eidem subjacentia generi essentiâ differunt. Hujusmodi est ratiocinandi vis, quę et hominibus applicari potest, et ipsos â belluis, quę eidem, atque illi ipsi generi subjacent, discriminat penes essentiam, velut lo-

qui amant Scholastici, essentialiter.

21. Eadem insuper differentia cum et genus partiatur, et speciem constituat, duplex est. Nam quę genus dividit remotum, remota vocatur: quę proximum proxima. Sic existentia, cum remotum rei genus dividat, remota dicitur differentia; proxima vero rationalitas, quia proximum animalis genus dispescit. Ut pręteream supremam, mediam, infimamque differentiam, quarum prima supremum dividit genus: altera medium: tertia infimum: quod nihil est opus exemplis facere longius.

22. Proxima est species, quę ex genere, atque differentiâ conflatur: ex illo quidem, tanquam ex prędicato, ut loquuntur, determinabili: ex hac, ut ex attributo determinante. Eodem autem recidunt prędicatum, et attributum. Definiri autem solet species attributum pluribus solo differentiis nume=

ro, ut tota eorundem essentia conveniens. Quocirca hominis attributum habetur species, ideo quod Petro, Paulo, ceteris naturę humanę individuis, tanquam integra ipsorum essentia attribui potest. Illa porrò solo differre numero dicuntur, quę speciem infimam consequuntur. Nam licet Petrus, et Paulus, et homines tandem reliqui, ut de specie loquamur, eandem hominis rationem participent, atque homines ęqué dicantur; tamen individuę ipsorum proprietates in causâ sunt, cur diversum illi numerum faciant. Individua quoque quę ita differunt, appellantur. Quid autem sit individuum, suprà me memini declarare. Quocirca ne actum, ut ajunt, agamus, quod vetamur veteri proverbio, reliqua doceantur.

23. Species item est vel suprema, vel media, vel infima. Supremam vocant, quę supremo generi, ut ens: mediam, quę medio

ut animal: infimam denique, quę dicitur etiam specialissima, quę infimo subjicitur proxime, scilicet homo. Ex his autem tribus sola quidem species infima universalem attingit ideam speciei, quod sit species, ut simul generis rationem non subeat. Notio enim communis, plures communiones, genus est proprie: at si communis notio aliqua solas in se contineat singulares species, species præsse dicetur.

21. Hæc vero atque de genere, specie, atque differentia docuimus, fiant dilucidiora, hæc duximus subjicienda.

	Res.	Possibilitas.
Existentia	Ens.	Subjecto inhærens.
Per se subsistens.	Substancia.	Non corporeitas
Corporeitas.	Corpus.	Non vitalitas.
Vitalitas	Vivens	Non animalitas.
Animalitas.	Animal.	Non rationalis
Rationalis	Homo.	
Socrates, Plato, Aristoteles, cæteri.		

Schema igitur præjacens tribus existit lineis,
ut aspicitis, vel columnis, quarum mediâ, quæ
recta vocatur, genera, species, individuaque
continentur. Reliquæ vero duæ, quas appellant
collaterales, exhibent differentias. Rectæ præ-
terea lineæ verticem supremum genus occupat,
scilicet Res, cui nullum genus aliud antestat.
Imam fere partem tenet species infima, cui
non alia quidem species, sed individua proxi-
mè subsunt, scilicet homo, cui Socrates, Pla-
to, Aristoteles, ceteri subjacent. Inter supre-
mum deinde genus, speciemque infimam ne-
dum Ens, substantia, corpus, et vivens, quæ
media sunt genera, interjacent; sed ani-
mal, quod et genus infimum, et species me-
dia, vario scilicet respectu vocatur, exis-
tit. Item in lineis utrinque positis, duæ pri-
mæ, quæ superiorem hinc illinc locum occu-
pant, differentiæ, nempe existentia, passi-
bilitas, supremæ quidem sunt. Ut quæ infe-

riorem locum tenent rationalitas videlicet, non rationalitas infime vocantur. Mediæ postremo quæ inter has et illas interpositæ reperiuntur.

25. Sequitur de proprio, quod quatuor à Porphyrio modis accipitur. Primo autem modo proprium vocatur, quod soli quidem alicui convenit speciei, sed non tamen omnibus, quæ illi subsunt individuis: ut esse Medicum. Non enim omnis homo medendi arte informatus est, quamquam solius homini est proprium. Secundo, quod omnibus quidem alicujus speciei convenit individuis: at non solis: ut duos habere pedes, vel oculos, quod omnibus hominibus est commune cum avibus. Tertiò, quod toti et soli cuipiam convenit speciei; non autem semper: ut hominis ratiocinari, vel colloqui proprium est. Quarto denique, quod non toti modo, solique convenit speciei, verum etiam semper: quemadmodum homini propri=

rari est [illegible] vel [illegible] Atque hanc deinde proprium illud est, quod [illegible] tum sociari, [illegible] illorum genus constituit. Hoc itaque intellectu, sic definitur, ut sit attributum, quod pluribus, si minus essentialiter, at necessario certe conveniat. Quamvis enim qui [illegible] proprium in rerum essentias nullatenus ingrediatur, [illegible] tamen manat essentiis, estque [illegible] identificatur. Si enim illud proprium sit illud [illegible], ne quid barbariei sermonem inficeret; atqui multa [illegible] vacent, quae harum conditiorum est, fieri certe non potest. Quapropter ut [illegible] non ut [illegible] expectes. Ad illud accedo.

Reliquum est accidens, cujus nomen licet id omne, quod ad rerum essentias non attinet, intelligi videatur, hocque sensu quidquid est proprium, accidentis rationem participet, hic tamen id solum accidens judicatur, quod

ita rei advenit, ita inest ut ab illâ separari queat essentiâ ejus et proprietatibus minimè deficientibus. Qualis est doctrina, vel virtus in homine, quæ sic illi adveniunt, ut licet eas amittat, non tamen ideo ullo essentiæ suæ attributo, sive suimet proprietate mulctetur. Quapropter rectè à Porphyrio definitur accidens, quod adest, abestque sine subjecti, quod afficit, inhæretque, corruptione. Pariter à Lucretio, cujus adventu manet incolumis natura abitque (a). Quatenus autem ex universalibus attributis est unum, sic definiri potest, ut attributum esse dicatur, quod pluribus non essentialiter, necessarióve convenit, sed contingenter solummodo.

27. Hoc insuper ab accidente Logico Physicum interest, quod illud nihil aliud exigat, prӕterquam rei essentiâ, et proprietatibus innatæ suis advenire: hoc verò sic è subjecto, quo

(a.) Lib. 1. ver. 448.

afficit, pendeat ut neque fieri neque consistere valeat sine ipso, naturaliter saltem. Quamobrem quidquid sit accidens Physicum esse nequit substantia, quæ nullius, ut dicam infra, eget subjecti cui innitatur: cum substantia esse possit accidens Logicum, si nempe rei advenerit essentiâ constitutæ: ut homini vestis accedit, quæ substantiæ genere continetur.

28. Restat nobis ut moneamus principes: quidquid congruit generi, vel repugnat, congruere repugnareve speciei omni sub illo contentæ. Est enim, ut ante diximus, species generis particeps. Quod itaque animanti v.c. conveniat, sive repugnet, hoc repugnabit homini, vel conveniet cum animantis rationem homo participet. Deinde quidquid speciei convenit, nequaquam generi convenire potest. Hoc etenim differentiam, quam illa continet, minime comprehendit. Quæ igitur speciei differentiæ causâ conveniunt, generi, quod hujus est

expers, attribui nequibunt. Sic circulo bene rotunditas attribuitur, quam figura generatim spectata repellit. Denique: cuicumque attribui valet species, ipsi poterit genus, quod in illa reperitur, attribui. Sic quod sit circulus, erit et figura: quod homo, animal: quod corylus, arbor. Sed de his satis multa mihi videor explanasse: deinceps de veterum, adolescentiorumque Philosophorum Categoriis, ut sumus polliciti, doceamus.

Caput 3.um

De Philosophorum Categoriis veterum, et novorum.

29. Proximæ sunt Categoriæ, seu Categoremata, quæ sunt nihil aliud, si interpretari velimus, quam accusationes, à Cata, Latine contra, et Agoreo, quod vertitur loquor. Sed hisce tamen nominibus usus est Aristoteles, Architasve Tarentinus, seu quisquis libelli Categorematum auctor stiterit, ut eorum significaret attribu-

torum seriem, quę de individuo substantiali possumus enunciare. Cumque idem sit Logicis prędicari, quod enunciari, vel dici de alio, Categorię prędicamenta quoque dictitantur. Inter hęc autem, et quinque illa universalium idearum genera Porphyriana, seu prędicabilium (nam et ita vulgo appellantur, quemadmodum et quinque voces) de quibus supra sermonem habuimus, plurimum interest. Prędicabilia siquidem nihil ultra, quam modum, quo unum de alio dicitur, exprimunt: cum prędicamenta illa ipsa attributa denotent, quę dicuntur et enuntiantur. Quare prędicabilia posteriores prędicamentis notiones sunt. Sic quęrenti quid sit ex. c. Petrus, primum respondetur esse substantiam, quę quidem est una ex Categoriis. Post quęri potest, quomodo Petro substantia conveniat, an ut genus, vel ut differentia, velut species, cętera: ut genus autem, idque remotum illi convenire dicetur. Prius ergo de attributo ipso quęritur. Deinde modus.

quo illud rei convenit, vestigatur. Eò autem præclaræ istæ, atque utilissimæ tendunt Categoriæ, ut rebus omnibus certas in classes tributis, omnis idearum confusio, et obscuritas devitetur, atque adeo claræ, distinctæque rerum cognitioni provideatur.

30. Sunt autem decem veterum numero Categoriæ, substantia nimirum, quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, quando, ubi, situs, et habitus. Istam autem prædicamentorum decadem sic approbant Scholastici: Tot esse debent prædicamenta, quot ea sunt, quæ de quolibet individuo substantiali quæri possunt. Sunt autem ista decem omnino. Sunt igitur prædicamenta decem. Namque quæri de Petro ex. c. potest, quid ille sit: quantus, cujusve molis, aut staturæ: deinde qualis, albusne, an niger, probus, an improbus, cætera: cujus sit, ad quemve refératur, ut ad patrem filius, vel servus ad herum: quid agat, patiaturve: quonam tempore: ubinam

gentium sit: quis sit corporis ac partium situs: stetne, an sedeat, incedat, an accubet: quę denique ratio vestitus, togatusne sit, an sagatus, tunicatus, vel palliatus. Quod si ita est, ut re vera est, totidem prędicamenta requiruntur, ut illa quęrenti satisfieri possit. Sunt igitur prędicamenta decem. Argumentum quidem istud arbitror imbecille; sed cum Categoriarum numerus arbitrio, mutuaque hominum [illegible], non tam interest, quem numerum afferamus, quam quid is, quem ponimus, perspicuitatis, ac distinctionis afferat perceptionibus.

31. Age nunc singula ex ordine prędicamenta consideremus. Et primum quidem occurrit nobis substantia, Gręce Usia, id scilicet, quod per semetipsum existit: quod alteri instar accidentium non insidet: quod neque ut sustineatur, subjecti neque ut sit ullius, ministerio eget auxilii. Quapropter ens per se subsistens, resve per se constans a Philoso-

phis definitur. Est autem duplex, singularis, universalisque. Superior est ejusmodi, ut neque subjecto inhæreat, neque de illo dicatur, vel ut Scholasticum agam, et inhæsionis, et attributionis subjectum nesciat, ut Petrus, aliudve quodlibet individuum. Inferior autem est, quæ non quidem inhæret subjecto, sed de illo tamen essentiâ dicitur: ut homo de Petro. Quem sané intellectum in prædicamentis substantiæ nomen sortitum est.

32. Ejus autem tres sunt præcipuæ proprietates. In primis nihil sibi esse contrario. Est enim eorum, quæ contraria dicuntur, ab eodem sese subjecto depellere. Non sunt autem, ut vidimus, in subjecto substantiæ. Non igitur possunt subjectum reciprocâ dejectione relinquere. Nihil ergo substantiis adversatur. Nec vulgatam ignis, et aquæ inimicitiam attuleritis. Quam enim inter ista cernimus pugnam, ea non ipsarum est substanciarum, sed oppositarum ca=

loris, et frigoris qualitatum. Deinde: neque intendi, neque remitti, etsi extendi valeat quantitate: vel ut usurpat Schola, neque magis, neque minus admittere. Sic neque pinum magis arborem diximus, quam juniperum, hancve minus, quam illam: neque Gigantes magis homines, quam Pygmæos, sed majores, aut minores solummodo. Denique: substantiæ interesse contrarias recipere qualitates. Sic eadem aqua modò frigori, modò calori substernitur: idem homo aliàs salutem, aliàs ægritudinem suscipit. Substancia enim probè dicitur à substando ob id quia omnibus rei substat accidentibus: omnes ejus proprietates, atque perfectiones substentat. Ex quo emergit, ut, quæ affectiones, vel accidentia inimica sunt, ab ipsâ substanciâ sese detrudant.

33. Sequitur quantitas, quæ ita est multiplex, ita varia, ut vix, ac nec vix quidem prius definiri possit, quam ejus instituatur divisio.

Hoc enim attributum generatim exponere brevi, et circumscriptâ quadam explicatione tam est difficile, ut Dialecticos inter se videam contendentes, non quis eorum illud optimé definiat; sed quis minus ineptam illius afferat descriptionem. Etenim ambigua quę sunt, distingui prius, ac dividi debent, quam definiri. Quantitas ergo nonnumquam facultatis, seu potentię, vel cujuslibet perfectionis magnitudinem indicat, ut propterea virtutis, perfectionisve quantitas appelletur. Sic quęri assolet, ait Augustinus, quantus fuerit Hercules factorum excellentiâ, non mole membrorum; quantus ille vir, quantę scilicet potentię, virtutisque fuerit; non autem quantum occupaverit loci, in quotve pedes fuerit; non autem quantum occupaverit loci, in quotve pedes esse statura ejus porrecta. (a.) Sic eorum animum fortem, magnumque dicimus, ut pręclaré Tullius,

(a.) Lib. de quantitate animę cap. 47.

qui et ea, quæ eximia plerisque, præclaraque videntur, parva ducunt, stabilique, ac firmâ ratione contemnunt; et ea, quæ videntur acerba, quæ multa, et varia in hominum vitâ, et fortunâ versantur, ita ferunt, ut nihil â Sapientis dignitate discedant. (a.) Sic ad summam ne singula persequamur, Deum ipsum non magnum modo, sed maximum appellamus.

34. Sed propriè tamen nomine quantitas corporum extensiò, sive magnitudo intelligitur, quæ idcirco vocatur quantitas molis. Est namque res quævis corporea longitudine, latitudine, altitudineque donata, ob idque extensa, et magna, mensionisque capax. Continuam, sive cohærentem ejusmodi quantitatem, corporea vocant, quod ejus partes eâdem terminantur extremitate. Si enim longitudinis alicujus duas ex. g. partes designare volentes, medio illius punctum affigetis; ita utrasque

(a.) Tull. Lib. 4. off. c. 2.

partes illud erit extremitas, terminusque communis, ut cuinam illarum affixum sit, nesciatis. Similiter conjunctę sunt partes superficiei vel solidi. Ut enim punctum est partium longitudinis communis extremitas, sic linea superficiei, hęcque vel linea solidi.

35. Dicitur autem punctum á Geometris, quod nullam habeat magnitudinem: seu minima lineę pars, et individua, cui longitudo videlicet nulla sit, latitudo, vel altitudo. Linea longitudo sine omni altitudine cogitata. Superficies longitudo simul, et altitudo sine omni altitudine cognitę. Solidum tandem, corpusve Mathematicum omnis magnitudo, aut extensio triná illá affecta dimensione, neque illarum ullá mente, et cogitatione mulctata. Duplex namque distinguimus corpus, Physicum nempe unum é materiâ, et formâ conflatum, ideoque substancia quod sit: alterum in triplici positum dimensione, atque

adeo ad quantitatem spectans, quod dicitur dicitur Mathematicum, quia de corpore hocce modo intellecto dicere interest Mathematici. Et continua quidem quantitas duplex quaedam est; permanens, cujus partes simul omnes existunt, ut linea, superficies, corpus: et fluens, quae partibus quadam in succesione positis constat, ut tempus, et motus, de quibus in Physicis diximus. Hanc quantitatem multitudini additur quae numerus est, dicitur separata, sive discreta, quod ejus partes, vel reapse, vel cogitatione suis quaeque terminis definiatur. Sic unum a duobus, duo item à tribus suis, ut claret, terminis separantur.

36. Tria sunt propria quantitatis: primum: vacare contrario. Nihil est enim, quod eam à subjecto, quod afficit, possit expellere. Neque vero magnum, et parvum contraria sunt, sed relata. Deinde: neque magis, neque minus recipere: hoc est, nec intendi ipse,

naturâque suâ, nec remitti. Sic re bipalmi ali=quâ nulla prorsus alia magis, vel minus bipal=mis poterit reperiri. Si namque altera, vel erit amplior, vel angustior, non bipalmis, sed alterius dicetur esse mensionis. Sic etiam nulla est linea, quę magis, minusve linea sit, quam alia, tametsi major esse potest, aut mi=nor. De numeris pariter habetote. ¿Quid enim est, si tria magis, minusve tribus dicere, demen=tia non sit? Tum: ut ab ipsâ res pares, vel im=pares nominentur, quę sanè pręcipua est quantitatis affectio.

37. Proxima est qualitas, illudve attri=butum, quo res sic afficiuntur, ut earum essen=tiam non ingrediantur: ut mansuetudo, di=vitas: calor, frigus cęteręq. Res namque man=suetudine mansuetę: divitate divę: calore, vel frigore calidę, vel frigidę redduntur illę quidem, et nominantur, tamen si affectionum illius modi nulla sit, quę ad rei, quam afficit,

essentiam pertineat, vel naturam. Verbo: rei essentiam sic, vel aliter determinat qualitas: sic tamen, ut ad essentiam, tamquam ejus pars aliqua, non pertineat determinatio. Atque inter reliquas quidem Categorias propterea qualitas videtur esse explicatu, intellectuque dificillima, quod in illis omnibus reperiatur. Dicimus enim hominem v.c. Philosophum: albam, nigramve superficiem: mitem herum: famulum officiosum: alios velociter currere: alios dolorem forti animo tolerare: locum etiam tenebricosum: dies calidos, frigidosve, breves, aut longos: hunc in faciem cubare, pronum, vel supinum: illum pretiosâ veste indutum. Erit igitur solertię vestrę commixtam, confusamque cęteris discernere Categoriam.

38. Dividitur autem qualitas in habitum, et affectionem: naturalem potentiam, et impotentiam: patibilem, patheticamve qualitatem (ego autem sensibilem dicerem)

formam, et figuram. Habitus est qualitas, quae
potentiae adveniens firmam ei praebet ad agen=
dum facilitatem: estque duplex infusus, et com=
paratus. Superior est, quem Deus nobis impri=
mit, ut fides (divina inquam fides) spes, chari=
tas, supernaturales videlicet, ut dicitur, audi=
vinae. Inferior autem, quem longo usu, industri=
âque comparamus. Affectio deinde, quam ple=
rique dispositionem vocant, id ab habitu discre=
pat, quod firma non sit qualitas (ut ille quidem
est) sed mutabilis: quamobrem dicitur habitus
inchoatus, qui in absolutum, ac perfectum mi=
grabit, usu, exercitationeque assiduis acceden=
tibus. Atque habitus vel ad animum pertinet,
vel ad corpus, vel bonus item, vel malus est; quo=
rum exempla perspicua retineo, nec hic atti=
nentia. Naturalis insuper potentia est qualitas
rebus naturâ insita, ut agant: eademque, cum
est imbecillior, impotentia nominatur: sic vi=
sus in iuvene potentia; impotentia vero in sene.

vocatur, quod in illo perspicax; in hoc debilis, et infirmus existat. Sequitur patibilis qualitas, hoc est sensibilis, quæ movendorum sensuum vim habet: ut color, sonus, odor, cætera hujusmodi. Passio vero si ita dici potest, illa ipsa est qualitas, quatenus percipitur sensibus, vel quod est quidem satius, et appositius, illa motio, impressio, vel immutatio, quam in sensibus sensilis ipsa qualitas efficit. Figura præterea est exterior rei corporatæ determinatio: aut brevis: corporis terminus. Forma intestinarum partium ordo vel dispositio. Hæc autem, figurâ mutatâ, potest immota manere. Si namque tabula v. c. quæ sit rotunda, quadratam feceritis, figuram quidem amittet, seu externam ejus circumscriptionem; forma tamen, intestinarumve partium dispositio relinquetur.

39. Qualitatis divisionem triplex illius proprietas consequitur. Et prima quidem est, ut earum multæ contrarias habeant alias,

et inimicas, aut opposita qualitates. ¿Quis enim, ait Auctor, libelli, qui de decem Categoriis inscriptus in Sancti Augustini operibus continetur, quis, inquit, dubitat, saluti contrarium esse languorem: injustitie justitiam: malo bonum: non erudito litteris eruditum? (a.) Sed id tamen non est omni qualitati commune. Nam iis, que sunt medie contrariis, ut fuscitas, viriditas albedini, et nigredini: queque sunt é genere figurarum, ut rotunditas quadratio, nihil est oppositum reperire, quod clarius est, quam ut exemplis indigeat. Secunda: ut intendi valeat, et remitti. Sic rem re nigriorem, sive candidiorem videmus, frigidiorem, aut calidiorem. Sed neque id esse, video, cujuslibet qualitatis. ¿Quis enim quadratum ex. c. vel triangulum inveniet magis, minusve tale, quam alia sint triangula, vel quadrata? certé, si quod inveniretur, quod magis esset, aut minus quadrato, aliud quidem quodvis

(a.) Lib. de decem Categ. cap. 12.

quadratum tamen esse non paret. Tertia: quæ omni, alique congruit qualitati, ut accidentarie (sic enim usurpat Schola) similitudinis, dissimilitudinisque fundamentum existat. Accidentarie autem dicit, ut ea eximatur similitudo, ac discrepantia, quæ â generibus, specificisque differentiis proficiscuntur. Quartam aliqui qualitatis proprietatem adjiciunt, ut res, scilicet inter se agant per qualitates. Non enim substantiam per se agendi vim, aut patiendi habere, putant, sed ob eas, quibus est prædita, qualitates. At mihi nulla est substancia, cui per se vis agendi non congruat, quod et pluribus perplacet.

40. Atque huic quidem Categoriæ, de qua satis docuimus, finitima est relatio, quæ unius est respectus, ordo, vel habitudo ad alterum, ut paternitas, filiatio. Est autem duplex descriptio ejus: nam rationis ea dicitur, quæ mente, et cogitatione fit, quam intergenus,

speciemque comminiscimur; quæ vero in rebus ipsis invenitur realis vocatur; cujusmodi sunt, quæ inter servum, ac domi=num, causam, et effectum interjacent. Quatu=or præterea notatu digna sunt in relatione, sub=jectum, quod refertur ad terminum, ut pater ad filium: terminus ipse, ad quem subjectum re=fertur, ut idem filius: fundamentum deinde, ra=tiove, cur subjectum refertur ad terminum, estque hac in re generatio: ipsa denique relatio, habitudove subjecti ad terminum. Realis in=super relationis extrema non mente modo, sed re distinguuntur, quippe nihil est, quod re verâ ad semetipsum referatur. Tandem relata quæ sunt, simul naturâ sint, necesse est, ob idque uno posito, vel extincto alterum quoque poni=tur, vel extinguitur.

39. Plurima de relatione prætereo, quæ Scholastici quidem augent, addunt, accumu=lant; sed sunt, opinor, inutilia, atqui eorum, quæ sciri possunt, numerus infinitus est: men=

tis autem hominum captus arctissimus, et brevissimus. Quapropter agite, discipuli mei, quę intelligi nequeunt, ea minime consectemini. Quę utilitati nihil afferunt, despicite: in hisce omnino nervos omnes ętatis, solertięque vestrę contendite, quę fructifera sint, atque ingenuis hominibus necessaria. Quam enim, Deus bone, consulte, ac docte Seneca dictitabat, necessaria nos ignorare, quòd supervacanea, quòd inutilia didicerimus! itaque ne illud Apostoli vobis excidat, cavete, non plus scilicet sapere velle, quam oporteat sapere. Sed de monitis hactenus. Nunc quę supersunt Categorię, paucis.

40. Est ergo actio ejus, quod agit exercitium: quod passio vocabitur, cum id, in quo recipitur, refferetur. Nihilo enim magis ista differunt, quam respectuum diversitate. Pręterea si talis erit actio, ut extra rem agentem nihil efficiat, sed intùs in re ipsâ pe=

nitus absolvatur, ut visio, cogitatio, dilectio. et id generis multe immanens dicetur. Sin autem, transiens: cujusmodi est liquatio, sic= catio, refrigeratio, cetere. Deinceps ubi est rei ad locum, quem occupat, relatio, ejusve alicui loco presentia. Quando autem rei est, ut ita dicam, duratio, sive ejus cum tempore, quod interea labitur, comparatio. Situs est partium corporis in loco positio: ut status, in= cessus, sessio, accubatio. Habitus denique rei ad vestes, quibus est induta relatio. Hec sanè Categoriarum decas ad duo summa reduci= tur genera, si audiendi sint Scholastici, unum substantie, aliud accidentis, que sub entis Categoriâ reliquarum, ut ipsis placet, gene= ralissima continentur.

47. Ac ecce quidem vobis Categorias, quas animo percursas, et propè decantatas habere debetis. Ut enim non id me fallat, quod inquit Arnaldus, Nicoliusve seu quisquis ext=

omnium cogitandi artem scripserit, eas assuefacere adolescentes ad inania vocabula pro sincerâ scientiâ habendâ: esseque nonnullos, in quibus doctissimus Antonius Genuensis reperitur, qui non inutile modo, verum etiam noxias ducant Categorias; meo nihilominus animo divisione ipsâ suâ Tyronum mentibus lucem afferunt, quò distinctas possint rerum notiones acquirere, atque adeo nimii hac in re auctores illi habendi sunt.

42. Atque ad eos dilapsi sumus Philosophos, qui vulgò quidem recentiores appellantur; sed antiquiores, opinor, veriùs dicerentur, cum eorum teneant Philosophorum partes, qui longo ante Aristotelem tempore floruere, Leucippi scilicet, Democriti, eximiique Platonis. Cum tamen, consuetudinis vim maximam esse, noverimus, apud nos etiam istic valeat consuetudo, hosque recentiores dicamus, qui reapse vetustiores essent Philoso-

phi nuncupandi. Hi ergo septem numero constituunt Categorias, quę tritissimis illis versibus continentur:

Mens, mensura, quies, motus, positura, figura

Sunt cum materiâ cunctarum exordia rerum.

Nomine mentis substanciam intelligunt cogitandi, ac volendi facultate donatam: materię vero substanciam solidam, et extensam: mensurę deinde, sive quantitatis corpoream magnitudinem: motus â loco in locum translationem: quietis alicubi perseverantiam. Figuram suprà definivimus, necnon posituram, quę nihil cum situ discrepat. Ad duo etiam suprema capita septem istiusmodi Categorię revocantur, unum scilicet rei, substancię, vel entis (his enim vocabulis idem plerisque junioribus Logicis significatur) quo spiritus, et corpora conti=

nentur: alterum modi, quo tam ii, qui corpora, ut superiores quinque, quam qui spiritus consequuntur, suntque cogitationes, voluntatesque concluduntur. Duo tamen ista genera, quemadmodum aliquibus placet recentioribus, sub entis Categoriâ omnium, ut putant, amplissimâ comprehenduntur.

43. Jam vero cum omnis humanę cogitationis fundamentum esse ideas, constet, dubitetque nemo, quin ad harum perspicuitatem, ac distinctionem vel maximè prosit apta rerum in classes distributio, nihil reliqui faciam, quominus eam, quam possim accuratissimè pertexam. Itaque quidquid est, vel esse potest, res dicitur, ut jam pridem intellexisti. Res aut existit, vocaturque ens; aut non existit, possibileque nuncupatur. Ens deinde aut per se existit, estque substancia; aut inhęret substancię

ut existere possit, diciturque modus, vel accidens, ob id quia substantiam modificat, ipsique accidit. Substancia deinceps in incorpoream dispescitur, et corpoream. Incorporea autem substancia aut intelligentiâ, voluntateque pollet, estque propterea spiritus; aut est et intelligentiæ, et voluntatis expers, quæ idcirco spiritus dici non potest: ut anima pecoris. Spiritus autem sive independens est, sempiternus, optimus, beatissimus, qui unus Deus est; aut finitus quidem, nec sempiternus, et dependens. Hic autem si ad corpora destinatus erit animanda, mens humana; sin autem, sunt Genii, quorum qui mali sunt Demones; qui vero boni, Angelos nominare solemus. Angelorum insuper tres sunt Hierarchiæ, vel ut Latio utar sermone, sacri ordines quorum singulis terni sunt Chori, ut ex Sacris Bibliis auctor libri de Coelesti Hierarchiâ qui Beato Dionysio

tribuitur, conficit. Primus enim ordo Seraphin, Cherubin, Thronisque constat: alter Dominationibus, Principatibus, Potestatibus: Tertius denique Virtutibus, Archangelis, Angelis, specie nimirum consideratis. Atque incorporearum rerum divisionem terminavimus.

44. Corpus vero esse potest simplex, vel mixtum, ob id quia pluribus diversis constare potest naturis, vel una solummodo. Simplex in varia dirimitur elementa, aërem scilicet, aquam, tellurem, quibus quartum adjiciunt Scholastici, videlicet ignem. Hocce tamen corpus diversis naturâ corporibus, ut sulphure, nitroque constitutum videtur Physicis recentioribus, ideoque non esse inter elementa, quę simplicia sunt corpora, recensendum. Sed hę alias pluribus: nunc ad institutam distributionem revertamur. Mixtum itaque corpus aut est vitę particeps, vel inani-

rum. Inanimorum pręcipua corporum gene=
ra lapides sunt, metalla, varięque succorum
concretiones. Eorum vero, quę vitę munere
utuntur tria sunt genera, plantarum, bellu=
arum, et hominum. Plantę crescunt quidem,
atque dici assolet, vegetant; non tamen senti=
endi facultate fruuntur. Bellue autem et vi
non crescunt modo, verum etiam sentiunt;
rationis tamen sunt penitus expertes. At
homo; homo inquam, quem ad suam Deus ima=
ginem, ac similitudinem fecit, estque admira=
bile, si quidquam aliud, naturę opus: et cres=
cit, ut plantę, et sentit, ut muta quęque ani=
malia, et intelligit insuper, ut Angeli, ut ipse
Deus. Ex quibus mihi vos satis intellexisse vide=
mini, unum hominem extremas in se continere
naturas, spiritualem videlicet, et corpoream.

45. Restat accidentis, seu modi divisio.
Et primum quidem accidens in incorporeum,
corporeumque tribuitur. Illud incorporeum

substanciam: hoc corporeum afficit. Incorporeum autem aut est spirituale, quod ad spiritum attinet; aut secus, substantiamque tantùm incorpoream modificat. Omne deinde accidens si Scholastici audiendi sunt, in absolutum, modaleque, sive modum dividitur. Absolutum illis est, quod ut nequeat esse sine subjecto naturaliter, divinitùs tamen potest: ut color, sapor, calor, frigus, cętera consimilia. Modale vero, quod ita é subjecto pendet, quod modificat, ut sine illo esse queat nullo modo: ut curvitas, rotunditas, et alia id genus. Adolescentioribus tamen Philosophis accidentia omnia modi sunt, atque adeo nisi substantię innixa, quam afficiunt, esse nequeunt nullâ potentiâ. Ac eorum, qui corpus attingunt, modorum duo sunt ipsis genera, primitivorum scilicet, derivatorumque. Primitivi sunt magnitudo, figura, motus, quies, positura, vel situs, idcirco quia ex illis, quęcumque in corporibus accidentia

reperiuntur, emanant. Derivati autem qui è prioribus enascuntur, in quinque genera tribuuntur, quinque sensibus, quos immutant, respondentibus, scilicet colorum, sonorum, odorum, saporum, tactilium que qualitatum, ut caloris, frigoris, siccitatis, humiditatis, et affinium. Atque de Categoriis plus forte, quam satis, docuisse videbimur: de attributorum oppositione, rerumque prioritate, posterioritate, simultate (sunt enim scholastica scholasticis quandoque vocabulis exprimenda) quod erit visum utile, disseramus.

Caput 4.um

De attributorum oppositione, rerumque prioritate, posterioritate, simultate.

46. Suis igitur incertus ille auctor Categoriis, seu Predicamentis communes quasdam adjunxit affectiones, que ab ipsorum inter se

Prædicamentorum comparatione proficiscun-
tur: appellantur vulgo postprædicamenta. Sex
autem ab ipso numerantur, nempe oppositio,
prioritas, posterioritas, simultas, motus, et
multiplex habendi modus, è quibus superiores
quatuor hocce libello perstringemus: quintum
vero ad Physicam, quam attingit, relegamus:
tum sextum prætermittimus, quod nullius fe-
rè sit utilitatis. Sed ad propositum accedamus.

47. Opposita dixeritis attributa, quorum
unum alteri repugnatius est, quam ut in eo-
dem subjecto conjungi valeant. Eorum qua-
tuor genera reperiuntur, contrariorum, re-
lativorum, privativorum, et contradicenti-
um. Quæ autem attributa nedum positiva sunt,
sed eidem adjacentia generi distant inter se-
metipsa quam maximè, contraria habentur:
ut albedo, nigror, quæ eodem quidem genere, sci-
licet coloris contenta, tam sunt à se dissita,
quàm quæ remotissima, ut quisque noverit.

Sue sunt insuper contrariis affectiones. Prima: ut quò erunt inter se propinquiora, eò magis su ipsorum oppositio deprehendatur. Secunda: ut eidem subjecto inesse quidem possint, sed vicissim solummodo, propterea quod alterum pellitur altero. Tertia: ut contrariae sint anse-gutiones illorum, modo ne quid obstet: ut in aquâ conspicitur, quae frigore similiter, ut calore rarescit, cum frigoris, quemadmodum in Physicis, Deo aspirante, docebimus, condensare sit, dilatare caloris.

48. Relativa deinceps ea vocantur, quae et positiva sunt, et ita ad semetipsa referuntur, ut in eodem subjecto eundem versus terminum consociari nequeant. Cujusmodi esse videtis patrem, et filium, cum possit nemo ejusdem simul esse natus, et genitor.

49. Privativa insuper appellantur, quorum unum alterius est privatio: ut visus, caecitas. Id attamen privatio differt à negatione,

quòd illa sit carentia formę in subjecto, cui forma ipsa debeatur: hęc vero carentia formę in subjecto, cui forma ipsa minimè debeatur. Sic cęcitas v.c. erit privatio ad hominem relata, qui visu sit carens: ad aurum vero, seu lapidem negatio, ob eam sanè rem, quia illi proprius est visus, naturâque debitus; his autem neutiquam. Ex quo fit, ut visio cum cęcitate privativa quidem sint attributa, modò ritè instituatur comparatio.

50. Quod restat genus eorum est attributorum, quę contradicentia, contradictoriave nominantur. Hęc itaque sunt ejusmodi, ut unum eorum alterius sit negatio: qualia sunt homo, non homo: lapis, non lapis, idque generis infinita.

51. Addendum eòdem est, attributorum, quę sunt opposita, nonnulla medium pati; secus alia. Medium autem est duplex, unum extremorum particeps; alterum expers. Primi generis tepor est, qui calorem, ac frigus participat. Secundi

vero sunt translucida queque, Grece diapha-
na, que coloratis interjacentia, omnis sunt
coloris exortia. Jam inter attributa contra-
ria utrumque medium interesse solet, quod
est quidem videre in corporeâ, incorporeâque
substantiis, inter quas cùm homo interjacet
utriusque particeps, tùm etiam modus, vel acci-
dens, quod neutrius rationem ingreditur.

52. At inter relativa, et privativa unum
prorsus medium potest intercedere, idque extre-
morum penitus expers. Ad natum equidem,
et genitorem appello, quibus interest aurum,
quod neque natus est, neque genitor. Sic illud
ipsum metallum, quod neque audit, neque sur-
dum rectè dixeritis, inter audientem, eumq.
qui auditum amisserit, hominem intercedit.
Contradicentia medium nullum admittunt,
quodvis enim, ut cuique patet, aut est, aut non
est. Neque quidquam esse potest, quod homo
ex. c. arborve sit, et non sit: seu quod neque sit,

neque non sit tamen. Ex quo intelligitur, hocce oppositionis genus reliquorum esse maximum; relative contra minimum. Tantum quippe abest, ut relativa se perimant atrinsecus, ut unum exigat alterum. Atque hęc in attributorum oppositione considerentur.

53. De cęteris autem, quę hujus capitis inscriptio complectitur, quinque modis unum esse potest prius altero, tempore, naturâ, ordine, dignitate, causâ. Vel enim tempus aliquod res una pręcedit alteram, ut Epicurum Democritus, Socrates Aristotelem: aut ex alterâ ita quit colligi, ut hęc ex illâ concludi nequeat, ut ex homine animal, ex illice arbor, ex auro metallum, è trigono figura. Esset namque recta ejus consecutio, qui sic Philosopharetur; est homo, illex, aurum trigonum? est igitur animal, est arbor, metallum, figura. Illius vero, qui contrà disseret, nimis esset illatio vituperanda. Pergamus autem cętera ex=

ponere. Vel itaque res rem anteit in serie, posi=
tioneve aliquâ: ut monas trinitatem, oratio=
nis exordium narrationem ejusdem, aut epi=
logum. Sive res re honorificentior existit: ut
gregario milite Dux: duce Imperator. Sive
tandem res rem effecit: ut filium pater. Con-se=
qui posterioritatem quidem video: sed cum
ex ei opposite prioritatis explicatione valdè
sit perspicua, nihil attinet explicari.

51. Tribus denique modis duo simul esse
possunt tempore, naturâ, divisione. Et priore
quidem modo simul ea exunt omnia, quae eodem
temporis puncto in rebus ponentur: ut si nullum
penitus inter Petri, Paulique ortum tempus
effluxisse ponamus. Altero autem ea, quae ita
quidem existunt, ut positionem unius positio
alterius exoptet, sed neutrum tamen alteri=
us sit causa; ut duo quaequae similia. Tum ter=
tio simul ea dicentur, quae genus idem dispa=
cent: veluti homo, et bellua, qui unum idem=

que animalis genus partiuntur.

Caput 5.um

De idearum, sive perceptionum signis.

55. Reliqua sunt signa perceptionum. Id autem omne signum dici potest, quo in alicujus cognitionem venimus, seu quod aliquid piam significat. Signum attamen, quod sub sensus cadere potest, sensibileque propterea dicitur, id esse definit Augustinus (a) quod praeter sui speciem, quam ingerit sensibus, aliquid aliud facit in cognitionem venire: ejusmodi est fumus, quippe praeterquam sui metipsius speciem sensibus imprimit, in ignis nos ducit intelligentiam.

56. Signum itaque omne aliquid significat. Significatio autem istec cum ab ipsa rei significantis natura proficiscitur, res

(a) Lib. 2. de doct. Christ. cap. 1.

illa ipsa significans naturale signum vocatur. Sic fumus iste significat ignem: sic animantium vita respiratio: quod enim vivit animal, fieri nequit, ut non respiret; quanquam ita esse potest tenuis animantium respiratio, ut vel acutissimos quidem sensus efugiat. Atque naturalium signorum eadem semper significatio est, ob id quia à rerum naturâ, quæ semper sibi constat, emanat.

57. Sin autem rei significatio ab alicujus arbitrio, sive Dei optimi maximi, seu hominis, pendebit, arbitrarium ea signum, sive ad placitum, ut ajunt, nuncupabitur: hujusmodi est hedera ad domus fores appensa, quæ idcirco venale vinum indicat, quod ita esse hominibus placuerit. Addite Iridem in nubibus apparentem, quæ signum quidem est diluvii non iterum rediturii. Sic namque Deus Noemum, ejusque filios alloquitur, postquam ex arcâ egressi sunt: hoc signum foederis, quod do inter me,

et vos, et ad omnem animam viventem, quæ ex vobiscum in generationes sempiternas: arcum meum ponam in nubibus, et erit signum inter me, et terram. Cumque obduxero nubibus Cœlum, apparebit arcus meus in nubibus, et recordabor fœderis mei vobiscum, et cum omni animâ vivente, quæ carnem vegetat, et non erunt ultrà aquæ diluvii ad delendum universam carnem. (a.)

58. Neque vero signorum ejusmodi necessaria est significatio, sed libera, ob idque mutari potest, ut liquet, facillimè, prout institutori placuerit, nisi quod cum in Deum, non dicam, mutatio, sed ne mutationis quidem umbra cadere possit, efficitur, ut nonnulla signa ab ejus liberrimâ voluntate pendentia minimè mutari queant: ea scilicet, quæ semet ille voluerit, semper extitura.

59. Accedit eodem, signum esse posse verum, vel falsum, certum, vel incertum,

vel probabile. Principio autem quod, ut res in se sit, ita eam exhibebit, hoc verum signum dicetur; quod autem contrà, falsum. Deinde quod fallet numquam, veluti respiratio ad animalem vitam relata, certum uta tor: at illud incertum, quod toties fallere, quoties non fallere soleat. Tum quod rarò fallet, probabile censeatur: qualem serotinam esse novimus, Coeli rubedinem, quam ut plurimum serenitas matutina consequitur. Huc illud spectat, naturalia signa omnia, cum vera, tum certa semper existere, pariter ut ea, quæ Deus instituit: neminem quippe Deus, naturave fallit. At quæ ab humanâ voluntate descendunt, ut in homines fallacia cadere potest, ipsorumque proprium est instabilitas, deficere quidem â veritate, atque certitudine possunt.

60. Consultò autem innumerabiles

prætermitto signi divisiones, totidemque quæstiunculas ab aliquibus hoc loco pertractari solitas, propterea quod nulli ex eo quicunt usui: ego autem supervacaneam doctrinæ farraginem, semper oderim vehementer. Quo quidem genere quam multa, Deus immortalis, Dialectici nonnulli leserunt! Quanta peccarunt! ut tempus, quod necessariis impendendum nobis est donatum, argutiolis, nugis, apinisque, ut ajunt, ac tricis transmittentes ipsum tuvêre, Philosophiamque ipsam adulterarunt! Sed à viâ fortasse declinasse videbimus; eandem rursus ingrediamur.

67. Cum itaque cogitationes nostræ intùs in mente lateant, vellentque homines suas quisque alteri patefacere, vocibus ex omni rerum, quæ sub sensus cadunt, multitudine, propterea usi sunt, quod nihil aptius huic muneri præstando sibi videretur. Nec injuriâ sanè. Prætor enim quam vox mille modis variari, flectique

possit; ratio ipsa, ut scitè Quintillianus, neque tam nos juvaret, neque tam in nobis esset manifesta, nisi quæ concepissemus mente, promere etiam loquendo possemus.

62. Vocem autem generatim acceptam sonum animantis ore prolatum esse tradit Aristoteles (a.) Duo vocis sunt genera. Unum etenim illarum est, quas vocant non articulatas, ideirco quia syllabis, seu articulis minime distinguuntur. Ejus generis sunt Leonum rugitus, barritus Elephantum, mugitus Bobum, Canum latratus, Equorum hinnitus, ovium balatus, grunnitus suum, vulpium gannitus, hominum gemitus, et suspiria. Alterum deinde articulatarum vocum est, quæ syllabis utique distinguuntur, ut: Deus, Angelus, homo, bellua, planta, lapis, cæteræ, quibus ad sua quisque cogitata prodenda usi sunt homines, ac utuntur.

63. Sunt autem arbitraria certè signa

(a.) Lib. 2. de anal. cap. 8.

voces ejusmodi, idque cum psittacorum articulatis vocibus discrepant, quòd sui homines verbis cogitatus significandi suos consilium adjungant; secùs autem brutum illud loquacium genus alitum. Ac de vocibus quidem minimè articulatis nihil est quod disseramus, cum eas natura inseruerit animantibus, ut ab horum arbitratu non pendeant, ideoque in naturalium albo signorum sint reponendę.

64. Sed quod nostra quidem interest articulatarum vocum octo distinguunt genera Grammatici, quibus reliqua exponenda relinquimus prętèrquam nomen, ac verbum, quę nobis Dialectica pertractantibus usui sunt. Et nomen quidem ideis efferendis inservit: judiciis autem verbum. Quamobrem de nominibus singula (quoad erit utile) hoc loco persequamur de verbis aliàs similiter disserturi.

65. Prius tamen quam hęc pręstiterim, huicce fieri satis quęstioni velim, qui nempe

queant vocibus hominum articulatis, quibus nihil est commune cum ideis, nec à Deo ulla connexa perceptio, sic perceptiones aliquę devincixi, ut statim ipsę excitentur in mente, atque sonorum aures percellentium Phantasmata cerebro adsunt.

66. Binis age verbis sciscitationi respondeo, certam certę perceptioni vocem affigere, efficax illud, ac vehemens, quo homines efexuntur studio sua sibi sensa invicem patefaciendi. Id autem, quod estis jam edocti, nunc memoriâ repetatis, oportet, eâ scilicet lege corpori annexam esse mentem, ut certos quosdam corporis motus certi quidam animę cogitatus sequantur, et versâ vice. Ex quo fit liquidò, ut quę confusè, leviter, vel remissè sensus afficiunt, ea confusâ, imperfectâque cognitione noscamus. Contra, quę distinctè, quę fortiter, quę potenter. Itaque quę idea alicui sensus immutationi, voce aliquâ, factę, semel est ab hominibus illigata, ea ipsa redit, ac excitatur cùm pri=

mium vox illa ipsa repetitur: quippe quæ, ut est perspicuum, priorem sensus immutationem efficiat, necesse est.

67. Atquam in Idiomatibus ediscendis asperitatem, spinasque, ut loquar ejusmodi, experimur: ea inde nascitur, quod quæ voces sunt ab hominibus institutæ, difficulter cum perceptionibus consocientur. Summâ propterea, firmâque opus est voluntate, pari etiam studia, ut ista dissimilimarum rerum societas confirmetur. Quæ cum ita sint, ejusmodi studium, ac voluntatem in causâ esse, concluditur, cur vocibus, sonisve, qui nihil, ut philosophabamur, aliud sunt, nisi aëris trepidatio, vel tremor, ideoque â cogitationibus toto, ut dicitur, Cœlo aberrans, potuerint ideæ, possintque conjungi, quod eram quidem conficere aggressus.

68. Sed, quod cœperam, nomen, sive, ut Dialecticum agam, vocalis terminus (sic enim nomen vocant Logici ob eam rem, quia utrinque definit, terminatque propositionem) vox est arti=

culatas ad perceptiones, resque perceptas signi=
ficandas instituta. Sunt quidem horum genera
benè multa; sed ea omnino, quę notatu dignio=
ra sunt, atque intellectu exponemus. Alius itaque
terminus Categorematicus dicitur, Syncatego=
rematicus vero alius. Categorematicus autem,
qui et Categorema vocatur, ille est, qui per semet=
ipsum et ideam, et rem ipsam perceptam signi=
ficat: ut homo, ut animal, ut planta, ut sexcen=
ta hujusmodi. Syncategorematicus contrà nisi
Categorematico consociatus nihil denotat ex.
c. omnis, nullus, quidam cęteri. Syncategore=
mata quoque eos vocant terminos Logici, qui
Syncategorematici vulgò dicuntur. Simplex
pręterea terminus appellatur, qui uno: qui ve=
ro pluribus existit nominibus, compositus, vel
complexus. Primi generis Deus est, homo, Leo:
secundi Deus omnipotens, homo imberbis, Leo
rufus.

69. Terminum insuper substantivum vo=

cate, qui rem significet: ut mens, corpus: qui verò rei modificationem exhibeat adjectivum: sapiens videlicet, pacificus, truculentus. Neque verò eum terminum prætermittam, qui ob id concretus dicitur, quia subjectum formâ affectum aliquâ repræsentat: prudens v.c. castus, munificus. Huic affinis est ille alius, qui formam ipsam subjecto suo mulctatam indicat: ut prudentia, castitas, munificentia, ideoque abstractus nominatur. Terminum attexito te finitum, qui aliquid definitè significat, veluti dizitas, lenitas: et infinitum, qui nihil ostendit determinatè: ut non lenitas, non dizitas. Hisce namque terminis, licet quid res non sit, exprimatur; quid tamen illa ipsa sit, reticetur omnino.

70. Superest partitio termini celeberrima, scilicet in univocum, æquivocum, et analogum. Univocus ille dicitur, qui multis ob eandem penitus rationem rebus tribuitur: ut homo, vel animal. Æquivocus autem contrà, qui pluribus significatione

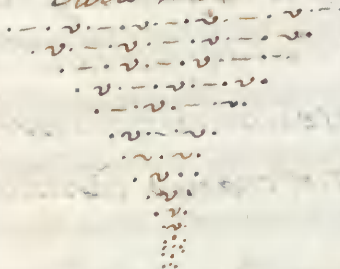
planè diversâ rebus inditur: cujusmodi esse canis videtur, quo domesticum illud, idemque notissimum animal denotatur, quidam etiam piscis, atque Cœleste signum illud, quod Astronomi vocant Caniculam.

71. Analogus tandem est ante discendus, quam definiendus. Duplex enim est attributionis videlicet, et proportionis. Superior is est, qui multis rebus ob eandem quidem rationem tribuitur; modo tamen cuique diverso: ex. c. sanum, producor, qui ut in homine medendi arte venarum pulsu sanitatem significet: non tamen in omnibus id accidit uniusmodi; quippe homini applicatur, uti sanitatis subjecto: medicinæ autem, ut ejusdem sanitatis causæ: venarum denique pulsui, tamquam indici sanitatis. Inferiorem jam vero illum habeto, qui multis quidem rebus diversas ob rationes imponitur, modo tamen eodem: v. c. caput, qui supremæ et hominis, et montis, qui res sanè sunt diversissimæ,

partitribuitur.

72. Terminum, ad extremum notate, materialiter, ut dicitur, et formaliter sumi posse. Primo quidem modo sumetur, cum pro literis, et syllabis, quibus tenebitur, accipietur: ut si dixero, homo masculini generis est: homo est bisyllabum: accipiam enim vocem homo, ut patet, pro semetipsâ. Altero autem continget, cum terminus pro ideâ, seve, quam exprimet, sumptus erit: ut si in hunc modum loquar: homo est animal rationis particeps: homo est morti subjectus. Hic ecce quidem vobis præcipua, quod ad Logicam attinet, genera terminorum. Sed antequam capiti finem impono, id vos edoctos velim, ac persuasos: cum eatenus voces adhibeamus, quatenus ab aliis possimus intelligi, ipsisque cogitationes nostras communicemus ab obscuris, ambiguis, inusitatis, translatitiisque vocibus nobis esse abstinendum, quod ni fecerimus, in Logicam pecce-

mus, necesse est. Hæc namque, quemadmodum ab illius limine cognovisti, non modo in rectè cogitando, verùm etiam recto explicandarum cogitationum modo tota versatur. Ut de primo quidem cogitandi genere satis multa.

Logicæ Pars secunda
De Judicio.

73. Sequitur judicium, quod est quidem, quemadmodum Logicæ initio exposuimus, secundum humanæ mentis cogitationum genus. De illo autem quinque arbitror explicari capitibus, eâ nempe lege, ut primum de

naturâ, et varietate judicii, de præjudiciis quoque, horumque vitandorum ratione præcipiam. De propositionis deinde naturâ, et diversitate. Post de quibusdam propositionum affectionibus. Tum de definitione, ac divisione, necnon legibus, ad quas exigi debent. Artis postremò Criticæ, quâ nihil Logicis scitu dignius reperiatur, nihil esse ipsis antiquius debet, et charius, Institutiones accedent.

Caput V.um

De naturâ, et varietate Judicii: de Præjudiciis, horumque cavendorum ratione.~

74. Ea est itaque nostræ mentis intelligentia, ut non modò sibi queat res omnes nudè repræsentare, hoc est, earum formas, et imagines in se ipsâ producere, ab omni se affirmatione, negationeve abstinens, verumeti=

am formas illas ipsas, et imagines rerum, quas ideas vocant Philosophi, versare potest, alteramque alteri comparare, ut conveniant inter semetipsas, necne conveniant, perspicere valeat. Convenientia autem, vel discrepantia, quę inter ideas reperitur, idearum relationem vocamus: judiciumque definimus, relationis inter duas, pluresve ideas intervenientis perceptio. Tunc namque mens nostra judicare dicitur, cum idearum convenientiam, aut discrepantiam internoscit. Agam dilucidius. Quippe mens ipsa primum rerum ideas in semetipsâ describit: alteram deinde alteri confert, ut earum relationem perspiciat. Jam si, ipsas convenire, percipiat, quod est nihil aliud, quàm unam alterâ contineri, unam de aliâ dicitur affirmare; sin autem, negare. Ac in ejusmodi affirmatione, et negatione, quę nihil est, ut videtis, â relationis idearum perceptione distinctum, sita

est natura judicii: quod propterea genus per=
ceptionis quoddam re verâ esse, ab ipso in Lo=
gicen ingressu pronunciaram.

75. Ex quo fit, ut judicium omne affirmans,
negansve sit. Affirmans enim illud erit, quo ide=
am unam alteri convenire noverimus; contrà
negans, quo ideam ideæ minimè congruere perci=
piemus. Harum autem idearum illa subjectum di=
citur, cui tribuimus, seu â qua ideam alteram
removemus: hæc vero, quam illi tribuimus, ab ip=
sâque seponimus, prædicatum. Exemplo id ex=
clarêre perficiam. Cum enim Deum æternum
esse judico, ideæ Dei æternitatis ideam tribuo,
quod ambas inter se convenire, percipiam, ide=
oque prima subjectum, altera prædicatum vo=
catur. Pariter cum, hominis mentem, judico,
non esse mortalem, ab ideâ humanæ mentis
ideam mortalitatis removeo, quæ ob id ipsum
prædicati nomine donatur, ut illa alia subjecti.
Quod si judicium erit affirmans, quæ idea prædi=

catum sit, eandem poteritis attributum vocare; sin autem negans erit judicium, prædicati tantum nomine ideam illam donare debetis.

76. Ex quibus illud etiam emergit, cùm affirmans, tùm negans quodque judicium veritatis expers esse, vel particeps necessariò. Verum illud erit, quo convenientes inter se ideas jungemus, vel separabimus discrepantes. Falsum contrà, quo discrepantes copulabimus, aut arcebimus congruentes. Sic qui vel Deo æternitatem tribueret, vel ab hominis mente mortalitatem arceret, is optimè judicaret; pessimè vero ille, qui aut menti mortalitatem adscriberet, aut â Deo æternitatem duceret removendam. Verum nihil est, quod in re tam perspicuâ tantopere immorari velimus. De præjudiciis videamus.

77. Est autem Iuris consultis præjudicium, teste Asconio, statuta res afferens judicatu-

rix exemplum, quod in eâdem causâ, vel paribus sequantur. Logicis vero Præjudicium est error in judicando commissus. Error autem judiciorum confusio, ut vera pro falsis, falsave pro veris habeantur. Atque præjudiciorum omnium fons unus est, mentis nostræ in assentiendo, vel dissentiendo temeritas, hoc est, præcipitatio, inconsiderantiave in judicando. Quo circa commodissimè Tullius, præjudicatam opinionem illam esse, definit, cum temerè falsæ rei, vel non satis cognitæ, accer ploratæ assentimur. Plura solent præjudiciorum genera distingui; duo tamen, meâ quidem sententiâ, præcipua sunt, proprietatis scilicet unum: humanæ auctoritatis aliud. Nimius enim nostri amor in causâ sæpe est, cur quæ propriâ invenerimus meditatione, ea verissima habeamus. Ubi autem affectus iste, vel potius vitium animum occupavit, nihil nobis, nisi quod nostrum est, placere facit; cæterorum vero cogitata, vel placita hominum, tanquam ineptias, et fabulas displicere.

Et hęc quidem proprietatis sunt: illud auctoritatis. Tantum enim apud nos solet interdum aliquorum auctoritas hominum valere, ut nullâ ducti ratione, sed eorum judicio nisi dumtaxat probare quędam audeamus, vel improbare. In horum autem prejudiciorum primo plus nobis, quam par est, arrogamus: in altero plus, quam deceat, aliorum tribuimus opinioni.

78. Utraque vero prejudicia vitare qui volet (omnes autem velle debebunt) tandiù judicium sustinebit, quoad res, de quibus erit judicandum, habeat perspectissimas. Est enim, ut ante dixi, temeritas in judicando errorum omnium causa, quę judiciis nostris irrepunt. Propterea Eclecticorum more nobis erit philosophandum, si quamplurima vitare prejudicia velimus. Eclectica autem ea dicitur Philosophia, in qua non quis quidpiam senserit, quęritur, sed quam rectè, quam verè, quam rationi concorditer. Hac in sectâ Philosophorum sententia ratione per=

quiritur. Ratio autem experimentis, et observationibus regitur, sensu intimo, ratiocinatione, aut etiam auctoritate, si ejusmodi fortè res sint, quæ aliter sciri non possint.

79. Quæ sanè philosophandi ratio cùm omnibus adhibenda sit, tùm ei maximè, qui Theologica profitetur, ad ipsamve sacram nititur facultatem. Theologus quippe nullius esse debet Philosophorum Scholæ sectarius. At hac philosophandi libertate abuti, aut ad omnium Philosophorum contemptu, aut ad Divinarum scripturarum, pessimum est, ipsique rationi contrarium. Quinimo, qui se ita gerant, non eos ego Eclecticos dixerim, sed insanos, superbos, impios, omnira=tione vacantes. Itaque tam is in errore versatur, qui omnia Platonis, vel Aristotelis, hujus, aliusve Philosophi dogmata nullo probat examine, quam qui omnia eorundem placita similiter improbat. Quid attamen eo homine petulantius, qui brevissimæ humanæ ratione fisus, ac

fretus divinam contemnit auctoritatem? Quid est, nisi hoc sit, omnem prorsus rationem exuere? Ac de judicio quidem hactenus.

Caput 2.um

De propositionis naturâ, et diversitate.

80. Doceam de propositione, enunciatione ve, qua utimur, ut nostra cum aliis judicia communicemus: ut enim nomina referunt perceptiones, sic propositiones judicia. Est autem propositio Logicis oratio unum ajens, vel negans de altero. Tribus tenetur partibus subjecto, copulâ, et predicato, seu attributo. Cum enim judicium omne duarum saltem idearum collatio sit, signum ejus, scilicet propositio, duos saltem habeat terminos, quibus ideę significentur, oportet: verbum insuper, quod idearum collationem, relationemve indicet, quod propterea dicitur copula, quia est termini utriusque conjunctio. Terminus autem ille subjectum dicitur propositionis, de quo alter asse=

ritur, vel negatur: qui vero de subjecto negatur, aut dicitur, cum attributum Logici, prędicatumquè nominant. In hac igitur propositione Deus est justus, Deus subjectum est, justus prędicatum, est copula. Quandoque non omnia hęc enunciantur, sed subintelligi tamen debent. Sępe namque prędicatum latet in verbum: ut si dixero, ego sum, quod idem est, ac si dicam, ego sum existens. Interdum denique uterque in verbo terminus delitescit: ut in tribus illis Cęsaris verbis, veni, vidi, vici, quę continent partes. Quinimo verbum ipsum reticeri nonnunquam solet, ut in illo Virgilii: nam Polydorus ego: supplete sum. In quibus autem propositionibus subjectum patet, copula, et prędicatum, eas Logicas, perfectasque Dialectici vocant; imperfectas contrà, vel Criticas, in quibus horum aliquid occultatur, ac tegitur. Et hęc quidem de propositionis naturâ.

87. Ejusdem autem varia genera ab ipsius quantitate sumuntur, qualitate, materiâ

forma. Quantitas propositionis subjecti sui amplitudo est: qualitas ejus præcipua affirmatio, et negatio; secundaria verò, quæ manat ab illâ, veritas ejus, vel falsitas. Materia deinde sunt termini, quibus est ipsa conflata. Forma demum nexus, vel copula terminorum. Age verò attenta propositionis quantitate, quadruplex ipsa est propositio universalis, particularis, singularis, indefinita. Universalem illam habete, cujus subjectum generaliter accipiatur: ut mens omnis est simplex substantia: nullus homo rationis est expers. Particularem, cujus subjectum particulare sit: ut quidam homo est dives. Singularem præterea, cujus est subjectum singulare: ut Petrus est sacerdos. Indefinitam denique vocatote, cujus subjectum universale cum sit, nullam tamen universalitatis notam præ se fert: ut homo rationis est particeps. Non enim in eâ nullus, vel omnis, quæ universalitatis notæ sunt, reperiuntur. Quæ sanè propositiones, cum earum materia necessaria est, uni-

versales: cum exit verò materia contingens, particulares habendę sunt.

82. Eòdem tria accedunt animadvertenda. Primum: quatuor literis totidem propositionum genera sic à Logicis indicari, ut A universalem ajentem, E universalem negantem, I particularem ajentem, O particularem negantem intelligi velint. Secundum: propositionis universalitatem Metaphysicam esse posse, seu Moralem. Illa nullam: hęc aliquam patitur exceptionem. Sic quod nullus homo sit, quin mortem obire possit, hęc propositio Metaphysicè universalis est: omnis homo est mortalis. At hęc alia Davidis, non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum, cum nonnulli semper justi fuerint, sintque futuri, donec mortalis hęc vita perseveret, exceptionem admittit, obidque moralem tantùm habet universalitatem. Ut autem discernere possimus, quęnam propositio metaphysicam, quęnam moralem habeant universalitatem, auctoris men=

tem, loquendi rationem, rerum, de quibus agit, naturam vestigare debemus. Postremum: quasdam esse universales propositiones, quæ de singulorum generibus, non de singulis generum accipi debent. Ita quod Christus Dominus ait, Pharisæos decimare omne olus, non sic est intelligendum, ut singula olera, sed ut omne oleris genus decimarint. Pariter qui assereret, suo se libros omnes habere librario, non illud sibi vellet, nullum esse librum, quin ibidem contineretur, sed genus librorum esse nullum, ex quo non ipse aliquem possideret. Atque duo hæc annotamenta penitus vobis insideant, quò legitimum scriptorum sacrorum potissimè sensum intelligatis. Illuc itaque, unde discesseram, redeo.

83. Quod si ad propositionis qualitatem attendimus, ajens ea erit, aut negans, vera, vel falsa. Quæ unum esse alterum dixerit, ajens; quæ vero neget unum de alio, negans videlicet

appellabitur. Praeterea quae vel neganda negabit, vel asseret affirmanda, vera; falsa contrà, quae affirmanda negabit, aut asseret inficianda: quae quidem omnia tam sunt in medio posita, quam quae maximè.

84. Sequitur propositionis divisio, quae ab ejus materiâ desumitur. Est autem istiusmodi inspecta propositio simplex, complexaque, atque composita. Prima est, quae simplicibus terminis continetur: v.c. Deus est unus. Altera verò, cujus uterque terminus complexi sunt, vel saltem alteruter. In hisce autem propositionibus integra propositio aliqua subjectum esse potest, vel attributum, quae propterea incidens appellatur, quod in aliam, quae praecipua et est, et dicitur, incidere videatur. Ita hujus propositionis subjectum, homo, qui Deum diligit, justus est, illam continet orationem, qui Deum diligit incidentem, reliqua principalem integram enunciationem.

85. Atque incidentium propositionum aliae

explicationis, ornamentive gratiâ ponuntur, quæ propterea explicativæ dicuntur: aliæ, ut subjecti vel prædicati amplitudinem limitent, quæ idcirco restrictivæ vocantur. Explicativarum propositionum exemplum esto hæc: Dido, quæ Sydonis Regina fuit, Carthaginem à fundamentis extruxit. Incidens propositio illa, quæ Sydonis Regina fuit, subjectum tantum explicat, non illud tamen aut amplificat, aut coercet. Restrictivarum verò alia: homo, qui aliena rapit, fur est. Inciden[s] quippe qui aliena rapit subjectum limitat, ut videtis, ne omnem significet hominem, sed tantum aliena rapientes.

86. Composita dicitur propositio, quæ multis subjectis, attributisve constat uno verbo connexis. Hæc autem compositio cùm patet, explicita, tùm verò latet, implicita dicitur propositio. Explicitæ sex genera distinguuntur, ut aliæ copulativæ sint, aliæ disjunctivæ, conditionales aliæ, aliæ causales, relativæ aliæ, aliæ denique discre=

tivę. Copulativam itaque propositionem inducite, cujus membra copulativis conjunctionibus conjungantur, quales istę sunt, quas subjicio: Philosophia naturale Dei donum est, et naturalium donorum omnium prestantissimum: hominis internectio nec secundum naturę legem est, nec secundum divinam. Disjunctivam autem, cujus membra disjunctivis conjunctionibus connectontur: ex. c. quęvis actio aut bona est, aut mala.

87. Conditionalis sequitur propositio, Grecè Hypothetica, cujus partes sunt nexę particulâ si: ut: si utilitas amicitiam constituet, eadem tollet. Hujusmodi autem propositionum ea pars, cui preit, particula si, antecedens: altera consequens appellatur. Deinde causalis, cujus membra particulis causam indicantibus aliquam conjunguntur: v. c. Deum propterea super omnia diligimus, quod inter omnia sit optimum: vel hęc: divina servamus precepta

ut æternam nanciscamur felicitatem. Relata, seu relativa, cujus altera pars refertur ad alteram: v.c. Ego tandiu requiesco quandiu ad te scribo: qualem te antea præbuisti, talem te hoc tempore impertias. Restat discretiva, discretave propositio, quæ diversa duo claudit eodem de subjecto judicia: ut ea sunt omnia non à naturâ, verumâ Magistro: non est in parietibus respublica, at in aris, et focis hoc est in religione, et Patriâ.

88. Implicitæ propositiones quinque genera numerantur, ut alia exclusiva sit, alia exceptiva, comparativa alia, alia inceptiva, alia in super desitiva, sic enim loqui amant Dialectici: Exclusiva ea dicitur, quæ exprimit, aut attributum nulli alii præterquam suo convenire subjecto; aut secùs nullum aliud attributum, præter suum, suo quoque subjecto congruere: ex.c. hasce profero enunciationes, Deus tantum sempiter=

nus est: hoc est, Deus sempiternus est, neque quidquam, quod Deus non sit, sempiternitate potitur. Ecce aliam: voluntas tantùm velle potest. Exponitur istiusmodi: nihil aliud efficere quit voluntas, quàm velle. Exceptiva deinceps, quę attributum de omni ferè amplitudine subjecti enunciat, quod illam restringit quodammodo: cujusmodi hęc est: omnia pręter Deum sunt mutationi subjecta. Comparativa, quę duorum exprimit collationem: v.c. melior est sapientia, quam vires: melior est sapiens viro forti. Deinde inceptiva, quę quidpiam esse incipere denotat: ex. c. noctescit, hoc est, tenebrę incipiunt, aër caligine obducitur, quę sic explicatur: hucusque dies fuit, nunc autem esse nox incipit. Desitiva postremò ea est, quę indicat aliquidpiam non esse incipere: ut Petrus desinit esse miles.

89. Jam tandem aliquando propositionis divisionem attigimus, quę ab ejus formâ profi-

cis citur. Sic itaque propositio accepta in necessariam tribuitur, et fortuitam, possibilem, et impossibilem. Necessariam definio, cujus termini necessariâ connexione junguntur: ut homo rationis est particeps. Fortuitam, quam et contingentem appellant, cujus termini haud necessario nectuntur: ut Petrus est Logicus. Possibilem, cujus termini conjungi valent: ut si dixero, Petrus erit locuples. Tum impossibilem, cujus nequeant termini cohærere: veluti hęc, homo rationis est expers: quadratus est circulus.

90. Prętere, si propositiones ejusmodi ita, ut sunt expositę, proferentur, absolutę; sin autem modus, quo attributum subjecto convenit, exprimetur, modales dicuntur, ut Scholarum Dialectum nonnumquam necessarium adhibeamus. Itaque illę ipsę absolutę propositiones, quas proxime dictavi, modales fient, si dicam: necesse est, hominem esse rationis participem: fortuitum est, Petrum esse Logicum: fieri potest, ut Petrus sit locuples: fieri nequit,

ut homo rationis sit expers. Hæc fere de propositio-
nis natura, et varietate Logici docent.

91. Sed quoniam permultis id placuit auctoribus, ut Mathematicorum methodo et Logicam, et ceteras Philosophiæ partes tractarent, operæ pretium est earum explicationem propositionum adjicere, quibus Mathematici suis in scriptis utuntur. Apud ipsos igitur propositiones reperiuntur Theoreticæ, et Practicæ: demonstrabiles, ac indemonstrabiles: Postulata, et Axiomata Theoremata, Problemmata, Lemmata, Corollaria, et Scholia.

92. Theoretica illis est propositio, quæ quidpiam cognoscendum edocet, non faciendum: ut, Deus est omnipotens: homo ratione non vacat. Practica, qua quidpiam fieri posse docetur, vel esse faciendum exigitur: v.c. fieri potest, ut qui nunc mortui jacent, statim revocentur in vitam: fac alterum mundum existere posse. Indemonstrabilis deinde ea est, quæ statim cuique patet, atque terminis, quibus tenetur, intelligit, cujusmodi hæc est, idem simul esse, ac non esse nequit: totum est sui parte majus. Demons-

trabilis, quę cum non ex ipsis terminis pateat, ut demonstretur oportet: v. c. mens humana immortalis est. Axioma propositio est Theoretica indemonstrabilis: ex. c. totum est sui parte majus. Ut autem illud intelligatis, axiomatis nomine eam significari propositionem, cujus tanta sit perspicuitas, ut nullis aliis ad assensum extorquendum presidiis egeat: nil enim axiomata cum primis principiis, de quibus me alias docuisse, recordor, differre, cognoscite. In axiomatibus quoque illę habentur propositiones, quę propterea dicuntur identicę, quia idem cùm voce, tùm sensu de se ipso affirmatur: ex. c. Deus est Deus, Petrus est Petrus: quod soliditate vacat, non habet soliditatem.

93. Postulatum propositio est practica indemonstrabilis: qualis hęc est, homo tandem aliquando felicitatem adipiscetur, si virtutem deserat numquam. Theorema, propositio Theoretica demonstrabilis: problemma vero practica demonstrabilis propositio: ex. c. quod mens sit, id so=

lidum esse non potest: qui multa scire velit, is esse debet studiosissimus. Deinde Lemma, quod est, pro-positio ab aliâ, quam ea est, in qua versamur, dis-ciplinâ desumpta, ut veritatem aliquam demons-tremus. Quapropter si ut hoc, quod ad Ethicam pertinet, velitis efficere, prudentiam actuum re-petitione comparari, illud à Metaphysicâ accipi-etis „ habitus iteratis ejusdem generis actibus con-valescere „: quare hæc ipsa Metaphysica propositio Lemmatis nomen acciperet. Corollaria, consecta-riave nominantur propositiones, quæ ex aliis se-quuntur: ut ex hac corpora gravia sunt, illa, ignis ergo gravis est, manat. Scholia denique propo-sitionum, quæ subobscuræ videbuntur illustratio-nes. Annotationes enim quædam sunt, demonstra-tarum minus propositionum, historiam, objectio-nes, aliaq.ue propositiones ipsas illuminantia conti-nentes. Atque adhuc eadixi, quæ propositionum va-rietatem et naturam attingunt: nunc earum affec-tiones, seu proprietates explicentur paucissimis, ne lon=

giores, quam et volumus, et promissimus, evadamus.

Caput 3.um

De propositionum affectionibus.

94. Affectiones itaque propositionum sunt oppositio, equipollentia, conversio. Oppositio est duarum pugna propositionum eodem subjecto, et predicato constantium. Quatuor autem modis intelligi potest: que namque propositiones sola quantitate pugnabunt: ut omnis homo rationis est particeps, aliquis homo rationis est particeps, subalterne dicentur. Que solâ verò qualitate concertent, modò universales sint, ex. c. omnis bellua cognoscit, bellua nulla cognoscit, contrarie vocantur. Sin autem particulares, ut aliqua bellua cognoscit, aliqua non cognoscit, subcontrarie. Que tandem propositiones et quantitate, et qualitate contendant, eas contradictorias, seu contradicentes appellate: ex. c. omnis arbor vitam partici=

pat, arbor aliqua non participat vitam. Sunt, qui singulares inter se pugnantes enunciationes, ad contrarias referri debere contendant, quod tantum pugnent, quantum pugnare, et contendere possint, quales hæc sunt: Plato princeps omnium est Philosophorum, Plato non est omnium Philosophorum princeps.

95. Contradicentes insuper propositiones neque veræ, nec falsæ simul esse possunt, propterea quia inter attributa contradicentia, ut ante diximus, medium interesse non potest. Contrariæ vero numquam simul esse veræ possunt, inde quippe id efficeretur, quod fieri nequit, contradicentes propositiones simul esse veras posse quandoque. Si enim simul essent veræ hæ, omnis homo animal est rationis particeps, homo nullus est rationis particeps, vera item hæc evaderet, aliquis homo non est rationis particeps, quæ priori contradicet. Quod si in materiâ erunt contingenti, esse simul falsæ poterunt, nam quod speciei contingenter inest, ali-

cui potest convenire subjecto, alteri minimè con=
venire. Inter has itaque propositiones, omnis ho=
mo est justus, nullus homo est justus medium in=
tercest, scilicet aliquis homo est justus. Subcon=
trariæ simul esse falsæ nequeunt, ob id quia indè
propositiones contradicentes esse posse simul
falsas, fieret. Quare si falsæ sint aliquis homo
rationis est particeps, aliquis homo rationis est
expers, erit quoque falsa, omnis homo rationis
est particeps, quæ superioris particularis ne=
gantis contradicens est. At cum in materiâ
fortuitâ versabuntur, esse simul veræ possunt,
ut satis est cuique perspicuum. Ex subalternis
denique propositionibus quæ universalis sit,
quam subalternantem Logici vocant, esse ve=
ra nequit, quin vera quoque sit particularis,
quam dicunt subalternatam, modo ne sit ea=
rum materia contingens: tunc enim esse fal=
sa poterit subalternans, cum vera sit subalter=
nata. Atque de propositionum oppositione satis

est dictum.

96. De equipollentiâ autem, ea nihil est aliud, nisi pugnantium conciliatio propositionum per particulam non. Si hęc namque alterutrius contradicentis propositionis subjecto pręponatur, contrarię postponatur, subalternę ante, postque ponatur, ex oppositis fient ęquipollentes. Quod insulso hocce, putidoq.^e versiculo reperitur:

Prę contradic. Post contrar. Prę, postque Subalter.

Quę propositiones subcontrarię dicuntur, hę respuunt ęquipollentiam.

97. Restat propositionum conversio. Est autem illa subjecti in prędicatum, versâq.^e vice mutatio, qualitate propositionis semper immotâ, at mutatâ nonnumquam illius quantitate. Ex quo fit duobus modis esse posse conversionem. Aut ita videlicet, ut eadem propositionis quantitas perseveret, quod accidit in uni=

versali negante, particularique affirmante:
ex. g. nulla bellua res est insensibilis, nulla res
insensibilis bellua est: homo aliquis justus est,
justum aliquod homo est. Quæ quidem conversio,
quod quantitas propositionum mutata non
sit, simplex appellatur. Aliter etiam fieri po-
test conversio, ita nempe, ut propositionis quan-
titas commutetur: v.c. omnis homo est vivens,
aliquod vivens est homo: homo nullus est lapis,
lapis aliquis non est homo. Et hæc quidem conver-
sio, quæ in universali affirmante, ac negante lo-
cum habet solummodò per accidens nomina-
tur. Conversionis autem utriusque propositio-
nis, universalis nimirum ajentis, negantisque
discrepantia in eo sita est, quod attributum ajen-
tis non secundum totam suimet amplitudi-
nem affirmetur, sed juxta subjecti latitudinem
tantùm. Contrà negantis prædicatum de sub-
jecto negatur omnino. Leges autem illas con-
versionis versiculus superiori simillimas con-

prehendit:

E, I. simpliciter convertitur, E, et A per accid. Sed plura hic prætterimus, quod nullius fere, si oppositionis doctrina eximitur, quam tradidimus, usus sint.

Caput 4.um

De diffinitione, divisione, ac legibus utriusque.

98. De illis dicere aggredior propositionibus, quę potissimè à Logicis spectantur, definitione nimirum, ac divisione. Definitio est oratio, quod in re, aut in voce delitescit, exponens. Ex quo, duplicem esse, concluditur, rei videlicet, ac vocis, vocabuli, sive nominis, ut plurimi loquuntur. Est autem vocabuli definitio, quę vocis alicujus significationem exponit. Hujusmodi definitionem is afferret, qui interrogatus, quid Philosophię voce intelligeret, studium diceret, et amorem sapientię. Quod sanè definitionis genus propterea maximè ducendum exis=

timo, quod ejus ope, quæ sæpius contentiones ordi-
lâ vocum ambiguitate nascuntur, facillimè di-
rimantur. Rei autem definitio oratio est rei
cujuspiam naturam explicans implicatam.
Quod definitione qualibet declaratur, id Logi-
ci definitum uno omnes ore denominant.

99. Quibus expositis, illud profecto fit, in ora-
tione, quæ definitionis nomine digna sit, notas
illas, caracteresque omnes reperiendos esse, qui
satis omnino sint, ut definitum ab omni re ali-
â, casu quovis, statu, tempore internoscere va-
leamus, quod cum à nobis obtineri nequeat,
nisi distinctas definiendarum rerum noti-
ones, completasque habeamus, omnis danda
est opera, ut ejusmodi perceptiones compare-
mus. Ast quoniam paucarum rerum eas om-
nes notas ob mentis nostræ brevitatem per-
cipere possimus, exiguus item earum est de-
finitionum numerus, quæ hancce merean-
tur appellationem.

100. Jam de definitione ritè faciendâ multa à Logicis præcipiuntur. Primum, ut re definitâ dilucidior ejus sit definitio. Multa hîc peccari possunt. Qui namque vel definire velit notissima, omnibusque perspicua, vel idem, ut ajunt, explicare per idem, vel vocabulis utatur obscuris, sinonimis, ambiguis, translatitiis, impropriis, obsoletis, aut raris, definito clariorem definitionem non efficiet. Secundum: ut definitum, ac definitio penitus inter semetipsa reciprocentur. Itaque alterum ex alterâ sequi debet, et vicissim: cui etiam definitio attribui possit, aut negueat, definitum pariter convenire debet, aut repugnare. Tertium: ut rei accidentia definitionem ejus neutiquam ingrediantur. Notę siquidem in definitione ponendę rem ab omni aliâ quavis, aut casu, aut statu, aut tempore discernere debent, quod minus efficiunt accidentia, quorum est, ut nostis, tam

adesse, quam abesse rei posse, re tamen ipsâ incolumi permanente. Ex quo quarta manat preceptio, ut rei definite attributa essentialia definitio contineat, genus ejus proximum, infimamque specificam differentiam, ne scilicet res, que definitur, cum rebus aliis misceatur. Si qua ergo oratio quidquam horum peccet, descriptio poterit esse, at definitio re verâ non erit. Est enim descriptio rei per aliqua ejus accidentia, seu proprietates explicatio: ut homo est animal bipes. Sed finis sit definitionis.

107. Meminerimus autem, aliam esse inter omnia propositionum genera propositionem Philosophis utilissimam, scilicet divisionem, que ita definiri generatim solet, ut sit totius in suas partes distributio. Quod ita dispescitur id divisum vocatur: ejus autem, quod dividitur, partes membra dividentia. Quod si hec alias rursus tribuantur in partes, iterata hec distributio

subdivisio vocabitur. Praeterea cum multa sint totorum genera, multiplex etiam esse debet divisio: imo quot sunt totorum classes, tot esse debent genera divisionum. Ac quatuor quidem totorum praecipue sunt classes, quas Logici distinguere solent, universalium, essentialium, integralium, potestativorumque: sic enim, etsi barbarè loqui amant, quod interdum inopiae causâ verborum dandum illis est, ac condonandum.

702. Universale itaque totum vocant, quod in partes universales tribuitur, ut suas in species genus, in hominem v.c. et belluam animal. Essentiale, quod in partes dividitur essentiales, atque, ut ita dixerim, reales, ut homo ipse in corpus, et animam. Integrale insuper illud est, quod tenetur corporeis: sic hominis corpus in caput, collum, humeros, manus, latera, crura, pedes dividi potest. Sed hanc partitionem potius, quam divisionem nominare debetis. Potestativum denique totum est, quod multas continet faculta-

tes: ut mens nostra sensum, Phantasiam, intelligentiam, memoriam, cæteras. Quæ cum ita sint, totius universalis divisio universalis dicetur: essentialis vero essentialis: integralis deinde integralis; potestativi demum potestativa. Huic accedit divisio subjecti in ea, quæ suscipere potest, accidentia: ut hominis distributio in sapientem, et insipientem. Sapientia siquidem, pariter ut insipientia hominis accidentia sunt. Præterea accidentis divisio in ea, quibus potest adhærere, subjecta: ut albedo est aut nivis, aut calcis, aut lactis. Sed ea, quæ hîc â Dialecticis tradi solent, omnia persequi et operis esset infiniti, nec ullius tamen utilitatis. Iis igitur prætermissis ad divisionis leges accedamus.

103. Prima est, ut dividentia membra divisio exæquentur, si enim excedent, aut deficient, ratio illa desinet esse divisio. Secunda, ut membrorum nullum alterum complectatur. Tertia, ut nihil in divisione, quæ perspicuitatis,

ut dicitur, mater est, obscuritatis reperiatur. Quarta, ut membra nec plura fiant, nec pauciora, quam quæ ipsa rei dividendæ natura suppeditet: idem namque, teste Senecâ vitii habet nimia, quod nulla divisio. Quinta denique, ut membra ex ordine collocentur, hoc est, ea primùm in divisione ponantur, quæ totum proximè constituunt; quæ vero remotè, ut loquuntur, deinceps. Hæc de quarto quidem capite satis est dictum.

Caput 5.um

Quo institutiones artis Criticæ continentur.

104. Sequitur, ut Critices institutiones breviter quidem, sed diligenter, ac enodatè, quoad ejus fieri possit, contexamus. Neque vero aptius ullum, aut oportunius ejus rei faciendæ tempus esse potest, quam illud, in quo de judicio pertractatur. Constat enim inter omnes Græcè, ac La=

tinè scientes, criticem à Crino, quod judico, dis=
cerno, discutio vertitur, exoriri. Quocirca ut me=
dicinam valetudinis, navigationis gubernatrio=
nem, sic Criticen judicandi, ac discutiendi ar=
tem vocare, ac interpretari nedum possumus,
sed debemus: Sed quænam illa sint, de quibus Cri=
tici judicare intersit, explanandum nunc est bre=
viter, quò dilucidior evadat Critices definitio.

105\. Res itaque historiam attingentes di=
judicare, veterum, recentiumque auctorum scrip=
ta intelligere, ac interpretari, variantes nota=
re lectiones, viciata loca expungere, peculiaria,
et nativa suficere, mutilata reficere, certine
auctoris, an incerti scripta sint, vestigari, ad
artis regulas illa ipsa perpendere, ut in carmi.
peccent, necne reperiatur, vera insuper à falsis,
certa ab incertis, ab improbabilibus probabilia
secernere, auctorum denique ætatem, scienti=
am, probitatem, tempus etiam, quo scripserint,
odorari: hæc, inquam, omnia curanda sunt Cri=

tico diligenter, neque hac de re non omnes exi=
miè hujusce artis scriptores uno ore consentiunt.
Nam cum omni quidem memoriâ sculptam
Criticen ducimus, tum nostrâ præsertim, qua
eò, ut nihil parvit altrà, perfectionis devenisse
meritò ac jure lætamur. Nec verò hic locus est,
ut veteres, ac recentiores Criticæ auctores no=
minemus, aut ejusdem artis historiam cons=
cribere meditemur. Multis hæc libris accuratè
ab aliquibus dicta sunt, quæ brevitatis causâ
et institutionum, et temporis prætermimus.

106. Atque ad propositum redeuntes non
prius orationis vela pandemus, quam ipsam Lo=
gicorum aliquantulum propellamus. Nam ut
illorum improbo consuetudinem, qui cum de hu=
jusmodi rebus disputant, magnam partem in iis
definiendis, partiendisque occupantur, illa ip=
sorum perexigua oratio est, qua leges, ac præ=
cepta traduntur, sic horum viam probare ne=
queo, qui præceptionum, ac legum nubem affe=

rentes partiendi, atque definiendi spinas o=
mittunt. Est igitur hęc Joannis Klerici defini=
tio, ut Critice sit ars intelligendorum veterum
scriptorum, sive numeris adstrictâ, sive solu=
tâ oratione utentium, ac dignoscendi quęnam
eorum genuina scripta sint, quęnam notha,
et spuria. (a.) At cum non antiqua solùm mo=
numenta Criticus, sed recentissima: non scrip=
ta modò, verum etiam gesta suâ ipse trutinâ exa=
minet, mancam propterea, et imperfectam ho=
minis definitionem putamus.

107. Quidam brevius, et planius Criticen
artem esse caventem, ne in Juris, factive re=
bus judicandis, ęstimandisque decipiamur. At=
que in brevi hac, et circumscriptâ Criticę ex=
plicatione ea omnia reperiuntur inclusa, quę
ad Criticos attinere supra docuimus. Rerum
namque juris dogmatica: facti vero nomine
historica intelliguntur. Et dogmata quidem

(a.) In Pręf. art. critice.

auctorum placita dicimus, doctrinas, sententias: historiam vero, sententiarum, factorumve narrationem. Quę certo, ut juste, metiri, atque ęquâ lance pensare possimus, scriptoris ętatem, ingenium, scientiam, mores, linguę proprietatem, ac vim, consuetudines populorum, et ritus: multa denique, et varia locorum, temporum, personarum adjuncta probè cognita, et perspecta habere debemus.

108. Hoc autem constituto, de cogitationum veritate, ac falsitate nostrarum dicere aggredior. Humanę deinde mentis status, quod ad rerum cognitionem spectat, exponam. Certam postmodo viam, et rationem ostendam, qua verum à falso, ab improbabili probabile discernatur. Ad Divinam, et humanam respicientes auctoritatem regulę consequentur. Deinceps qui supposititia, mutilata, viciataque nis scripta, à legitimis, integris, inviolatis internosci valeant, patefaciam. Paucis denique interpretandorum scriptorum artem edoceam, quo secunda pars Logicę terminabitur. Exordior, ut sum pollicitus, quod autem

vestrum est, auditores, animos ad audiendum erigite.

109. 1.ª Veritas ergo, siquidem universé sumatur, est rei suâ cum regulâ congruentia. Neque vero simplex ejus est descriptio, sed triplex. Alia namque rerum est, sententiarum alia, alia cogitationum: quamobrem prima realis, naturalis, Metaphysica: moralis altera: tertia mentalis, et Logica à Criticis appellatur. Naturalis autem veritas est, ipse rerum naturæ divinâ cum ideâ, ad quam, ut ad exemplar sunt exactæ, consensio. Huic autem veritati nihil est videlicet naturâ ipsâ contrarium, est enim quidpiam id, quod est. Moralis deinde veritas est sententiarum animi cum signis, quibus exhiberi solent, consensio, cui, ut est perspicuum, mendacium opponitur. Sed de iis alias: veritatem logicam (quod in rem cadit) videamus.

110. Est autem ea duplex, formalis, ut ajunt, et objectiva. Illa est idearum rerum ipsis conven=

sus, vel judiciorum cum ideis, è quarum comparati=one nascuntur. Huicce sanè veritati, modò ne simus in judicando præcipites, nulla est falsitas pugnans. ¿Qui enim fieri potest, ut ideæ secum ipsæ, non congruant, aut judicia cum ideis, à quarum comparatione proficiscuntur? Objectiva veritas est notionum, judiciorumque nostrorum naturali cum veritate, hoc est cum rebus ipsis consen=sio. Contra logica falsitas objectiva perceptionum est, judiciorumque nostrorum à naturali verita=te, seu rebus ipsis discrepantia. Hanc autem veri=tatem, et falsitatem ob id logicam dicunt, quod in mentis nostræ cogitationibus, quæ uaæ sunt Logicæ, locum habent.

117. 2.ª Humanæ autem mentis status, quod ad rerum cognitionem spectat, quatuor nu=merantur, ignorantiæ, dubii, opinionis, certitudi=nis. Ignorantiæ statum cum dicimus, in quo nullas ejus, quod ignorare dicimur, ideas habeamus. Du=bii autem illum, in quo ideas quidem rei, de qua

dubitamus, habemus; sed ejusmodi, ut neque affir=
mare illa ipsa de re quidquam, neque negare pos=
mus. Estque duplex status ipse, alius dubii, quod
positivum vocant, alius negativi. Dubium dici=
tur positivum, cum æquales utrinque rationes
adsunt. Negativum vero, cum neutrâ ex par=
te rationes ~~adsunt~~ existunt. Intelligentia enim nostra,
quod ad assensum attinet, vel dissensum, ins=
tar libræ est, quæ, si vel neutrâ in lance mo=
mentum, vel æquale in utrâque habeat, nulla
fiet inclinatio, sed æquilibritas permanebit.

172. Opinionis status est, in quo intelligen=
tia quidem nostra alterâ ex parte propendet,
sed timidè, remisè, cunctanter. Hoc autem bi=
fariam evenire potest: quòd unâ tantùm ex
parte rationes adsint, nec certæ illæ quidem,
ac dilucidæ: vel quia utrinque rationes quidem
habeantur, sed tamen alterâ ex parte gravi=
ores. Status denique certitudinis est, cum ita
persuasa mens erit, ut in suo judicio nutare non

possit. Quod si hęc stabilitas mentis, ac firmitas sit (ut evenit sępenumero) à veritate disjuncta, certitudinis nomen erroris appellatione mutabit. Error siquidem aut falsa est cognitio, quę vera censetur, aut contrà vera, quę falsa putatur. Sin autem veritati consentiat certitudo, vel scientia erit dicenda, vel fides. Et scientia quidem vocatur, cùm certitudo ex dilucidâ perceptione aliquâ, vel ratiocinatione descendit: fides vero, cùm auctoritate nitatur.

113. Atque scientię duo sunt genera, quippe aliam simplicis vocant intuitiônis, demonstrationis aliam. Superior illa est, quę non ratiocinatione, sed sola idearum collatione habetur. Talis profecto est primorum scientia principiorum, ac eorum, quę sensu intimo, nullâ interveniente ratiocinatione cognoscimus: ut esse nos cogitare, diligere, lętari, dolere. Atque veritates solâ idearum, quibus constant, comparatione minimè intelliguntur, humana=

nam ex. c. mentem esse simplicem, nec morti obnoxiam, ratiocinatione, hoc est aliarum idearum auxilio detegendę sunt. E quibus emergit, demonstrationis scientiam illam esse, quę nisi ratiocinationis pręsidio neutiquam comparatur. Accedit eòdem *scientias* quoque dici, *habitusque* scientificos disciplinas omnes, quę ordinatâ quadam scientię utriusque ac serie progressione, conflantur: ut Arithmetica, Geometria, Logica, Physica, cęterę. Sive namque in illis debet admirabilis quędam propositionum continuatio tùm suâmet naturâ evidentium, tùm ex evidentibus demonstratarum, ut alię ex aliis annexę, omnes autem inter se aptę, copulatęque videantur.

YYΔ. 3.a Quoniam autem quę cogitationes verę non sunt, eę nobis pro veritatis participes videri possunt, permagni ad institutionem vestram interesse, video, me vobis securam aliquam veritatis logicę *notam*, *tesse*=

ram, criterium exponere. Et primum quidem veri tessera, seu criterium illud est argumentum, illave ratio, qua tutò discernere possumus, verane sint cogitata nostra, an falsa: decipiamur, necne decipiamur. Qua in re varia varii. Nos autem tria veri criteria cum Leybnitio statuimus, evidentiam scilicet intelligentiæ, sensuum, auctoritatis, vel Metaphysicam, Physicam, et Moralem, quod tendit eòdem. Prima est, quæ omnino aliter se habere non potest: qualis eorum est axiomatum perspicuitas, quæ puris nituntur intellectionibus, obidque intelligibilia vocantur, ex. g. idem nequit simul esse, ac non esse: totum est sui parte majus: nihil ex iis, quæ sibi contradicunt, conflari potest, idque generis sexcenta alia. Claritas quoque ratiocinationum inde nascentium Metaphysica habetur.

115. Evidentia deinde Physica est, quæ aliter se habere non potest, quam præsentis

rerum naturæ ordinis inversione: ut ignem combureret: gravia deorsum ferri, consimilia. Hæc autem evidentia propterea Physica dicitur, sive sensuum, quod in claris sensationibus, ex illisque deductis ratiocinationibus locum habeat. Moralis demum evidentia est, quæ aut non solet, aut omnino nequit aliter se habere. Hæc namque perspicuitas auctoritate fulcitur, quæ si humana sit, potest quidem evidentia deficere, sed raro tamen, ac insolenter; sin autem Divina erit auctoritas, evidentia deficere neutiquam, aut fallere, potest. Quocirca quæ perspicuitas hominum auctoritate nitatur, ea est evidentiæ Physicæ habenda finitima: quæ vero Divinâ, nihil eam à Metaphysicâ evidentiâ distare, credendum. Tam enim pugnat idem simul esse, ac non esse, quam Deum falli, aut fallere posse. Quæ itaque auctoritate constant, aut ex iis legitimâ deductione sequuntur, ea sunt moraliter, ut dicitur, evidentia.

146. Ut autem quę ad moralem pertinent evidentiam, evadant dilucidiora, de fide docenda nonnulla. Fides itaque est illi rei assensio, quam neque purâ intellectione, nec conscientiâ, nec sensu, nec ex illis ratiocinatione profectâ cognoscimus, sed alterius nobis suadet auctoritas, aut ex auctoritate ratiocinatio. Atque cum narrantis auctoritas scientię, atque probitatis ejus opinione nitatur, quò hęc sit major, eò firmiorem assensionem efficiet, et vicissim. Ita ejus auctoritas, quem falli, et fallere nesciunt ducimus, Dei scilicet Optimi, Maximi, certam in nobis fidem ingenerat. Quapropter non scientiâ, et probitate narrantis metienda est fides, sed opinione, quę alteri est, de scientiâ, et probitate narrantis. Ex quo fit, ut eidem ipsi auctori majorem Petrus v.c. Paulus minorem habeat fidem.

147. Illud pręterea, quod jam in proverbii consuetudinem venit fides est credere, quę non

<u>vides</u>, non sic est accipiendum, ut nullas rei cre=
ditæ ideas habeamus, nullus enim illud crede=
re potest, cujus notitiam habeat nullam, sed
ita, ut ejusmodi notionum convenientiam, vel
repugnantiam haud quaquam percipiamus,
esseque, nobis persuadeamus, notiones illas con=
venientes, aut repugnantes illius auctoritate
ducti, quem nec mentiri, nec falli, censemus.
Itaque rei, quam scimus, et ideas habemus, et
idearum relationem clarè percipimus; rei ve=
ro, quam credimus, licet ideas habeamus, idea=
rum tamen relationem minimè cogitatione
complectimur. Sic et Dei notio aliqua nobis
est, et trium quoque personarum, sed id ta=
men non intelligimus, quonam pacto uni Deo
tres sint personę. Quoniam tamen hoc ita esse,
Deus ipse doceat, qui nec fallere, nec decipi po=
test, etsi non intelligimus, credimus nihilo=
minus.

118. Quid tandem sit secundum <u>ratio-</u>

nem, contra rationem, supra rationem esse aliquidpiam, dicamus. Atque secundum rationem ea esse dicuntur, quę ideis nostris, quas vel â sensu, vel â meditatione habemus, continentur, aut demonstrantur: ut corpora solida esse, ac extensa: spiritus contra nec solidos, nec extensos. Contra rationem ea sunt, quę cum ideis nostris continentur, axiomatibus, demonstrationibusque in ideis quoque nostris contentis opponuntur: spiritus v.c. solidos esse, ac extensos: ex inextensis extensa conflari: Deum aut non esse, aut non esse unum. Suprà rationem ea denique sunt, quorum licet nonnullas, divinâ nempe relatione, ideas habeamus, ex his tamen veritas eorum, aut falsitas nota nobis esse non potest. Deum ex. g. unum simul esse, ac trinum: in peccato homines nasci: cętera hujusmodi. Quę talia ergo sunt, ea naturalibus rationis nostrę principiis nec affirmare possumus, nec negare, nec demonstrare, nec

oppugnare. Quamobrem in his, et affinibus, ad quę brevis ratio nostra non pertingit, rationis in locum auctoritatem sufficimus.

119. Quibus quidem dictatis facilè intelligetis, quemadmodum notis illis, aut tesseris, de quibus mihi sermo suprà fuit, utendum vobis sit. In rebus namque ad puram intelligentiam spectantibus intelligentię requiritur evidentia: in his, quę sub sensus cadunt, sensuum; in historicis demum auctoritatis. Videte igitur, ne aliam pro aliâ in rerum cognitione, ac discussione quęratis. Qui enim in rebus, quę ad intelligentiam attinent, sensuum evidentiâ: aut in his, quę sensibus subjiciuntur, intelligentię: aut utramque, vel alterutram in historicis postulabit, ne is maximo in errore versabitur. Suam res quęque sibi vendicant claritatem, nec alia desideranda in illis est, aut requirenda. Utinam quisque conscientiam evidentię suę judicem consulito, nec quando

perspicuitatis umbrâ, et imagine decipiatur. Quod si quis tamen â conscientiâ sibi suâ deceptionis periculum metuit, quod affectibus perturbata sit, communem prudentiorum hominum sensum exploret, in eoque tranquilletur, et acquiescat.

720. Nunc vero leges accipite, quibus stare Criticus debeat, si quando evidentiarum alia alii pugnare videatur. Prima est: ut si evidentię Metaphysicę Physica obstat, hęc fallax, illa verax putanda sit. Intelligentię siquidem perspicuitas cęterarum est nobilissima, ideoq.e sensuum evidentię dubio procul anteponenda. Si quis ergo Metaphysicâ conficeret evidentiâ, accidentia ex. c. nulla esse absoluta, qui pugnans, ut illa essent, sensuum perspicuitatem objiceret, non esset audiendus. Secunda: ut si Metaphysicę Metaphysica, Physicę Physica repugnare perspicuitas videatur, fallax habeatur alterutra. Id autem ubi evenerit, commu=

nem prudentiorum hominum sensum consula-
tis oportet, quò veram, germanamque evidenti-
am â fallaci, et fucosâ secernere, ac internosce-
re valeatis.

121. Tertia: ut si cum physicâ evidentiâ ea
pugnabit, quæ humanâ auctoritate fulcitur, hæc,
utpote cum et dignitate, et securitate inferior illa
sit, illico deseratur. Quarta: ut fallere putetur
sensuum evidentia, cui clara Dei auctoritas re-
fragabitur. Quod si legimus divinæ auctoritatis
sensus est dubius, sensuum perspicuitas manet. Quin-
tâ denique lege docetur, evidentiæ Metaphysicæ
claram Dei auctoritatem adversari non posse. Quæ
cum ita sint, ubi ejusmodi pugna contingere vide-
atur, duo sunt Judices consulendi. Catholica nimi-
rum ecclesia, cujus interest eloquia interpetrari
divina, et sensus prudentiorum communis, qui evi-
dentiarum arbiter est, ut ante dicebamus, haben-
dus. Hoc namque perfecto, appareret, aut quæ evi-
dentia diceretur, eam evidentiæ tantùm care um-

bram, aut Divinam auctoritatem aliter accipiendam.

122. Sed cum omnis fere humana doctrina probabilitate nitatur (perpaucula siquidem perspicuâ cognitione tenemus) resq.e nostræ maximam sint partem probabilitate regendæ, ut quædam de illâ præcipiamus, et instituti operis ratio, et nostri ipsorum utilitas postulat. At quàm in rem perpulchra illa Senecæ cadunt! Numquam, inquit, expectare nos certissimam rerum comprehensionem, quoniam in arduo est veri exploratio, sed eà ire, quà ducit verisimilitudo. Omne hac viâ procedit officium. Sic serimus, sic navigamus, sic militamus, sic uxores ducimus, sic liberos tollimus, cum omnium horum incertus sit eventus. Ad ea accedimus, de quibus benè sperandum esse, credimus. ¿Quis enim pollicetur serenti proventum, naviganti portum, militanti victoriam, marito pudicam uxorem, patri pios liberos? Sequimur, quà ratio non quà veritas trahit. Expecta, ut nisi be-

nè cetera non facias, et nisi comperta veritate, nihil moveris; relicto omni actu vita consistit, hoc est, desinit, absolvitur, perit. (a.) Pleraque igitur, quod cœperam, officia hominum conjecturis tantùm probabilibus diriguntur, ob idque probabilitatis doctrina maximè nobis non utilis modò est, sed penitus necessaria.

123. Probabile igitur id vocamus, quod, ut falsum sit forsitan, vero tamen afine videtur. Quocirca sic habete, nihil esse aliud probabilitatem, nisi veri similitudinem. Quod autem probabile dixerit Aristoteles, quod videtur omnibus, vel pluribus, vel sapientioribus, et his quidem vel omnibus, vel pluribus, vel maximè nominatis (b.) extrinsecam tantùm probabilitatem descripsit, qua ii, qui rebus ad rationis calculum adducendis apti non sunt, uti quidem possunt. Duplex enim est probabilitas distinguenda, intrinseca scilicet, et extrinseca. Illa è propriis scientiarum

(a.) Lib. 4. de bono cap. 33. (b.) Lib. 1. Topic. cap. 1.

fontibus: hęc è doctorum auctoritate descendit. Suas enim disciplinę singulę fontes locos, aut sedes habent, unde principia, et conclusiones hauriuntur.

124. Sunt autem fontes illi sensus, conscientia, ratiocinatio, auctoritas: non omnium quidem scientiarum omnes, sed singularum singuli, proprii sunt. In Mathematicis enim disciplinis, Metaphysicis, Physicis, Astronomicis, Medicis tres superiores locum habent. In Theologicis ratio, et revelatio, atque adeo ratiocinatio, et auctoritas. In Ethicâ, Polyticâ, Iurisprudentiâ, naturali, ecclesiasticâ Theologiâ ratio ipsa, et canones. In civili autem Iurisprudentiâ leges, hoc est, naturę, populorum, imperantium placita. In historicis demum auctoritas ad Critices illa quidem leges exacta.

125. Hae vero quę propositiones propriis è principiis certo, ac perspicuè manabunt, intrinsecùs certę, ac perspicuę sine dubio sunt. Atque

non certam, non claram cum suis principiis
connexionem habebunt, eę non certę, sed dubię,
probabiles, aut improbabiles, intrinsecùs scilicet
sunt putandę. Si aut neutrâ ex parte rationes
adderunt, quibus connexio illarum, aut discrepan=
tia firmetur, aut pares utrinque sint, dubię ha=
beantur propositiones. Improbabiles cum opposi=
tum momentis quidem gravibus, ipsę autem aut
nullis, aut levibus innitantur. Quod si argumen=
tis non veris quidem, omnem videlicet formidi=
nem propellentibus, sed vero similibus fultę sint,
intrinsecam probabilitatem habebunt.

126. Illud insuper satis admonendi, extrin=
secam probabilitatem, quę nempe ab hominum auc=
toritate illis in rebus desumitur, in quibus ea ipsa
auctoritas propria nequit ministrare princi=
pia, ut in Metaphysicis, Physicis, et similibus, lon=
gè ab intrinsecâ tùm nobilitate, tùm securita=
te differre, atque distare, nec sine ipsâ ullo pacte
modo consistere. Itaque si permulti, vel omnes

v.c. Astronomi quidpiam argumento doceant nullo â propriis fontibus derivato; quod omnis intrinseca probabilitas deest, extrinseca nulla penitus esse poterit.

127. Intrinseca denique probabilitas non majori tantùm, minorive cum suis principiis conjunctione, sed vero etiam similium argumentorum multitudine, vel paucitate crescit, aut imminuitur. At extrinseca non auctorum magno, vel parvo numero, a sed ipsorum, seu multorum, sive paucorum scientiâ augeri, vel minui potest. Ita usu venit sæpenumero, ut extrinseca duorum, vel trium doctissimorum virorum auctoritas pluris ducenda sit, quam sexcentorum, aut mille etiam Idiotarum, aut non æquè doctorum. Neque vero historiam objicite, in qua auctorum numerus spectatur: in eâ siquidem â testium auctoritate intrinseca petitur probabilitas.

128. Hæc demum de probabilitate genericè præcipiuntur. Primum, ut duarum opinio=

num ea, cęteris paribus, probabilior censeatur,
quę pluribus argumentis intrinsecis comproba-
bitur. Alterum, ut cum idem utrique argumen-
torum numerus aderit, cui vel omnia sint, vel
aliquot graviora, ea vero similior habeatur.
Illud autem gravius dicimus argumentum, quod
magis principiis proximabit. Tertium, ut cum
de intrinsecâ agitur probabilitate, qui argumen-
tis discutiendis, perpendendisque sit aptus, ei,
qui probabiliorem suam esse asserat opinionem,
fidem habere non debeat, sed ejus vestigare ra-
tiones, quantique sint ponderis, explorare.
His potissimum legibus sententiarum regitur
probabilitas.

129. Quod ad eventuum probabilitatem
attinet, in eo, quod contingere soleat, collocatur.
Quid autem evenire soleat, vel contingere, aut
ex consimilium pręteritorum casuum induc-
tione, aut ex contingentium rerum legibus
cognoscetur. ~~Cu~~ Cum primam viam illam in-

gredimur, experientiam: cum posteriorem, causarum dispositionem attendimus. Illa â posteriori: hęc à priori vocatur. Scire v.c. velitis, soleatne nocturnum Cœli ruborem serenitas consequi matutina; necne. Benè habet. Quoties consimiles noctes indefinito consimilium casuum numero dies illi subsecuti sint, videtote. Quod si eo in numero dies ejusmodi, hoc est, serenos plerumque reperieritis subsecutos, eventum illum ipsum probabilem habere debebitis. Quod enim plerumque, quod crebrius evenit, id probabile est, esse eventurum. Et hoc quidem est â posteriori, ut dicitur, eventuum probabilitatem vestigare. A priori autem istiusmodi: Definire quis cupiat, num Turcarum v.c. exercitus cum Germanorum manu de Imperio decertaturus victoriam de Germanis reportabit; an vero Germanicę de Turcis copię triumfabunt. Utriusque exercitus multitudinem explorare debet, ac situm, militum virtutem, consilium, peritiam

que ducum, cętera id genus adjuncta. Quo quidem
vestigato, cum sibi persuadeat exercitum fore
victorem, qui et numerosior, et rei militaris pe=
ritior sit, et aptiorem occupaverit locum. Qui
enim talis est exercitus, probabile certè est, ut
de alio dissimili triunfet, ac ovet.

130. 4.ª Explananda nunc mihi est auctoritas,
cujus duo esse genera, divinę scilicet, ac humanę,
non multis abhinc diebus intellexistis. Ac de
humanâ quidem primùm, de divinâ partmo=
dum disseramus. Cum itaque omnis auctoritas
aut narrantis sit, aut docentis, humanus qui=
vis auctor, vel est in dogmatibus, vel in narra=
tionibus spectandus. Quod ad dogmata perti=
net, tunc in iis utendum nobis est auctoritate,
cum aut tota rei probatio auctoritati debebitur,
ut in sanctissimis religionis Christianę mys=
teriis, imperantium placitis, et similibus, aut
cum prę mentis tenuitate rationes, quibus
res innititur, capere nequeamus. Nam in iis

, quibus pares simus intelligendis, aliorum auctoritate hominum nec uti, nec niti debemus. Itaque ad regulas, quas supra docuimus, auctorum dogmata exigantur, ut qualia sint, verane, an falsa, probabilia, vel improbabilia, vel dubia deprehendantur.

137. Venio ad narrationem, quę historia quoque dicitur, et in qua pręcipuè humana auctoritas valet. Historię tria summa sunt genera. Polyticę, naturalis, ac litterarię. Quę hominibus accidunt, ea historiâ polyticâ continentur: quę rerum naturam attingunt, naturalis: quę litteras, litterariâ. Historia deinde polytica ea triplex est divina, religiosa, profana. Prior ea complectitur, quę Deus propter, et apud homines gessit, et gerit. Altera, quam et ecclesiasticam vocant, ea continet, quę propter Deum homines pręstitere. Quę vero res hominum, nec divinę, nec sacrę sint, historia eas profana complectitur. Hęc autem si totius humani generis res edoceat, generalis vocabitur; sin autem gesta nationis alicujus, aut gentis, particularis: singularis denique, cum homini cujuspi-

am acta contineat.

132. Naturalis autem historię partium nu-
merus haud facile iniri potest. Ea namque quę
cumq.e corporatis in rebus, aut observata phœnome-
na, aut experimenta sunt capta, complectitur. De
Cœlis enim, de errantibus, et fixis stellis, de aere, ac
ventis, de tellure, de aquis, et ignibus, de hominibus,
animalibus, plantis, fasilibus, de singulis tandem par-
tibus naturę corporeę longus ibi sermo habetur.

133. Literaria restat historia, in qua aut Doc-
torum sententię, aut scripta hominum recensentur,
aut disciplinarum initia, processus declarantur.
Hic communis doctissimorum sensus hominum,
qui pręcipuus humanę sapientię dux est, atque pers-
picuitatis cogitationum testis, inspicitur. Quocir-
ca hac in historiâ navanda est opera, si quidem
docti esse velimus. Et hę quidem historię sunt ge-
nera: historicorum auctoritas perpendatur.

134. Duo ergo historico in homine pręcipuè
sunt discutienda, ut quantum fidei ejus historię

debeatur, possit intelligi, scientia ejusdem nimirum, et probitas. Ad scientiam duo etiam respiciunt, primum, quo historicus ingenio fuerit, quo judicio, qua doctrinâ. Deinde potueritne scire, quod narrat, quaque viâ. Qui enim ingeniosus sit, prudens, eruditus, is res, ut par est, perpendere, veri similiaque deligere potest, nec deludi, ac decipi facilè patietur. Contrà bardus, incautus inscius, videndum præterea, nunc ei aditus esse potuerit ejus, quod memorat, cognoscendi; quòd coævus fuerit, quòd domesticus, quòd rei, quam exponit, interfuerit. Nam qui quo tempore narrata res accidit, vixerit, ea scire facilè potuit; qui autem ubi res evenerit, ibidem fuerit, facilius: qui demum interfuerit, nullo is negotio, facillimè. Temporum enim, et locorum longinquitatem fit, ut res per longam aliorum aliis narrantium progressionem nobis tradantur, in qua sanè demi, vel addi, vel immutari quidquam solet. Progressione autem istâ nec coævus indiget auctor, nec domesticus; quare iis major est adhibenda fides, quam aut

posteris, aut extraneis. Sed cum fieri possit, ut domesticus, aut coęvus historicus rei non interfuerit, sed ab aliis illam acceperit, illis utpotè auritis tantùm testibus occulati sunt prępondendi. De historici ~~[illegible]~~ scientiâ hactenus.

735. Sequitur probitas, quâ sublatâ omnis historię probabilitas interiit. Probitatem autem, aut improbitatem auctoris ex ejus vitâ, scriptisque deprehendi potest. Nam ut de vitâ sileam, quę argumentum est malorum historici, bonorumve morum pręstantissimum; cum ejus libri aut mendaciis scatebunt, aut odium, nimia partium studia: superstitionem, alia denique vitia consimilia redolebunt, improbitatis absolvi nequibit.

736. Illud etiam, priusquam pręcepta hac de re ulteriora trado, tenendum vobis est, certissimumque habendum, unum, alterumve historicum certam fidem non facere, sed probabilitatem solummodo, cujus gradus scientia eorum, ac probitate dimetiendi sunt. Quod si unus, aut alter historicus, et probi sint,

et docti, et coevi, et occulati testes, nec res tamen ab eis narrata eorum superest captum, eam faciunt probabilitatem, quę certitudinem proxime accedit.

137. Hęc itaque de Historiâ docentur. Primum, quòd auctor decipi, vel falli potuerit, satis non esse, ut is deceptus fuisse putetur. Alterum, quod omnes, pluresve occulati historici, reclamante nemine narrent, hoc certum esse habendum. Tertium, cum unus, vel alter aliis pluribus adversabitur, eorum esse scientiam, probitatemque discutiendam, ex iisque judicandum. Quartum, quòd unus vel alter oculatus, refragante nemine, narret historicus, modo ne illis probitas, aut scientia defuerit, certo finitimum autumandum. Quintum, quod coevi testentur historici, non ideo tantum aut rejiciendum, aut in dubiam vocandum, quod coevi quoque alii scriptores siluerint. Multis enim de causis quod re verâ contingerit, id tacere potuerunt. Sextum, contrà de his dubitandum, quę à non coevis,

nec oculatis, licet permulti sint, enarrentur, coe=
vis omnibus, et oculatis, nil, cum potuerint, ejus=
modi conscribentibus. Septimum, cum oculatus
testis nullus est, coevus nullus, posterorum auc=
toritatem, modo nihil obstet, probabilitate dig=
nandam. Octavum, narrationem perspicuis
rationibus adversantem falsitatis esse damnan=
dam. Novenum, non ideo narrationem falsita=
te laborare putandum, quòd rei sit mentis nos=
træ captum superantis.

138. Sequitur, ut Divina exponatur aucto=
ritas; qua ut rectè uti possimus, tria perspecta
habere debemus, Deum scilicet esse loquutum,
quisnam ejus sint verba, quem verba illa ipsa con=
habeant intellectum. Potest ergo Deus per men=
tem, per phantasiam, per sensus, aliis denique
nobis ignotis rationibus homines alloqui. Pri=
mâ autem viâ Deus hominibus loquitur, cum
suas illorum mentibus cogitationes communi=
cat. Alterâ, cum vel rei alicujus imaginem in

hominum vigilantium cerebro excitat, vel cum Divina illis dormientibus somnia immitit. Tertiâ demum, etsi multis quidem modis sed per aures, oculosque potissimùm, cum nempe aut nostris in auribus articulatos sonos aliquos edit, aut signa oculis quæpiam objicit, quibus suam nobis explicet voluntatem.

739. Qui autem tutò scire velit, num Deus sit locutus, quid, quoque sensu, ei consulenda est Ecclesia, cujus est, ut ante disserebamus, Dei verba et ab iis, quæ Divina non sunt, internoscere, et sic, ut oportet, interpretari. Hoc cùm mille aliis in locis, tùm in Isaiæ libro clarissimè reperietis scriptum. *Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus: spiritus meus qui est in te, et verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, nec de ore seminis tui, amodo, et usque in sempiternum.* Ac quoniam sacra tàm veteris, quam novi fœderis scripta omnia Dei verba esse Ecclesia Catholica cùm multis aliis Generalibus,

tum Tridentinis Comitiis definierit, non nihil de illorum sensu docere collibitum nobis est, ne quando vestrum quispiam loci hujus ignoratione Divinâ abutatur auctoritate, aut ad Sacram, revelatamve Theologiam ab eo imparatus accedat. Sacræ igitur Scripturæ sensus eâ sententiâ, seu veritas dicitur, quam ejus verba significant, his verbis Spiritus S. voluit expressam. Quod cum Scripturæ hujus auctori dictatoriq. Deo infinita rerum omnium sapientia sit, non modo unicæ voci multarum, diversarumq. rerum affigere potest significationem, verum etiam res ipsas, vocabulis indicatis ad significandas res alias quaslibet adhibere. Quo factum est, ut scriptorum ejusmodi varius sit, et multiplex intellectus. Sed primum alius litteralis, spiritualis, vel mysticus alius. Quem verba seu proprie, sive improprie, vel, ut ajunt, metaphorice accepta sensum habeant proximè, eum dicite, habeteque litteralem. Ex quo perss-

picitur, istiusmodi sensum esse duplicem, proprium videlicet, qui verbis propriè sumptis proximè significatur; et improprium, seu metaphoricum, quem impropriè sumpta verba proximè ostendunt.

140. Quidquid enim verbis proximè exprimitur, seu propriè, sive impropriè illa sumentur, sensus eorum litteralis habendus est. Quocirca non hęc tantùm, similiaque testimonia propriis verbis contenta litteralem intellectum habent: creavit Deus Cœlum, et terram: diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo: sed hęc: ego sum vitis vera, vos palmites: vicit Leo de tribu Juda: ego autem sum vermis, et non homo: habitabit Lupus cum agno, idq.ᵉ generis innumerabilia, quę translatis verbis constant, quemadmodum illa alia, quibus sęvus homo Lupus, vafer, et callidus Vulpes dicitur, seu quibus perinde Deus exprimitur, quasi corporeus esset, quasi nobis assimilis, verbo aliusmodi, ac in se ipse est, ra=

tioque ipsa, et fides nobis ostendunt. Quin nullus est Scripturæ locus, vox nulla quamlibet translata, cui sensus litteralis desit: aliquid enim proximè significare debet, ideoque ad litteram, vel, ut barbarè nonnumquam loquimur, litteraliter. Sed à litterario sensu veniamus ad mysticum.

741. Hic autem ille est, quem verba non proximè, sed per ea, quæ proximè significant, habent. Sic quatenus vox Jerusalem militantem, triumphantemve Ecclesiam; media terrena civitate illa Jerusalem, quam proximè indicat, representat; mysticum, seu spiritualem intellectum habet. Sic etiam ejus loci, quo Isaaci sacrificium narratur, litteralis sensus ipsa est hujusce sacrificii historia: mysticus autem Christi Domini sacrificium, quod non per se ipsa verba significant, sed per rem gestam, quæ verbis exprimitur.

742. Jam quod res proximè verbis expresè

et ea ulterius significare possunt, quę ad morum institutionem spectant, et quę ad militantem Ecclesiam, et quę ad triumfantem in Cœlis, triplicem esse, sequitur, intellectum Scripturę mysticum, scilicet Tropologicum, Allegoricum, Anagogicum. Tropologicus, Moralisve dicitur, quo res verbis proximè exhibitę quidpiam ad mores informandos pertinens repręsentant. Sic lepræ vocabulum, quod XIII Levitici capite iteratum sępissimè reperitur, nedum scabiei genus illud significat, quod ab atrâ nascitur bili, cutemq.^e deformibus crustis obducens mordaci quadam pruxigine corpus infestat, sed peccatum etiam per morbum ejusmodi manifestat. Quare morbi illius significatio litteralis ejus vocis, et proximus sensus est: peccati vero Tropologicus, ac remotus. Allegoricus pręterea est, quo res primum verbis expressę quidpiam militantem Ecclesiam attingens significant: ut voce Tabernaculum, quę Exodi vigesimo habetur, et Tabernaculum ipsum, quod Dei jussu fecit Moyses, et per illud Ecclesia mi=

litans indicatur. Tum Anagogicus, quo res proximè verbis expressæ quidpiam exhibent ad triumphantem Ecclesiam attinens, Sanctorumque felicitatem sine fine mansuram. Sic promissæ terræ nomine, et terra ipsa Chanaan, et per eam Cælum ostenditur. Quatuor autem, quos exposuimus, Scripturæ sensus hisce versibus continentur.

Littera gesta docet: quid credas Allegoria:

Moralis, quid agas: quo tendas Anagogia.

143. Possunt quidem omnes eidem Scripturæ loco subesse: nam vox Manna ad litteram sumpta cibum illum Cælitùs demissum indicat, quo Israelitæ vescebantur: morali eleemosinam erogandam: anagogico denique beatitudinem. Atque litteralis intellectus explicatione reliquos Latinos Ecclesiæ Patres Jeronimus vincit, Augustinus Allegorico, Morali Gregorius, Ambrosius Anagogico. Accommodatitium eum sensum Theologi vocant, quo ejusdem Scripturæ verba ad id exprimendum accommodantur, quod nec proximâ verba ipsa, vel remotâ significatio-

ne designant, nec Spiritus Sanctus intendit osten=
dere. Quapropter sensum ejusmodi potius Ecclesię pri=
vative alicujus hominis Scripturam accomodan=
tis, quam Scripturę ipsius ad res illas, quibus congru=
ere videtur accomodatę intellectum habete. Hujus
exemplum illud esto, quod de Mariâ Lazari sorore
dixerat Christus, Maria optimam partem ele=
git, cętera, quod Dei Genitrici Sanctissimę acco=
modatur. Eundem Sanctus Bernardus in suis
sępe sermonibus adhibet, estq.e Concionatoribus
usitatus.

711. Auctoritatem subsequitur librorum suppo=
sitio, mutilatio etiam, interpolatio, depravatio, rati=
o demum, et via, qua ea detegere, et dignoscere vale=
amus. Ac illud quidem mihi non cum omnibus solùm,
qui de Criticâ scripsere, sed cum sapientissimo
quoque, ac eruditissimo constat, innumerabi=
les esse libros, qui omni tempestate aut suppositi
fuerint, aut diminuti, corrupti etiam, deprava=
ti, viciati. Hęc autem tùm incuriâ, nescientiâ=

g.e Librariorum, tùm Criticorum vel ignorantiâ, vel avaritiâ, tùm veteratorum malevolentiâ, et improbitate, tùm edacitate, siquidem ita loqui liceat, temporis, contigere. Hæreticos, ut alios omittam, fuisse complures, qui libros suos nominatissimi alicujus Ecclesiæ Doctoris, vel ipsorum etiam Apostolorum nomine inscriptos spargi in vulgus, ac disseminari curarent. Veteres ipsius Ecclesiæ Doctores testes ejus rei sunt locupletissimi, quos, ne gravemini, tacitus prætereo. Atque cum priscis ars illa fuisset ignota, quam dicimus Typographicam, quippe cum circiter decimi quinti æræ Christianæ sæculi medium ab Europæis aut excogitata, ut cognita fuerit, quot menda, Deus bone! in scriptiones irrepere potuerunt! Sed in rebus apertissimis nihil opus est argumentis.

745. Quemadmodum à supposititiis, mutilatis, corruptis vera, integra, inviolata discernique ant scripta cùm Clerici, tum aliorum etiam Criticorum leges attendent. Prima autem docet traditionem, hoc est, cōntinuatum ab scriptoris tempo-

re per aliquot saecula de librorum ejus veritate, ac integritate judicium, veritatis ejusmodi, ac integritatis argumentum esse firmissimum. Secunda, quae superiore innititur, vetat, ne aut qui liber in vetustis codicibus alii, quam in recentibus assignatur auctori, legitimus, genuinusque habeatur; aut cui in veteribus quidquam deest, quod in recentioribus reperiatur, incorruptus; aut demum integer, cui aliquid desit in novis, quod in veteribus inveniatur scriptis, nisi tamen graves aderunt rationes aliter judicandi. Tertia praecipit, ut quo in libro ea desiderentur, quae ex ipso veteres postulêre auctores; is aut alius, aut mutilus; si aliter reperiantur suspectus; si et omnia, et uniusmodi genuinus, et integer, nisi quid obsit, habeatur. Quarta, ut qui liber nec in vetustis invenitur Catalogis, nec ab ullo subsequentium aetatum auctore memoratur, aliquam, modo nihil prohibeat, simulationis, et fraudis suspicionem habere putetur.

146. Quinta impedit, ne quæ scripta, aut supposita veteribus, aut dubia videntur, ea recentiorum auctoritate habeantur legitima, nisi exunt rationum, quibus recentes innituntur auctores, momenta longè gravissima. Sexta docet, sententiarum diversitatem certum non esse diversi scriptoris, nec suppositi, viciatique loci indicium. Potest quippe auctor mutare sententiam, nec ejus, quam antè scripserit, recordari. Septima præcipit, ut quo in libro recentiores eo, cui assignatur, scriptore personæ, nomina, controversiæ, facta narrentur, is aut interpolatus, aut suppostititius censeatur. Octava, ut qui liber vel ineptiis, vel fabulis scatebit, viro nec inepto nec inscio minimè tribuatur, quamquam in vetustis codicibus nomen ejus reperiatur inscriptum. Postrema docet, stylum aut ab scriptoris, aut ab ætatis, qua floruit, stylo diversum, non infirmum suppositi libri argumentum esse habendum. Habetis præcipua de certis, incor=

ruptis, et integris, ab incertis, violatis, imminutis auctorum secernendis scriptis præcepta.

747. 5.ª Reliquum est, ut artem aliorum verba, sententiasq.e rite interpretari docentem, Hermeneuticam scilicet exponamus. Quatuordecim constat præceptionibus, quarum quinque superiores, quid librum interpretaturus scire debeat: reliquæ, quid, dum ipsum interpretabitur, animadvertere, patefaciunt. Jam qui ad libri alicujus interpretationem aggreditur, linguam optimè sciat oportet, qua sit ab ejus auctore conscriptus. Sunt enim exactæ versiones perdificiles, cum linguæ sibi non perfectè, non planè respondeant. Codices deinde quam emendatissimos habeat. Scriptoris insuper ætatem, patriam, mores, professionem, religionem exploret: horum siquidem notitiâ scriptoris cogitationem faciliùs assequetur. Præterea gentis ejus historiâ sit instructus, necesse est: nam vix ullus reperiatur scriptor, qui suæ

nationis, aut gentis mores, vel opiniones non suis sibi scriptis asperserit. Finem insuper auctoris spectet. Orator enim verisimilibus contentus est: Poeta fabulosis, et commentitiis: veris Philosophus, quorum videlicet finis est varius. Philosophus enim ~~sepe~~ semper docet: Orator vero, ac Poeta persepe delectant, quare varia est interpretatio pro finis varietate adhibenda. Atque hec eum tenere peropus est, qui auctoris volet cujuspiam interpretationem sibi suscipere.

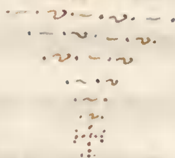
748. Quod autem ad ipsam attinet interpretationem, verba primum naturali significatione, hoc est, litterali sensu accipiat. Hic autem ille est, quem populus, penes quem omne loquendi jus residet, ac potestas, primum vocibus applicavit. Cum itaque aut scriptoris instituto naturalis verborum significatio adversabitur, aut absurdum, auctoris q.^e^ indignum referet ~~sensum~~ intellectum, utique deseratur.

Deinceps subobscuri auctoris loci ex apertioribus exponantur. Subjecta etiam, et attributa propositionum sedulò vestiget interpretator, ac odoretur. Nam cùm per paucæ quævis in linguâ voces unam tantùm ideam referant, omnes discuti debent, ne cui, quod non convenit, tribuatur, atque enotiones subjecti, attributi notio, et vicissim intelligi. Sic qui hac præceptione neglectâ, illud Tullii libro 1. de Orat. cap. 23. Te in dicendo semper putavi Deum: aut illud Terentii Hec. 5. 43. Deus sum, si hoc ita est, ita interpretaretur, ut Deum ipsum intelligeret, erraret scilicet vehementer. Illud enim nomen non ipsi modò Deo à Latinis tribuitur, sed et omni, qui in re aliquâ excelluit, ut in illo Tullii testimonio patet, et ei, qui felix sit, et fortunatus, quod in illo Terentii effato accidit. Quod quidem ex attributi, et subjecti discussione, ac collatione cognoscitur.

149. Præterea ritè illi legendum est, qui ritè velit exponere. Quapropter illi primùm legen-

di sunt libri, qui cęteris lucem afferant. Lectio autem nec interrupta sit, nec diutina, nec perfunctorię fiat, nec sine Comentariorum, si qua in eum qui exponitur, auctorem viri eruditi aliqui conscripserint, adminiculis. Obscuris in locis eorum interpretatio, qui auctoris fuere discipuli, amici, coęvi, reliquorum expositioni, cęteris paribus, anteponatur. Horum etiam, qui, qua lingua auctor scripserit, eam intelligunt, expositio, eorum, qui interpretatione utuntur, expositioni. Ubi pariter, qui rei, de qua auctor scripsit, interpretes gnari sunt, ignaris pluris habentor, cęteris videlicet paribus. Notiones, quas verbis auctor suis significare potuit, omnes considerentur, quęque aut ipsius auctoris fini, aut rei, de qua agit, aut antecedenti, aut consequenti doctrinę magis est consona, videatur. Denique, si quam eam ipsam esse gravissimis constiterit argumentis, quam sibi voluit scriptor, cęterę rejiciantur: si probabiles tantum rationes

erunt, probabilis dumtaxat erit interpretatio: sin utrinque æquè probabilia sint argumenta, nulla, ideoq.e locus ejusmodi sine interpretatione relinquatur. Ac me quidem in his, quæ ad judicium spectabant, multum fuisse, comperio. Id atamen eò perfeci, ut neque Academia doctoris â me munus, neque vos magistri desiderare possetis. Non itaque mea me loquacitas, at benevolentia prolixiorem, quam et volueram, et eram pollicitus, fecit. Sed cum nihil mihi longiùs videatur, quamdiom Logicæ finem aspiciam, tertiam ejus partem exponere nullâ morâ interpositâ ingrediar.

Logicę Pars tertia de Ratiocinatione.

150. Neque vero illa longam desiderant orationem, quę de tertio humanę mentis cogitationum genere tradi debent. Multa quidem hac de re et dicta sunt, et scripta, quę tamen brevi, opinor, confici potuissent. Hoc ergo in loco satis erit diligenter considerare, quid ratiocinatio sit, et quota, quibus etiam regulis dirigatur: quid deinde Syllogismus, quid ejus figura, quid modus, quę leges, quotena Syllogismorum genera statuantur: quę denique sint argumentorum sedes. Quare his omnibus, quę exposuimus, illustrandis quatuor omnino capita sufficere, judicamus. Nunc institutâ partitione, ratione ordinis habitâ, utendum est.

Caput 7.um

De Ratiocinationis naturâ, generibus, regulis.

757. Tenetis autem, credo, memoriâ, hominis mentem sic in rerum cognitione procedere, ut primùm species ipsarum aliquas, aut formas effingat, quod percipere dicimus. Formas deinde, ac species ejusmodi comparare, ut earundem possit convenientiam, aut discrepantiam intelligere, quod ipsum est judicare. Jam illud semel, atque iterum, ac sępius accidit, ut duarum relatio idearum non aliter percipi queat, quam tertiâ aliâ ideâ adhibitâ, cui reliquę separatim conferantur. Actionem autem mentis illam, qua duę quępiam ideę cum tertiâ aliâ seorsum conferuntur, ut ex earum, cum tertiâ ipsâ idea convenientiâ, vel repugnantia, consensio earundem inter

semetipsas discrepantiave cognoscatur, ratiocinationem, computationem, deductionem vocamus. Scire v.c. quis aveat, num mens hominis vivat, num ideę humanę mentis attribui rectè possit idea vitę. Benè profecto habet. Eam in primis ideam cogitato, cui superiores divisim comparari possint, rei scilicet ideam cogitantis. Comparationem deinde instituito. Quo quidem peracto, statim hominis mentem vivere deprehendet. Quidquid enim cogitat, vivit: mens autem hominis cogitat: mens igitur hominis vivit. Ex quo fit, ut nihil aliud ratiocinatio sit nisi mentis actio è duobus judiciis communem aliquam ideam habentibus tertium eliciens: seu relationis inter duo, plurave judicia repertę perceptio. Sequitur illud etiam, tribus tantùm ideis, totidemque judiciis ratiocinationem esse contentam.

152. Atque in ratiocinatione duobus se modis mentem gerere animadvertimus. Ideam enim aliquam ad genus quodpiam, speci=

eamve refert, idq^e omne, quod de genere, vel specie affirmarat, vel negarat, de ipsâ quoque ideâ ad genus, vel speciem relatâ ait, aut negat. Sic metum v.c. ad genus, quo continetur, scilicet affectum referimus: tum quod affectui tribuimus v.g. animum concitare, id ipsum applicamus et metui. Ratiocinamur enim hunc in modum: Affectus omnis animum concitat: omnis autem metus affectus est: omnis ergo metus animum concitat.

153. Aliter etiam suas mens ratiocinationes ordinat. Si enim eas in re aliquâ, vel ideâ notas intelligat, quibus quæpiam componitur definitio, rei illi ipsi tribuit definitum, quod ab eâ removet, nisi notas ejusmodi deprehendit. Ita cum Petrum v.c. eum esse cognoverim, qui suum cuique tribuat: has autem notas esse hominis justitiam colentis: Petrum, conficio, ejus virtutis esse participem. Sic autem ratiocinationem instituam: qui suum cuique tribuit, justus est: Petrus autem suum cuique tribuit: Petrus igitur justus est. Sin Pe=

trum, videro, suum cuique negare, sic evaderet ratiocinatio: qui suum cuique negat, justus non est: Petrus autem suum cuique negat: Petrus igitur non est justus.

154. Quapropter duo esse præcipua ratiocinationis genera intellexeritis, ajentis scilicet, et negantis. Erit ajens, cum tertium ajat judicium; negans vero, cum neget. His autem nititur regulis ajens omnis ratiocinatio: Quidquid generi, speciei ve omni tribui potest, cuivis etiam ipso in genere, vel specie contento valet attribui. Cui definitio conveniat, ipsi congruit definitum. Negans autem hisce: Quidquid attribui nequit generi, speciei ve omni, nequit etiam ulli tribui ipso in genere, vel specie contento: cui definitio non convenit, ei nec convenit definitum.

155. Tria insuper recta omnis exigit ratiocinatio principia, ordinem, deductionem. Principia ea voco judicia, quæ et per se ipsa pa=

tent: et, quò latens aliqua detegatur veritas, assumuntur. Ordinem autem talem principiorum dispositionem, quę satis sit, ut fluens inde veritas perspicuè cognoscatur. Deductionem postremo artem definio hęc è principiis eliciendi, quę principiis ipsis necessariò contineantur. Quod si horum quidquam è ratiocinatione tollatis, ratiocinationem quoque ipsam funditus sustulexitis.

156. Excoritur hoc tandem loco ratiocinationis divisio in demonstrativam, probabilem, sophisticam. Demonstrativa dicitur ratiocinatio, cujus et principia legitima sunt, et bonus ordo, et necessaria deductio. Duplex autem est demonstratio, altera, quę à priori vocatur, altera à posteriori. Illa est, qua quidpiam per ejus causam, vel essentiam ostenditur: hęc contrà, qua per effecta, proprietates, vel signa concluditur aliquidpiam. Sic qui quoddam hominem esse, ex eo conficeret, quod animal esset rationis particeps, à priori, ut loquuntur, ratiocinaretur: essentia quippe hominis in eo

est sita, quod sit animal ratione donatum. Qui vero ex mutorum animalium actibus ea cognoscere demonstraret, à posteriori diceretur ratiocinari.

157. Age nunc, quę de utrâque pręcipiuntur, consideremus. Quatuor autem ea sunt, quę in effectis per causas demonstrandis spectari debent. Primùm: eędem causę eadem: similes similia effecta progignunt. Secundum: quę necessarię sunt causę, totis suis viribus operantur; secùs autem quę liberę. Tertium: effectus sibi similes, ac semper eosdem necessarię causę, non liberę procreant. Quartum: nisi proprietates eędem sint, essentia eadem esse non potest. Ut in causis per effecta ostendendis hęc tria servantor. Primum: sine ratione sufficiente nihil efficitur, seu ex nihilo fit nihil, quod eòdem spectat. Secundum: nemo dat, quod non habet, dat, aut plus, quam habet. Tertium: cum essentia sit eadem, eędem proprietates sint, necesse est; cum vero diversa,

diversę.

158. Utraque deinde exposita demonstratio directa dicitur. Illa vero indirecta, qua quidpiam aliter se habere non potest, quam judicamus, ostendimus, etsi cur ita se habeat, minimè percipiamus. Quare qui ex eo tantùm primum esse motorem, efficeret, quod aliàs infinitus moventium, motarumque rerum progressus, quod esse nequit, existeret, indirectâ uteretur demonstratione. Ex quo fit, ut indirecta demonstratio assentiri quidem cogat, non tamen doceat, vel illustret; contrà directa et cogat, et instruat, et illuminet.

159. Tum probabilis erit ratiocinatio, cujus aut deductio necessaria non sit, aut non certa principia, sed veri tamen similia. Sophistica, quę, cum nihil peccare videatur, vel saltem aliqua, vel plurima peccet. Cujus loci ea est perspicuitas, ut possit exemplis supersederi.

Caput 2.um

De Syllogismo, ejusque figuris, modis, et legibus.

760. Quocirca venio ad Syllogismum, qui, ut ideæ terminus, judicii propositio, sic ratiocinationis est signum. Potest itaque definiri, oratio ratiocinationis interpres. Propterea tot ei esse debent propositiones, ac termini, quot judicia, et ideæ ratiocinationi. Trium autem Syllogismi terminorum, qui tertiæ propositionis prædicatum est, major dicitur, quod prædicatum subjecto fere latius pateat. Qui autem ejusdem est propositionis subjectum, opposita quidem ratione minor terminus appellatur. Uterque etiam vocatur extremum. Medium autem ille, qui utriusque extremi connexionem constituit. Ac cum terminis propositio constet,

propositionibus Syllogismus, illi remota: hę proxima Syllogismi materia dicuntur.

167. Tres quoque Syllogismo sunt propositiones, quarum prima dicitur propositio, altera assumptio, tertia complexio, seu major, minor, conclusio, ut Logicis ferè omnibus sic loquentibus mos geratur. Majorem vocant, qua major terminus medio connectitur: qua vero minor terminus eodem cum medio jungitur, minorem: tùm conclusionem, qua minor terminus majori conjunctus exhibetur. Duę item superiores pręmissę dicuntur, ob id quia conclusioni pręmittantur, ex. c. Syllogismus ponatur: bonum omne diligendum est: virtus autem omnis est bona: virtus igitur omnis diligenda est. Quod enim prima propositio conclusionis prędicatum, scilicet diligendum, mediumque videlicet bonum contineat, major est: quod autem secunda conclusionis subjectum, nempe virtus, ipsumque medium complectatur, minor: tertia demum conclusio, quod minorem, majoremque

terminum comprehendat.

162. Quod ad figuram attinet Syllogismi, ea est extremorum medio cum termino compositio, quę cum quatuor omnino modis esse possit, totidem figuras Syllogismus admittit. Est autem prima, in qua terminus medius propositionis subjectum est, prędicatum vero assumptionis, ex. g. Quidquid cogitat, spiritus est: mens autem hominis cogitat: ea ergo spiritus est. Cogitat enim, quod medius est terminus, majoris subjectum, attributumque minoris esse videtis. Secunda, in qua medius idem terminus utriusque, ut dicitur, pręmissę attributum existit. Hunc in modum: spiritus omnis cogitat: arbor autem nulla cogitat: arbor igitur nulla spiritus est. Contrà ea est tertia, in qua communis ille terminus est utriusque pręmissę subjectum, v. c. animal omne cognoscit: animal autem omne vivit: aliquid ergo, quod vivit, cognoscit. Quarta demum primę adversatur, est namque, in

qua medium prędicatum propositioni est, assumptionis subjectum, quod hoc licet Syllogismo videre: Mens omnis simplex est substancia: simplex autem omnis substancia partium est expers: aliquid ergo partium expers est mens.

163. Et quoniam de figuris dixi, leges nunc, sive regulas exponamus. Harum autem quędam omnes, quędam cujusdam tantùm figurę Syllogismos attingunt. Illę propterea generales, hę peculiares dicuntur. Generalium prima hęc est, ut sint tres omnino termini Syllogismo. Est namque hic ratiocinationis, quę tribus tantùm notionibus constat, interpres. Quapropter omnis arcenda est ambiguitas, ęquivocatio removenda, termini intellectus idem ubique, amplitudo, coarctatio retinenda. Nisi enim id fiat, quamvis termini tres omnino esse videantur, vocibus spectatis; plures tamen re verâ erunt, ideoq.e Syllogismus ipse inanis, irritus, nullus. Hic propterea Syllogismus: spiritus omnis est in=

telligentiæ particeps: vini autem spiritus re verâ spiritus est: vini ergo spiritus intelligentiam participat, exlex est, atq.ᵉ ad concludendum inutilis. Vox enim spiritus, etsi una tantùm sit, duos tamen intellectus habet, eosque planè diversos.

764. Altera cavet, ne in conclusione medius terminus reperiatur. Conclusio siquidem extrema in præmissis cum medio connexa continet inter ipsa conjuncta, quamobrem nullum medio termino locum relinquit. Tertia docet, ex particularibus nihil effici. Nam cui syllogismo et major, et minor particularis est, is quatuor re ipsâ terminos habet, quamquam tres omnino esse videantur. Quarta, ex negantibus nihil sequi. In hisce namque propositionibus extrema minimè cum medio junguntur, ob idq.ᵉ conjuncta inter ipsa sint, an separata, inde sciri non potest. Quinta prohibet, neve plus, neve minus in conclusione, quam in

præmissis sit, contineatur. Si quid enim conclusionis subjecto, vel attributo additur, vel exigitur, alius eorum sensus erit, alii propterea termini, plures tribus, nullus itaque Syllogismus. Illud ad extremum præcipitur, ut debiliorem conclusio præmissam imitetur. Debilior autem est, præ ajente negans, præ generali particularis. Si namque, cum præmissarum altera aut particularis erit, aut negans, generalis conclusio, vel ajens existat, plus in conclusione ipsâ reperiatur, quam in præmissis, necesse est, quod superiore lege cavetur.

165. Eas autem regulas, quibus singulæ figuræ dirigunteur, accipite. Ac de primâ quidem figurâ illud primum jubetur, ut major universalis sit. Si enim esset particularis, conclusio etiam, quæ debiliorem sequitur partem, particularis evaderet. Si autem conclusio sit ejusmodi, minor, quæ idem habet subjectum, particularis existet. At nihil, ut ante diximus, ex particu=

laribus cogi potest. Deinde ut minor ajat. Nam si neget, major affirmet, necesse est; neget vero conclusio. E quibus fieret, ut plus in conclusione, quam in præmissis existeret. Attributum enim, quod in conclusione secundum totam sui amplitudinem sumeretur, strictius esset in majore sumendum. Secundæ vero figuræ duæ quoque sunt leges. Prima, ut major sit universalis, cujus rationem supra reddimus. Altera, ut neget conclusio. Secundæ namque figuræ Syllogismis una esse debet præmissa negans, quam debet imitari conclusio. Tertiæ item figuræ duæ sunt regulæ, ut minor affirmet, ob id quod de primâ figurâ docuimus: utque conclusio sit particularis, quod præmissarum altera sit ejusmodi. De quartâ tandem figurâ, cum ea sit inutilis, præcipitur nihil.

166. Sequitur Syllogismi modus, qui è quantitate propositionum, et qualitate pendet. Est siquidem nihil aliud, quam præmissarum secun=

dum quantitatem, et qualitatem ad concludendum apposita compositio. Qui autem modi alicui vobis usui esse possunt, ex sequentibus versibus comprehendi.

Barbara, Celarent, Darii, Ferioq. priorem:
Cęsare, Camestres, Festino, Baroco secundam:
Respiciunt aliam tandem Bocardo, Darapti,
Ferison, Disamis, Datisi, Felapto figuram.

Ex hisce autem barbaris vocabulis quatuor superiora primę figurę modos indicant: quę sequuntur quatuor secundę: tertię sex reliqua. Trium deinde syllabarum eorum quodvis componentium prima majorem, minorem altera, tertia conclusionem significat. Tum vocales in ipsis repertę litterę quantitatem propositionum, et qualitatem. Utque ut aditum vobis ad perfectam horum cognitionem patefaciam, et muniam, singulorum exempla modorum adjicio. Quę primam attingunt, sic se habent.

Bar- Omnis spiritus vivit.

Ba- Omnis autem mens humana spiritus est.

Ra.- Omnis igitur mens humana vivit.

Ce - Nullus spiritus figuram habet.

La- Omnis autem humana mens est spiritus.

Rent.- Nulla igitur mens humana figuram habet.

Da - Omne animal sentit.

Ri - Quędam autem substancia est animal.

i. - Quędam ergo substancia sentit.

Fe - Nullus spiritus est morti subjectus.

Ri - Quędam autem anima est spiritus.

O. - Quędam igitur anima non est morti subjecta.

Quę vero secundam, sic:

Ce- Nihil corporeum spiritus est.

Sa- At omnis Angelus spiritus est.

Re.- Nullus ergo Angelus est corporeus.

Ca- Omnis bellua cognoscit.

Mes- Nulla autem arbor cognoscit.

Tres.- Nulla igitur arbor est bellua.

Fes- Peccatum nullum laudis est dignum.

Ti- Quidam autem amor laudis est dignus.

No- Quidam ergo amor non est peccatum.

Ba- Virtus omnis est homini salubris.

Ro- Quidam autem amor non est homini salubris.

Co- Quidam ergo amor virtus non est.

Tum quę tertiam, hunc in modum.

Bo- Ira quędam lege nulla vetatur.

Car- Omnis autem ira est affectus.

Do.- Quidam ergo affectus lege nullâ vetatur.

Da- Error omnis vitandus est.

Rap- Error autem omnis est cognitio.

Ti- Quędam ergo cognitio vitanda est.

Fe- Nullum vitium hominem ad felicitatem ducit.

Ri- Vitium autem aliquod voluptatem affert. Ducit.

Son.- Aliquid ergo afferens voluptatem, hominem ad feli= citatem non

Di- Odium quoddam D.O.M. adversatur.

Sa- Odium autem omne voluntatis est actus.

Mis.- Quemdam ergo voluntatis actum D.O.M. adversatur.

Da- Omnis homo rationis est ~~exper~~ particeps.

Fi- Aliquis autem homo omnia juris repagulâ, officii, pudoris, perfringit.

Si.- Aliquid ergo omnia juris, pudoris, officii repagulâ

infringens rationis est particeps.

Fe- Nulla est nequitia laudabilis.

Lap- Omnis autem nequitia à re fit rationis participe.

To.- Aliquid ergo, quod à re fit rationis participe non est laudabile.

167. Jam figura nulla est primę conferenda. In eâ siquidem omnium conclusionum genera ajentium, negantium, generalium, particularium locum habere videtis. At in secundâ negantes tantùm: in tertiâ non nisi particulares reperiri posse, noveritis. Quid, quod nulla harum tam est, ut illa, naturalis, atque perspicua. Qua de causâ Logici nonnulli primâ tantùm figurâ contenti sunt.

168. Quod si regulas hactenus de Syllogismo traditas, eę molestę vobis; ac operosę videbuntur, illud solummodo ad extremum pręcipio, ut duas inveniatis propositiones, quarum altera conclusionem contineat, altera continentiam, ut ita dicam, ejusmodi manifestet. Huc leges illę omnes collineant: tota hîc ars ver=

titur syllogistica, ex. a. hæc sit quæstio proposita, num belluarum anima incorporea sit, necne. Primum ea invenienda est propositio, qua quæstio illa ipsa contineatur, cujusmodi hæc est: res omnis cognoscendi vim habens incorporea est. Tum alia quæ superiorem in generali hacce contineri declaret, scilicet hæc: belluarum autem anima cognoscendi vim habet. Quibus quidem positis, suæ quasi spontis conclusio statim exoritur: belluarum igitur anima res est incorporea: Ad hanc igitur normam, iis relictis omnibus, quæ de Syllogismorum reductione docent aliqui ratiocinationem velim omnem, mei juvenes, exigatis. Atque cum quatuor sint à me proposita, de duobus autem dictum, cum de reliquis dixero, tunc erit denique nihil de tertio humanarum cogitationum genere requirendum. Sed quid ago? Promissum videor Laconismum desserere: altera jam pagella procedit.

Caput 3.um

De Syllogismorum varietate.

169. At videte, obsecro, quam sim tertio isto in genere brevis, et parcus. Et Syllogismus quidem aut ajente conclusione constat, estque ajens: aut negante, estque, ac dicitur negans. Simplex insuper, cum erunt ejus præmissæ simplices: cum autem erit utraque composita, vel alterutra, evadet ipse compositus. Sunt præterea Syllogismi, qui eum in modum disponuntur, ut â Syllogismi formâ recedere videantur, inductio videlicet, exemplum, enthymema, dilemma, Sorites, Epicherema. Inductio est cum de superiori illud genericè cogitur, quod de singulis affirmatum est inferioribus, seu negatum. Inferiora habentur individua cum specie collata, cum genere species, cum toto partes: hoc vero, species, genera, superiora. Nititur autem hac regula inductio: quod singulis convenit indivi-

duis, id ipsum speciei suę congruit: quod cuivis speciei, suo generi: quod singulis partibus suo toto. Ecce inductionis exemplum: aurum igne liquescit, argentum, stagnum, plumbum, ęs, ferrum, cętera igne metalla liquuntur: omnium est igitur metallorum igne liquescere. Hoc argumenti genus est naturalis scientię maximè proprium. Res namque sensibus subjectę ferè omnes per observationes, et pericula ex inductione patescunt. Sic aurum v.c. corporum gravissimum esse, inductione periculis nōrā cognovimus.

170. Exemplum argumentum est, quo è singulari re aliquâ, seu cogitatâ, sive dictâ, vel gestâ rem singularem aliam pręsimilitudine cogimus. Hunc in modum: quod Davidem suorum pœnituerat peccatorum salutem adeptus est sempiternam: hanc igitur et Petrus si suorum quoqe pœniteat criminum, obtinebit. Enthymema Syllogismus est propositi=

one, vel assumptione mulctatus: ut Petrus homo est: suum igitur tamen aliquando diem obibit. Subauditur scilicet propositio, omnis homo diem aliquando suum obibit.

171 Dilemma Syllogismus est disjunctivâ aliquâ propositione fulcitus, quo id ipsum de toto colligitur, quod de singulis distincte partibus erat effectum. Sic in impios, ac scelestissimos argumentari possemus, efficereque, nullam eis post mortem spem salutis relinqui. Aut omnino, dum moriuntur, intereunt impii, aut eorum animi supervivunt. Si funditus pereunt, nulla illis, ut est perspicuum, spes salutis relinquitur; sin autem eorum animi sint superstites, impietatis suę pœnas daturi sunt sempiternas. Nulla igitur impiis, postquam obierint, spes salutis est reliqua. Quod si tria erunt disjunctivę propositionis membra, argumentum Trilemma vocabitur: si quatuor Tetralemma, et ita deinceps.

172. Sorites propositionum sic dispositarum acervus est, ut antecedentis prædicatum subjectum sit consequentis, subjectum autem primæ cum postremæ prædicato nectatur, ex. c. Africano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit: industria igitur ipsa Africano æmulos comparavit. Vel sic: Petrus Paulo imperat, Paulus Antonio, Antonius Didaco, Didacus Augustino: Petrus igitur imperat Augustino. Restat epiquerema, quod Syllogismus est, cujus propositioni, vel assumptioni approbatio adjicitur, vel utrique. Exemplo sit: Corpus omne discerpi, ac dirimi potest, est namque magnitudinis particeps: sinapis autem semen corpus est: sinapis igitur semen discerpi, et dirimi potest. Propositioni enim corpus omne discerpi, ac dirimi potest probationem, scilicet quod sit magnitudinis particeps apposuimus. Sunt, qui Pro-Syllogismum adjiciunt è duobus Syllogismis ita constan=

tem, ut primi complexio propositio alterius existat, ad hunc modum: mens omnis solidita=tis est expers: hominis autem anima mens est; hominis ergo anima soliditatis est expers. Quod autem est solidotatis expers, id in corporibus re=censeri nequit: hominis ergo anima nequit in=ter corpora recenseri. Cum autem quarta pro= syllogismi enunciatio tertię subnectatur, vel subjungatur, subsumptum, et minor subsump=ta vulgò dicitur. At Gręcis propositiones ejus=modi lemmata nominantur: nos autem sump=tiones cum Tullio easdem dicemus.

173. Syllogismus pręterea, qui certis, ac di=lucidis constat propositionibus, demonstrati=vus, seu demonstratus vocatur: qui probabili=bus, Topicus: qui veris specie, re falsis sophis=ticus appellatur. Potest namque in ejus ma=teriâ, vel formâ Syllogismus peccare. Primum usu venit, cum falsa illi aliqua propositio est: alterum, cum etsi verę sunt omnes, recto ta=

men ordine deficiuntur. Qui syllogismus â debitâ formâ recedit, sophisma, sophisticusve vocatur. Duo autem suprema sophismatum genera statuuntur, ut in verbis quędam sita sit, altera in rebus. Ac eorum, quę in verbis existunt, aut in unâ tantùm voce, ut accentus, figura dictionis, et homonimia: aut in pluribus, ut amphibolia, compositio, divisioque reperiuntur.

474. Accentus sophismata è variâ ejusdem syllabę quantitate ducuntur. Variat enim multorum significatio verborum, ejusdem quantitate syllabę variante. Repentè v.c. primâ correptâ, subitò, statim, protinus indicat: productâ verò participium est verbi repo, quod idem valet, ac repto, serpo corpus humi traho. Figurę deinde dictionis fallacia committitur, cum diversis quidem significatione vocabulis, sono tamen simillimis eadem significatio tribuitur: ut cum Euclidis Dialectici scholen, id est schola cholen, hoc est, bilem, Diogenes Cynicus appellabat, quòd suos Logi=

cus ille discipulos pugnaces, atque contentiosos efficeret.

175. Homonimia fit, cum verbum plura aliquâ, nullâve proportione significans adhibetur: ut qui, sydus latrare, diceret, ob id quia sydus est quoddam, cui nomen est canis: vel imam montis partem, quę radices ejus translatè dicitur pro eâ plantę parte, quâ succum haurit è terrâ. Amphibolia est multarum ambigua vocum ~~significa~~conjunctio, quę nullam haberent sepositę obscuritatem: ut credo, te Petrum vicisse. Compositionis sophisma est, cum dividenda junguntur: divisionis contra, cum dirimantur copulanda. Superioris exemplum is prębet, qui tacentem loqui non posse diceret: nam ut silens silendo loqui non possit; silere tamen si desinat, loqui poterit. Inferioris ille, qui septem parem simul, et imparem numerum esse, affirmaret, propterea quod quatuor par sit, tria impar. Consequentis fallacia est, cum id ex an=

tecedenti cogitur, quod ex illo minimè sequitur. Eâ itaque uteretur, qui ex eo Philosophiam perniciosam esse, conficeret, cum â quibusdam Ecclesiæ Patribus sit rejecta.

176. Quæ autem fallaciæ consequuntur, eæ ad res ipsas attinent, suntque accidentis, dicti non simpliciter, consequentis, non causæ pro causâ, petitionis principii, ignorationis elenchi, multorum interrogationis. Accidentis fallacia est, cum rei, quod fortuito congruit, perinde tribuitur, quasi necessario conveniret: ut si quis ex eo Philosophiam efficeret rejiciendam, quod in errorem induceret. Dicti autem non simpliciter, cum quod ex parte tantum accipi debet, ex toto accipitur: ut si dicatur, Petrus bonus est Logicus: est igitur bonus. Non causæ pro causâ, cum quod causæ ratione caret, ita ut si causa esset, accipitur. Sic qui Criticen Christianæ Reipublicæ pestem diceret, quod Critici extitterint perditissimi, qui in sanctissimam

illam religionem petulanter invecti sunt.

177. Principium insuper petere dicitur, qui idem probat eodem. Elenchum autem ignorare, qui aliud ab eo, quod impugnandum sibi esset, impugnat. Fallacia tandem, quæ multorum interrogatio dicitur, tunc fit, cum multa simul quæruntur, quibus nequit una satis esse responsio. Sic qui quærenti, utrum omne pecora, et plantæ animalia sint, esse tantùm, vel non esse respondeat, fallaci, et captiosâ interrogatione capietur. Verum hæc hactenus: ad Topicen veniamus.

Caput 4.um

De argumentorum sedibus.

178. Omnis ratio diligens disserendi duas Tullio partes habere visa est, una inveniendi, quam Topicen, altera judicandi, quam Dialecticen Græcè scilicet appellavit. Ac nos quidem in alterâ elaboravimus: judicandi enim vias

diligenter eo persecuti sumus libello, quem de judicio inscriptum dictavimus. Quoniam autem de alterâ, in qua summam esse utilitatem Aristoteles, Cicero, Philosophi benè multi alii, nec indocti judicarunt, nihil hactenus explicavimus; eam quidem persequi cogitamus, more tamen nostro brevissimè.

179. Ut igitur earum rerum, quæ latent, ostenso, et notato loco haud difficilis inventio est: sic cum argumentum vestigare aliquod volumus, locos nosse debemus. Sic enim has quasi sedes, è quibus argumenta promuntur, â Topos, Latinè locus, Aristoteles nominavit. Quapropter licet cum Tullio definire, locum esse argumenti sedem: argumentum autem rationem rei dubiè fidem patientem. Sed ex his locis, in quibus argumenta continentur inclusa, alii câ ipsâ in re, de qua disseritur, hærent: alii extrinsecùs assumuntur, quamobrem illa intrinseca: hæc extrinseca loca vulgò dicuntur.

Primum autem genus nimis est varium, et multiplex. Namque alia ex notatione dicimus, alia conjugata, alia ex genere, alia ex specie, alia ex differentiâ, alia ex adjunctis, alia ex definitionibus, alia ex divisione, alia ex ente, ut dicitur, alia ex veritate, ac falsitate, alia ex caussis, alia ex effectis, alia ex similitudine, et dissimilitudine, alia ex contrariis, privantibus, contradicentibus, alia ex relatis, alia ex antecedentibus, et consequentibus, alia ex majorum, aut parium, aut minorum comparatione. Et priora quidem duo dicuntur Grammatica, quod ejus artis propria sint: sequentes vero sex Logica, seu Dialectica, quod ad ipsam pertineant Logicam: tum quod reliqua ad Metaphysicam spectant, potissimè, metaphysica nominantur.

180. Jam multa ex notatione sumuntur. Notatio autem cum Tullio vim nominis voco, quam Graeci Ethymologiam, Aristoteles verò

Symbolon appellat, quod Latinè est nota. Itaqᵉ de quo notatio dicitur, aut negatur, nomen quoque ipsum dici negarive potest, et vicissim. Ejus argumenti talis est formula: Philosophus est, qui sapientię studet: studet autem sapientię Cicero: Philosophus est igitur. Conjugata vocantur, quę sunt ex verbis generis ejusdem. Ejusdem autem generis verba sunt, quę ab uno ducta variè comutantur: ut prudens, prudenter, prudentia: sapiens, sapienter, sapientia. Conjugatorum lex est, ut de quo unum ex ipsis dici, aut negari possit, similiter alterum. Ex hac conjugatione verborum hujuscemodi est argumentum: qui prudentiam colit, qui prudenter agit, prudens habendus est. Petrus igitur, qui prudentiam colit, agitqᵉ prudenter, prudentiâ pręditus, seu prudens habendus est.

187. Ut autem â genere ritè dicatur argumentatio, hęc attendere oportet: posito genere, non necesse est, ponatur species: species tamen

removebitur, si genus è medio tollatur: quid-quid de genere dici, aut negari potest, de specie; pariter negari, vel dici valebit. At genere sic ducitur argumentum: translucida colorata non sunt: nec cærulea igitur, nec viridia. De specie hæc docentur: specie positâ, et genus ponatur, oportet: et si species demitur aliqua non statim genus afferetur: quod si omnis tollatur, species, ipsum quoque genus funditus tollitur. Sic autem tractatur argumentatio; quæ ex specie sumitur: herbæ sunt virides: sunt igitur coloratæ. De differentiâ hæc. Cui repugnat, congruitve differentia, species convenit, aut pugnat; et versâ vice: quidquid speciei convenit, vel repugnat, differentia similiter, et contra. Ex eâ autem sic: Simia non est rationis particeps: nec mulier igitur. De adjunctis hæc præcipiuntur: sicubi adjuncta, seu proprietates sint, substancia inibi reperitur; et invicem, naturæ saltem ordine

spectato: earundem proprietatum, vel adjunctorum eædem substantiæ sunt: similiumq. similes, et vicissim. Ab hoc autem loco sic exurgitur argumentatio: calor hîc est: et ignis ergo.

182. Ad definitionem hæc pertinent: quidquid definitione continetur, rei definitæ congruere debet: quidquid cum definitione convenit, aut repugnat, cum definitâ quoq. re congruere, seu repugnare debet, et contrà. Hæc autem ad divisionem: pars minor est toto: totum autem cunctis partibus exæquatur: quidquid de cunctis partibus dici, aut negari potest, de toto etiam, et vice versá: partibus nullâ demptâ positis, totum ponitur necessariò, et vicem. Exempla patent.

183. Sequitur idea entis, de qua hæc notanda. Quodlibet est, aut non est: nihil simul esse, ac non esse potest: quod in rei alicujus ideâ clarè, ac distinctè percipitur, ipsi rei

convenit; repugnat vero, quod cum clarâ, et distincta ejus ideâ pugnat. De veritate autem, ac falsitate hęc: verum nisi ex vero sequi non potest; nec ex vero quidquam, nisi verum: falsum pariter oriri nequit, nisi ex falso; nec ex falso quidpiam, nisi falsum. De causis deinde, ac effectibus hęc: operari esse consequitur, seu prius est esse, quam agere: causa rei alicujus efficiens re ipsâ, quam efficit, prior est; contrà res effecta posterior: pręstantior, excellentiorq.e causa rem efficit pręstantiorem: effectus nobilior â nobiliore causâ fiat, necesse est: causa causę, est causa causati, hoc est effecti ab hacce causâ producti: sic meus v.c. avus, qui patris mei causa est, mei etiam ipsius est causa, ratione cur existam. Quod in causis essentialiter, ut ajunt, ac necessariò aliis causis subjectis locum habet; non vero in illis, quę contingenter, seu accidentariò. Quo circa pessimè quis ad hunc modum concluderet: hominis causa

Deus est: homo autem peccati: Deus igitur est causa peccati. Sed unde discesseram, redeo. Nihil semetipsum efficere, nihil sui esse causa potest: nihil nihil efficit: nihil nec ex nihilo oriri, nec occidere in nihilum naturaliter potest: nemo, ut nostis, quod non habeat, plusve quam habeat, dare potest: effectus esse nequit suâ causâ præstantior: effectus præterea suâ in causâ continetur quodammodo: effectu tandem posito causa item poni debet.

781. Hæc insuper in similitudine, atque dissimilitudine considerantur, ut paribus paria, similibus consimilia conveniant, quemadmodum dispaxia disparibus, dissimilibus dissimilia. Relatorum lex esto, ut eorum uno posito vel sublato, alterum poni, tollive debeat. Exempla perspicuitatis ergo reticui. Antecedentium autem, et consequentium hæc est regula: cui antecedentia, et consequentia conveniunt, et id ipsum, quod illa consequitur, convenit. Ciceronis exemplum accipite divinissi=

mum. Si et ferro interjectus ille, et tu inimicus ejus cum gladio cruento comprehensus es in illo ipso loco, et nemo praeter te ibi visus est, et caussa nemini, et tu semper audax; quid est, quod de facinore dubitare possimus? (a.) Deinceps loci sunt, qui à contrariis, seu diversis, privantibus, et negantibus seu contradicentibus appellantur. De adversis, et privantibus id praecipitur, ut cui eorum unum congruat, alterum etiam non simul quidem, sed aliàs convenire possit. Praeterea neque haec, neque negantia sunt ejusmodi, ut cohaerere valeant aliquando, quare propter si quod verum sit, alterum esse debet falsum. Ex illis autem argumenta talia existunt: si stultitia vitanda est, sapientia expetenda, et bonitas, si malitia: si inhumanitatem fugimus, humanitatem sequamur: si bonus est, nequit simul esse non bonus: si homo, non homo, caetera.

185. Ex comparatione autem omnia, ut eo=

(a.) Lib. 5. Tusc. qq. cap. 17.

cet Tullius, valent, quæ sunt ejusmodi: quid in re majore valet, valeat in minori: ut occidere illum potuit: et ferire igitur. Item contrà: quod in minori valet, quandoque valeat in majori. Licet superius exemplum ita convertere: illum ferire non potuit: multò igitur minus occidere. Tum quod in re pari valet, valeat in compare: ut meum mihi patrem vexare non licet: nec tuum igitur tibi. Atque de locis, quos in re ipsâ, de qua ambigitur, hærere, dicebamus satis, superque.

186. Qui extrinsecùs assumuntur, ii in testimonio sunt positi. Quidquid autem ab externâ re aliquâ ad faciendam fidem sumitur, dicimus testimonium, quod Divinum est, vel humanum. Dei testimonia certissima videlicet sunt; hominum contrà certa non esse possunt, quinimo persæpe falsa esse deprehenduntur. At omnium sapientium, proborum auctoritas testimonii certi pondus habet. Nam nemo omnes, omnes neminem, singuli singulos fallunt.

Pariter certum est, quod à probatissimis histo-riis, monumentis, lapidibus, nummis assumi-tur. De ratione præcepta dedimus: de dispositi-one, ut paucâ silentium tamen esse non potest.

Logicę pars quarta. De dis-positione.

187. Est enim sine dubio actus cogitationum ordo cuique perutilis, studioso autem sapientię ma-ximè necessarius. Fremant omnes licet, dicam, quod sentio: omnium humanę mentis cogitatio-num genera una mihi dispositio videtur, si quis ejus naturam inspexerit, et utilitatis causâ vincere, et necessitatis ratione superare. Num-quam equidem diffitebor, si veritas omnis uno, ut ita dixerim, mentis obtutu, unicâve ratio-cinatione percipi possit, non perpendiculis, non normis, non regulis opus esse, idq.e omne, quod de dispositione præcipitur, superesse. At cum ita mens nostra lippiat, ut nisi longa

judiciorum ratiocinationumq.^e adhibitâ pro-gressione, nihil ferme cernere valeat; nequid-quam tam nostra interesse relinquitur, quam certas, tutasq.^e regulas habere, quibus hac in re dirigamur, neque ullo inducti errore de veri-tatis, de sapientiæ viâ, quam deperimus, ne-dum quærimus, decedamus. Oratiunculam itaque, ut propositum urgeam, sic bipartito dis-tribuam, ut primum quæ utrique dispositioni, vel methodo, Analyticæ videlicet, ac syntheti-cæ communia sunt, et propria, declarem: tum de disputatione instituendâ præcipiam.

Caput 1.um

De methodo, ac regulis analysim, simulac synthesim attingentibus.

188. Jam vero Methodus ea est cogitatio-num ordinatio, quæ, ut veritas aut latens inve-niatur, aut doceatur inventa, requiritur. Est namq.^e duplex resolutionis, et compositionis,

seu analytica, et synthetica. Illa est, qua quæ latet veritas, invenitur: hæc vero, qua detecta, inventaque veritas edocetur. Multa sunt utriusque communia. Primum, ut sive inquirenda nobis sit veritas, sive aliis demonstranda, à notissimis, et facillimis ducamus exordium; inde ad obscuriora, et difficiliora sensim, pedetentimque progrediamur. Sic enim à naturâ comparatus est homo, ut nisi per sibi notissima ad eorum, quæ nescit, cognitionem pervenire non possit. Deinde, ut neque absint verba, neque supersint: stilus autem pressus sit, simplex, facilis. Hæc enim ad docendum, inveniendumque mirabiliter faciunt, quemadmodum ad concitandos, arrigendosque animos orationis ubertas, et verba magnifica.

189. Præterea, ut inquirendæ res, vel docenda commodâ divisione secetur: membra autem sedulò examinentur, aut perspicuè, ac ex ordine doceantur. Rem enim et faciliùs detegit, et aper-

tius, ac planius exponit, qui partitè, definitè, ordinatè, distinctè procedit. Vocabula insuper obscuritatis, et ambiguitatis quidquam habentia definiantur, ad easdemq. cogitationes significandas semper adhibeantur. Quod præstare qui negliget, nec quid quærat, ipse cognoscet, nec alii, quid tradere velit, intelliget. Et quoniam de iis, quæ ad utramque respiciunt methodum diximus: sequi videtis, ut videamus, quænam illa sint, quæ de singulis præcipiuntur. Atque cum invenire primum sit, docere posterius, resolutionis methodum ei, quæ compositionis dicitur, præmittamus.

190. Qui ergo veritatem aliquam scrutari, et rimari velit, aut difficilem quampiam enodare quæstionem, primum secum ipse cogitare debebit, num ad illud exequendum, satis reperiatur instructus. Qui enim de Sacrâ disputare Theologiâ, de legibus Ecclesiasticis, aut Civilibus, de Astronomiâ, vel Musicâ vellet, quin ejusmodi

scientiis animus ejus informatus esset, is videlicet insaniret. Quod si aptum se evolvendę questioni deprehendit, compositane, an simplex illa sit, viderit. Si compositionem habebit, dividatur, in eaq.ᵉ primùm quę cęteris lucem afferre valeant, discutiantur. Deindę quis status questionis sit, hoc est, quid illud sit, in quo tota vertitur difficultas, perspiciatur. Nisi enim hoc certò constiterit, incerta hùc illùc inquisitio, aut disputatio vagabitur.

197. Quo quidem constituto, ita colligenda res est, ut quę ad illam non attinebunt, procul removeantur, et, ac si muscę essent, abigantur, fugentur, propellantur. Contrà quę affinitatem, societatemve aliquam cum re propositâ habeant, ea solertissimè perquirantur. Principia insuper certa, et perspicua, medię quoq.ᵉ ideę, quibus, quę antea habentur, comparari possint, disquirantur. His namque sublatis digitum progredi nemo potest.

192. Principiorum tres omnino fontes statuo, rationem, experientiam, auctoritatem. Metaphysicarum quęstionum principia ratio: Physicarum natura, observatio, periculum: Theologicarum, Iuridicarum etiam, et Historicarum auctoritas divina, vel humana suppeditat. Præterea quod ideâ aliquâ contineri clarè percipietur, illi tribuendum est; contrà, quod illi adversari similiter cognoscatur, removendum, de illâ negandum. Quod si neutrum clarâ percogitione cognoscitur; rursus idearum instituatur collatio, donec conveniant, necne perspicietur. Id autem si iteratis collationibus, et vestigationibus non appareat, neque vera res, neque falsa, sed incerta pronuncietur, ac dubia. Atque hęc in veritatis investigatione serventor.

193. Cum autem quod scit aliquis, id alios docere habet, hęc ipse observet. Principio neminem doceat nisi quod satis ipse perspectum, et cognitum habeat. Deinde auditores sibi ido-

neos deligat, qui rem capere, atque discere valeant. Neque enim omnia sunt omnibus, neque de omnibus cum omnibus est agendum. Singula quoque obscura, et ambigua vocabula definiantur: axiomata definitionibus subjiciantur, nec quidquam nisi ex definitionibus, axiomatibus, confectisve propositionibus demonstretur. Probandarum autem propositionum ordo sit, ut quę aliis ostendendis erunt idoneę, his pręmittantur. Nulla denique propositio afferatur, quę aut non ad rem pertineant, aut non ad eam faciat illustrandam.

Caput alterum

De rectâ disputandi ratione.

794. Reliquum est, ut, quemadmodum disputatio instituenda sit, ostendamus. Disputationis autem nomine reciproca propositionis alicujus impugnatio, et tuitio coràm habita denotatur. Qui propositionem impug=

nat, objiciens dicitur: qui tuetur, defendens. Si quis autem defendentis teneat partes, illique, sicubi bacillet, opituletur, is præses vocatur. Illud jam vero omnium interest disputantium rem in medium vocandam habere perspectam: linguam, qua disputabitur, tenere: præsentis esse animi: iram resecare, odium, invidentiam, tumultuosos denique affectus reliquos coercere. Hæc communia: quæ vero jam præcipiam, singularia.

195. Est itaque defendentis quæstionem proponere: quæ sibi opinio verisimilior visa sit, determinare, argumentis firmare, ac confirmare, quoad fieri possit, gravissimis. Objicientem deinde excipere perhumaniter: objecta iisdem, si fieri possit, verbis repetere, quibus erunt ab ipso objiciente prolata. Et hæc, quam esse veram judicet propositionem, concedere; quam vero falsam leniter improbare: cui ambiguitatem subesse aliquam, limitare:

quam denique in rem non cadere animadverterit, ejus esse indolis declarare. Ejusdem tandem est videre, ne quid objiciens ut certum, aut sibi datum, et permissum assumat, quod neque veritati consonet, neque illi sit re verâ concessum.

196. Venio ad objicientem, cui tria praestanda sunt. Primum, ut defendentis sententiam argumentis impugnet directò contrariis, totoq. disputationis tractu negatas sibi propositiones aptis, et opportunis rationibus approbet. Alterum, ne medium, ne viam, quam semel, oppositam labefacturus sententiam ingressus est, deserat aliquando, sed eam semper insistat. Tum maximè nitatur, ut argumentum ad certissima, evidentiaque principia tandem aliquando reducat. Sic enim adversarii propositionem falsitate laborare clarescet. De Praeside nihil est, quod praecipiam: non enim veteranis, sed tyroni-

bus ego in disputationibus hęc scribo, rudibus, peregrinis, hospitibus.

197. Ut mihi finem hîc docendi facturo illud perutile futurum venit in mentem, ut disputationis alicujus exemplum vobis, adolescentes, imitandum exponerem. Quod enim, ut ait Seneca, per pręcepta longum est iter, ac difficile, breve redditur, et facile per exempla. Vos itaque, velim, à me parumper animum avertatis: duos autem adolescentes Logicę studiosissimos loqui, putetis, Carolum, et Antonium. Eorum autem totum esse de judicii naturâ sermonem, ut illud ad intelligentiam spectare tueatur Antonius; Carolus contrà ad voluntatem objiciat pertinere.

198. Ant. Sunt ista vera, mi Carole, nec enim judicium voluntati, sed intelligentię, cujus est actio, debet attribui; sed existimare debes, oppositam Cartesii sententi=

am aut falsam esse, aut finitimam falsitati. Non quod ipsius opinio sit (permulta siquidem Carteriana mihi Dogmata placent) sed et ob rationum, quibus nititur imbecillitatem, et argumentorum, quibus impetitur, gravitatem, et pondus.

Car. Quam sepe finitima sunt falsa veris! sed gravia ista tua argumenta jam tu equidem, ut loqui ordiremur, optabam. Quae autem argumenta dicis, non erras; quod gravia, et ponderosa, deciperis.

Ant. Hoc est, quantum assequor, è disceptatione, altercationem facere, atque oleum, ut dicitur, et operam perdere. Tantum enim quod tu neges, aut ajas; aut secus, res sic, vel aliter se habere non potest. Rationibus itaque agendum nobis est, si quidem disputationem utilem futuram velimus.

Car. Quorsum ista? annon, argumenta me tua expectare, nuperrimè dixi? Non is ego

sum, quem infructuosæ lites delectent, quin-
imo aut proximè atque tu ipse aut etiam
æquè inanes concertationes aversor. Qua-
re agedum rationem affer, cur intelligen-
tiæ actio judicium tibi esse videatur.

Ant. Tibi morem geram.

Car. Grates refero.

199. Ant. Sic ergo concludo. Judici-
um est relationis inter duas, pluresve ideas
intervenientis perceptio. Perceptio autem
istiusmodi non ad volendi, sed ad intelli-
gendi vim referri debet. Intelligentiæ igitur,
non voluntatis est judicare. Quod si assump-
tionis probationem spectas, illam accipito:
propositio enim clarior est, quam ut ap-
probationis indigeat. Omnis voluntatis
actio aut est velle, aut nolle, quod negat
Philosophorum nemo. Perceptio autem illa,
in qua judicium est situm, nec est velle, nec
nolle; sed rei tantùm perceptæ cognitio.

Non est igitur voluntatis actio. Est quidem, Carole, voluntatis rem cognitam, perspectam, judicatam amare, odire, desiderare, timere, cętera, quę certi quidem volendi modi sunt, et nolendi: at inquirere, examinare, cognoscere, judicare, perspicere, idq.e generis reliqua intelligentię. Hęc, praeit, illa sequitur. Occulata, ut ita dicam, intelligentia est; cęca voluntas. Vide igitur, ne judicium, quod visio quędam est, ad mentis facultatem, cujus non est videre, pertineat.

200. Car. Probabilia quidem omnia; sed nihil amplius: ecce probabiliora. Ejus interest judicare, cujus assentiri sit, vel dissentire de aliquo. Voluntatis autem est assentiri, vel dissentire. Voluntatis est igitur judicare.

Ant. Totus ex assumptionis falsitate claudicat Syllogismus.

Car. Nihil adhuc est, quod triumphes: ejus enim ulcera jam jam sanitati restituo. Cujus

est annuere, vel renuere, ejus quoque interest assentiri, vel dissentire. Voluntatis autem est annuere, seu renuere. Est igitur ejusdem assentiri, vel dissentire.

Ant. Eodem Syllogismus morbo laborat.

Car. Ubi Medicus adest, non est saluti desperandum. Annuere siquidem, seu renuere est velle, vel nolle. Hæc autem voluntatem attingant. Et annuere, ac renuere.

Ant. Hæc autem ratiocinatio, quamvis non ex pede, ex capite certè laborat.

Car. Propositionem improbas, quantum assero: sic enim loquerus, ut non objicientis modo, verum etiam conjectoris, ac interpretis munus fungar, necesse sit.

Ant. Improbo quidem certè.

Car. Benè profecto habet: sic ipsam approbo. Annuere, vel renuere est concedere, vel negare. Hæc autem velle, vel nolle. Annuere igitur, vel renuere nihil est aliud, quam velle, vel nolle.

Ant. Ambiguam esse propositionem, video, quare ita resecandam puto, ut si vocibus concedere, vel negare nihil aliud significes, quam convenientiam idearum, aut discrepantiam intelligere, absoluta; sin autem amplius, falsitatis excat condemnata.

Car. Urgeo nihilominus ad hunc modum. Annuere autem vel renuere non solum est convenientiam idearum, discrepantiamve discernere, sed quiddam aliud. Corruit ergo, jacet strata distinctio.

Ant. Ecquid eo falsius, quod assumis?

Car. Perficiam, ut illud falsitatis absolvas. Nam annuere, vel renuere est id, quod percipitur, probare, vel improbare. Hæc autem à perceptione discrepat. Est igitur annuere, vel renuere quiddam à relationis cognitione distinctum.

Ant. Distinctionis indiget propositio.

Car. Sat est, Antoni. Quo tendat argumen-

tum vides. Nunc, quod est in more positum, institutoq. disputantium, aliquantùm illustretur. Quocirca à te maximopere quæso, ac peto, me sustineas paxumper, ac perferas.

Sent. Cum per mihi grata tua sunt omnia, tùm maximè objiciendi vis egregia omni lepore, ac venustate conjuncta. Quare age nunc, refer animus sis ad objectionem.

2ob. O comem, benignumq. adolescentem, humanum, facilem, suavissimum! Sed ne te diutius teneam, rem accipe uno totam Epicheremate comprehensam. Voluntatis, dico, id omne interesse, quod assentiri sit, aut assentire, annuere, vel renuere, probare, vel improbare, concedere, vel negare, verbo velle, vel nolle. Horum enim quodvis aliquid est à perceptione distinctum; Quis enim ita desipiat, ut qui rem intelligat aliquampiam, eum, tantùm, quòd intelligat, assentiri dicat, annuere, probare, concedere, velle,

sigue pasadas A. fojas el folio 129.

Sed antequam disceptare incipimus, de genere ipsius artis, de materiâ, de officio, de fine dicendum non nihil ducimus, ne quid à nobis prætermissum esse videatur.

206. Materiam artis, aut scientiæ illam dicimus, in qua omnis ars, vel scientia versatur. Ut si medicinæ materiam morbos dicamus, et vulnera, quod tota in iis medicina versetur. Item quibus in rebus versatur ars, et facultas, quam Logicam dicimus, eas res jam materiam artis logicæ nominamus: has autem res alii plures, alii pauciores, alii alias existimarunt. Ut, quemadmodum nostra quidem fert opinio, Logicæ materia, quam objectum materiale vulgò appellant, mentis humanæ cogitationes sunt, quippe quia in iis, ut est perspicuum, omnis hæc disciplina versatur.

207. Huic accedit objectum, ut loquuntur, formale, quod ea est ratio, secundum quam

materia ipsa, objectumve materiale ab arte, vel scientiâ respicitur. Sic formale medicę artis objectum morbi ipsi sunt, et vulnera, quatenus sanabilia. Logicę autem ipsa hominum cogitata, prout ad verum inquirendum regi, et dirigi possunt. Totum etiam, totale, seu attributionis objectum illud vocant, quod ex materiali, et formali componitur. Ex quo fit, ut totum, seu adequatum Logicę objectum ipsę mentis humanę cogitationes sint, prout ad verum inquirendum regi, ac dirigi possunt.

208. Ejus deinde officium est, cogitare apposite ad veritatis inquisitionem, ac inventionem: finis veritatem inquirere, ac invenire cogitatione. Inter officium enim, ac finem illud interest, quod in illo quid effici: in hoc quid officio congruat, spectatur: ut Medici officium esse dicimus curare ad sanandum idonee: finem ipsâ curatione sanare. Item Logici

quid officium, et quid finem esse dicam, intelligetis, cum id, quod efficere ipse debet, officium ejus esse dicetis: illud, cujus causâ efficere debet, finem denominabitis.

209. Scientia insuper demonstrationis, quæ plerumque scientiæ nomine ab omnibus intelligitur, rei alicujus cognitio, ut scitis, vera est, certa, et perspicua, easq.^e causas, seu rationes complectens, propter quas ea ipsa res est. Hanc autem scientiam, quòd actus sit, etsi minus Latinè, propriè tamen nominant actualem: habitum vero demonstrandi, sive rerum verè, certò, perspicuè, perq.^e rationes earum, et causas cognoscendarum, habitualem. Duo alia scientiæ genera distinguuntur, unum scientiæ activæ, Græcè practicæ, alterum speculativæ, vel ut Græci loquuntur, Theoreticæ. Superior sic definitur â Quintiliano, ut ea sit, cujus finis in agendo sit positus, ipsoq.^e actu perficiatur, qualis est saltatio. Inferiorem eamca=

regulas, quibus mens in veri cognitione dirigitur, aut nesciant, aut obscurè, vel confusè cognoscant; distinctè vero is, qui artificialem sibi Logicam comparaverit.

213. Illud fit etiam, qui solius Logicę naturalis ope contenti sunt, eos sic labi, ac errare sępissimè cogitando, ut ii sermocinando, qui usu dumtaxat linguam aliquam didicerant. Ut enim probi, aptiq.e sermonis leges aut ignorant, aut obscurè saltem, et confusè percipiunt, sic illi regulas benè, et apposite cogitandi. Quibus positis, sic existimo, nullam ei scientiam esse, veram inquam, et omnibus partibus firmam, qui artificialis Logicę rudis sit. Hic enim nec rationem cogitationum suarum sufficientem reddere potest, et erroris, ac deceptioni maximè obnoxius sit, necesse est.

214. Jam his rebus breviter constitutis, ad eas statim disceptationes aggredi volumus, quę nobis ad clariorem, atque pleniorem expo=

sitę artis cognitionem maximo visę sunt operę pertinere. Quęrere itaque nobis perplacet, quorumnam Philosophorum sectam, et instituta persequi debeamus: utrumne perfecta illa sit, et absoluta pertractandę Logicę ratio, qua nihil de Critice penitus pręcipiatur: utex ordo, ac via jarius tradendę Logicę pręstet, cui non lites a primo, non in medio rixę, non contentiones deerunt ad extremum, an qui sit ejusmodi, ut locum disputationibus nullum, nisi post pręceptionum finem relinquet: numqua possit in perceptionibus veritas, sive falsitas reperiri: ex ideisne judicia componantur, an simplices mentis functiones habenda sint: utrum pluris judiciumne, an ingenium fieri debeat: num denique ullam aut cum fide scientia, aut cum opinione inire valeat societatem, quę sep= tem cum dixemero, pero= rabo.

Caput 7.um

Quæ potissimum Philosophorum secta sit sapientiæ amatoribus eligenda.

275. Ac homines quidem ad felicitatem nasci, eamque naturâ ipsâ sequi, certius est, ac dilucidius, quam ut demonstrationis alicujus indigeat, auditores. Voluptatem siquidem, et tranquillitatem, quæ, si perfecta sit, ipsa est felicitas, inhiamus; dolorem contrà, et perturbationem, in quibus miseria, et infelicitas sitæ sunt, magistrâ omnes, et duce naturâ refugimus. Felicitas quidem aut ex summi boni possessione, aut ex eo, quod summum non sit, dubitante nemine, proficiscitur; quarum illa vera, perfecta, et absoluta est; hæc imperfecta, exigua, et umbratica. Nequeunt, fateor, quoad hancce vitam degunt, in omnes partes homines esse felices; at multis certè quidem possunt, si studio, si labore, si precibus de verâ sapientiâ

sigue pasadas dos hojas
el folio 143.

aut, quę his sunt oppositę, actiones ellicere? Aut quis non videat, ejus esse facultatis hęc omnia, cujus intersit velle, vel nolle? ut enim consentire, probare, concedere velle dubio procul est; sic dissentire, vel improbare, renuere nolle. Nihil autem ea est mentis cogitatio, quam judicium dicimus, ab ipsius mentis assensu, vel dissensu distinctum: quinimo assensio ipsa, vel dissensio, affirmatio, aut negatio judicium est. Nam qui judicat, rem sic esse, vel aliter decidit, statuit, determinat, unum de alio affirmat, aut negat. Quę cum ita sint, voluntatis judicium esse, relinquitur.

202.

Ant. Etsi tibi vicisse videaris, nondum tamen confecta res est, aut ad exitum exoptatum perducta. Equidem voluntatis fateor, quidquid velle, vel nolle sit, interesse. At nihil ejusmodi ullo in judicio reperias. Quod at

ita esse cognoscas, redi mecum in ejus definitionis memoriam, qua judicii naturam breviter, ac circumscriptè inter probandum exposui. Est namque nihil omnino aliud illa ipsa mentis actio, nisi duarum, pluriumve idearum convenientiæ, aut discrepantiæ perceptio; Ubi jam vero hac in actione velle aliquid reperitur? Ubinam nolle? Ubi quidquam ad illa ipsa referri potens ullo modo? Profecto nusquam. At enim mens judicans modò assentitur, ait, probat; modò dissentit, improbat, diffitetur. Esto: Sed modò vult, modò non vult, cur non addis? Assentire ergo mens judicans dicitur, probare quoque, et annuere, cum convenientium idearum habitudinem percipit; cum vero discrepantiam intelligit, dissentire, improbare, renuere.

203. Neque vero diffiteor, ex judiciis voluntatem consentire item, vel dissentire. Sed inter intelligentiæ, et voluntatis assensus, ac dissen-

-sus plurimum interest. Consentit namque voluntas, aut secus, cum quod ante judicatum est, illud aversatur, aut diligit, sperat, aut metuit, cupit, miratur, gaudet, mæret, binis verbis vult, aut non vult. Quis enim illud odio, vel amore, affectuve alio prosequitur, quod non prius, quale sit, judicaverit? Quod si ita est, ut esse confeci, muta, quæso, sententiam, Carole, ut, quod tuis tibi in gratiis fatendum esse, id mihi ultrò assentiaris, judicium videlicet intelligentiam, non voluntatem attingere.

~~200.~~ Car. Nondum teneor responsione, sed ne dies argumentis ultrò, citròque adhibendis totus traducatur, finis sit disputationis.

201. Exposui fere, ut potui, quæ maximè ad omnia humanæ mentis cogitationum genera spectare censebam. Dixi namque de perceptionum naturâ, et varietate nostrarum: dixi cum de omnibus, tum de his ma-

ximè, quibus illę ostenduntur, signis, videlicet terminis: dixi de judiciis, ac propositionibus: de Criticâ etiam arte: de ratiocinationibus, Syllogismis: dixi de ordine in discendâ, et docendâ veritate servando, atque modo in disputationibus adhibendo: quibus tota, quanta quanta est, cogitandi ars Logice continetur.

Logicorum, seu Quęstionum ad Logicam respicientium &c.
Appendix.

203. Id jam unum restare video, quod ego mihi extremum proposueram, cum essem libri hujus partitionem facturus, disputationes ut aliquas Logicam attingentes instituam. Nam hinc ad eas ipsas Logicę pręceptiones, quas tradidimus, plurimum claritatis accedet: hinc ad eos, qui sapientiam quęrunt, laus, honor, dignitas confluet: hinc vobis quoque, discipuli, vestris ęquadixibus dissexendi materia comparatur.

el folio 133. q.e sigue se halla à las 6. fojas antecedentes à esta.

nitantur. Hac enim bona nobis, et mala dicernimus: viam etiam, qua bona parantur; devitantur vero, aut saltem perferuntur mala, cognoscimus. Atque studium sapientiæ Philosophia profecto est: studii autem hujus rectè instituendi ratio Logica, quæ proptera philosophandi ars aptissimè diceretur. Quæ cum ita sint, nihil nec nobis utilius, nec Logicæ ipsi conjunctius esse, relinquitur, quam quæ potissimum Philosophorum secta sapientiæ studiosis eligenda sit, vestigare.

276. Sunt igitur hoc, nec ullo tempore defuere, qui sic Pythagorei, Platonici, Democritici, Aristotelei, Stoici esse, aut Gassendi, Cartesii, Newtoni, Leybnitii Wolffi Dogmata sequi, ac tueri decreverint, ut malint se cum horum aliquo Philosophorum decipi, quàm vera cum aliis, aut verisimilia sentire. Non tam isti quærunt, num quæ â suis dicta sunt coriphæis, ea firmis, aut infirmis rationum momen-

tis insistant, quam utrum eadem re verâ pronunciarint. Si qua inter ipsos de re aliquâ contentio exoritur, statim convenit, ut eorum ait aliquis, ille dixit: ille autem Plato est, Aristoteles, aliusve Philosophus, in cujus verba juraruent. Ut enim nullam Fortunatus ille rationem afferat, unâ tamen ejus auctoritate franguntur. Quid plura? Nec transversum unguem, quòd ajunt, a ducis sententiâ recedere se posse autumant, et pluris ejus sine ratione testimonium ducendum existimant, quàm argumentum, rationemve aliquam naturæ firmissimam nullo ipsius testimonio, et auctoritate munitam. Sed pergam porro: hi enim ita se gerunt, ut non tam scire, quàm credere, neque tàm sapientiam, quàm hunc, illumve sapientiæ studiosum adamare, et quærere videantur.

217. Permulti contrà tùm omni floruere, tùm nostrâ quoque memoriâ viri clariss=

simi reperiuntur, quibus etsi Plato charus sit, gratus Aristoteles, Cartesius, aliusve Philosophus amicissimus; ipsis tamen omnibus charior est veritas, gratior, et amicior. Cum nihil tam dici possit absurdum, quod non Philosophorum aliquis senserit, nec ulla sit secta ita devia, et preceps, aut sic ineptus, et inanis Philosophus, qui non veri aliquid viderit, in omnibus neminem, omnes in aliquibus sequuntur. Non hominem, sed veritatem coluit, non sapientiæ amatorem aliquem, sed sapientiam ipsam quæritant, non serviunt denique, sed philosophantur. Sapientiam autem ratione vestigant: eorum ratio periculis, et observationibus, sensu intimo, ratiocinatione dirigitur. Quod si res incidunt, quæ nullo, nisi auctoritatis subsidio detegi valeant, rationem moderatur auctoritas, quæ principem in Theologicis, Juridicis, et Historicis locum habet. Horum nullum sciscitantem

audiatis, cujus hæc sint, illave dogmata: quis ab hac, aut illâ steterit opinione, sed quot, quantis, quam vero similibus argumentis uniuscujusque placita, et instituta firmentur. Ut enim primas alicui priores tamen libenter deferunt veritati.

248. Hujus igitur Sectæ, quam Eclecticam vocant, seu Electivam, florentissimum quemque cùm veterem, tùm recentiorem fuisse Philosophum deprehendimus. Sic Plato, sic Aristoteles, sic Clemens Alexandrinus, sic Lactantius et philosophati sunt, et philosophandum esse docuerunt. Quapropter mirari satis eorum institutum nequeo, qui cum omnibus Platonicos se esse, aut Aristoteleos glorientur, nihil tamen minus, quam Aristotelis, Platonisve philosophandi viam, et rationem observant.

249. Sed ad me jam vero rediens, id ut expromam sequitur, quod Philosophiæ genus

probem maximè, et qualis mihi secta vide=
atur illa, quę reprehendi nihil possit, quam
ego summam, et perfectissimam judicem.
In quo vereor, ne si id, quod existimo, patefece=
ro, cumq.e Philosophum, qui mihi probatur, ex=
pressero, in odium incurram, et offensionem
multorum, quos à me hac in re potissimum
magnopere dissentire cognosco. Sed malo, cum
meo muneri satisfecerim, adversariorum ob=
trectationes ferre, quam ipsorum, si id omisse=
rim, silentium, aut si contrà fecerim, benevo=
lentiam. ¿Quid enim est, o Deus immortalis,
quod magis et mea exponere, et vestra summâ
spe, adolescentes, intelligere referat, quam quę
sit optima species, et quasi figurâ philosophan=
dum. Ego itaque sic statuo: „Qui se Philosophię
„ dediderunt, eos quidem omnes, sed hos tamen
„ in primis, quorum labores ad Sacrę Theologię
„ studium meditantur, Eclecticos esse oporte=
„ re„. Cur autem, ut Potamoniaci omnes ad unum

sint, volo? quòd una horum secta rationi sit consona, quòd maximè utilis, quòd secura; reliquæ contra rationem, inutiles, aut certè minus fructuosæ, nec ita securæ. Cur, ut ii præsertim, qui se ad Theologiam parant? quod Theologum dedecet hujus, aut illius esse Philosophi sectatorem, neque ullum Philosophiæ genus, nisi Eclecticæ sacrâ illâ cum scientiâ æquè consentit. Quæ sanè omnia tametsi longam videntur orationem desiderare; percurram tamen brevi, ne vos diuturnitate sermonis obtundam.

220. Atque unam Eclecticorum sectam consentire rationi; cætera vero ipsâ cum ratione pugnare nullo certè negocio conficitur. Quid enim præcipit ratio? Quid ipsa fert humanæ mentis natura? Quid suus quemque animus commonet? Quid veritas clamat? An hoc, vel illud sic, aut aliter se habere, quod sic, aut secus se habere Philosophus hic, vel ille do-

cuerit? An, ut hujus, illiusve hominis opiniones retineantur, velis, equisque, ut dicitur, decertandum? An rarum esse, illarumve partium impugnare cęteros, aut contemnere, et fastidire, vel etiam prorsus nescire Philosophos? Nullius argumenta, nisi ejus, quem quis sequatur, expendi? His autem quasi Dei alicujus oraculis pariter assentiri? Non est ita auditores, non est profecto. Sed illa conscientiâ quisque suâ docetur, hominum esse neminem, qui non falli, et fallere possit, quinimo in multis fefellisse plurimos, in aliquibus omnes esse deceptos. Nulli propterea, tantùm quòd ipse dixerit, assentiendum, nec ab illo, quòd non is sit, quem sectari volumus dissentiendum, sed omnes omnium sententias discuti, et argumenta perpendi oportere, ab eâq.^e stare, quę ex rationum pòndere aut vera esse, aut veri similior videatur. Et hęc quidem, quę

Eclecticę Dogmata Philosophię sunt rationi, conscientię, veritati ipsi consentire videtis; superiora vero illa, quę reliquarum decreta esse dubitat nemo, cum ratione pugnare, conscientię, ac veritati resistere, scientias omnes pervertere, ipsam denique Philosophię urbem funditus tollere.

227. Huic accedit Eclecticę sectę utilitas, inutilitas cęterarum. Eclectici namque omnia omnium cogitata, et inventa rimantes, quid, et quare quisque opinetur, intelligunt, doctiores fiunt, scientias autem reipublicę non ornamento modò, sed usui quoque sunt, totique hominum generi felicitati. Contrà qui ab uno semper volunt esse Philosopho, qui nulli pręter ipsum assentiri statuunt, qui reliquorum placita, aut ne nosse quidem curant, aut curant quidem certè, sed ut ea facilius infirmare, ac tollere possint: qui, inquam, nec si-

bi prospiciunt, nec scientiarum incremento, hominumve felicitati consulunt. „Cum enim „sapere (inquit Lactantius) id est veritatem „quærere omnibus sit innatum, sapientiam „sibi adimunt, qui sine ullo judicio inventa „majorum probant, et ab aliis pecudum more „ducuntur. Sed hoc eos fallit, quod majorum „nomine posito, non putant fieri posse, ut aut „ipsi plus sapiant, quia minores vocantur, aut „illi desipuerint, quia majores nominantur„. Quid quod per ea secula, cum nullius doctrinam, privatæ omnes, et publicæ Occidentis scholæ nisi Aristotelis personarent, digitum progredi Philosophia non potuit? Quid quod ubi Stagyritæ, ac Averroistarum tirannis depelli, ubi Itali, ubi Galli, ubi Angli, ubi Germani liberè philosophari, ubi tota fere in Europâ solertissimi viri in litterarum studiis Eclecticorum more versari, restituta, et instaurata sunt multa, inventa quamplurima, scientiæ mirabiliter auctæ omnes, ma=

xime naturales? Sed longum est dicere, quam sit hæc philosophandi ratio utilis, cæteræ vero infructuosæ: quare ad securitatem aggredior.

222. Hæc jam vero quanta in eximiâ illâ sectâ sit, ex oppositis, â quibus non plebeji, sed nobilissimi permulti Philosophi eò perducti sunt, quò ire tota prohibet Christiana religio. Non est, juvenes, verisimile, quot præclari Itali, quot Galli, Germani, et Britanni errores: quot impia dogmata suæ quisque sectæ amore incensus admiserint. Quem enim latet é Gassendi sectâ Hobbesianismum, seu Materialismum emersisse: è Cartesianâ Bekkerianismum, è Chymistarum doctrinâ Phanastimum: è Leybnicianâ Idealismum: è Newtonianâ denique Pantheysmum? Quis Atheorum ineat numerum, quos Aristotelis genuit Philosophia? Ne multa: Cæsar Cremoninus, ut multos alios prætercam eadem confitentes, se, inquit, Aristotelis principia secutum, mirum ne-

mini esse debere, nonnulla scripsisse Christi=
anę fidei, ac veritati adversa.(a.) Ex quo eam
sectam reliquis securitate pręstare relin=
quitur, quę nulli mancipata Philosopho, quid=
quid in cęteris, aut verum, aut vero finiti=
mum reperit, apprehendit.

223. Reliquum est, ut ostendam nec
Theologum ullius Philosophi sectatorem es=
se oportere, nec nisi Eclecticam philosophan=
di viam cum Sacrâ Theologiâ planè congru=
ere. Quid ~~quid~~ enim, ut ajebat olim Tertulli=
anus, quid Athenis, et Hyerosolimis? Quid
Academię? et Ecclesię? Quid Hereticis, et
Christianis? Nostra institutio de Portici
Salomonis est. Verum quid hac in re moror lu=
culentissimâ? Cedo mihi locum Theologię u=
num, qui Platonis Philosophia sit, Aristote=
lis, Gassendi, aliusve Philosophi. At ratio in
locis Theologicis locum habet. Ea igitur Phi=

(a.) In Epist. ad lect. in ope. de Cælo.

losophia, quæ ratione dirigitur, quæ rationem perficit, acuit, illuminat, una Theologis usui est, una Theologiæ mirabiliter famulatur. Hujusmodi autem una est Eclectica, quemadmodum ex supra expositis sequitur. Hæc igitur sola Theologiæ consentit. Ut Theologus unam sequatur oportet, præterea nullam.

224. Nam in multas sectas Philosophia, ait Lactantius, divisa est: „et omnes varia
„sentiunt. In qua ponimus veritatem? in
„omnibus certè non potest. Designemus quam-
„libet: nempe in cæteris omnibus sapien-
„tia non erit. Transeamus ad singulas: eo-
„dem modo quidquid uni dabimus, cæteris
„auferemus. Unaquæque enim Secta omnes
„alias evertit, ut se, suaque confirmet: nec
„ulli alteri sapere concedit, ne se desipere
„fateatur: sed sicut alias tollit, sic ipsa quo-
„que ab aliis tollitur omnibus. Quamcumque

„laudaveris, veramque dixeris, â Philosophis vi-
„tuperatur, ut falsa. Credemusne igitur uni sese,
„suamque doctrinam laudanti, an multis unius
„alterius ignorantiam culpantibus? Rectius
„sit, necesse est, quod plurimi sentiunt, quàm
„quod unus. Si ergo singulę sectę multarum
„sectarum judicio stultitię convincuntur,
„omnes igitur vanę, atque inanes reperiuntur.
(a.) Hęc Lactantius. Gregorius vero ille Sanc-
tissimus, cui Theologia ipsa nomen fecit, sci-
licet Nazianzenus, „Pyrrhonis disputationes,
„syllogismos Crysipi, pravum artium Aristo-
„telis artificium, Platonis eloquentię pręsti-
„gia velut Ęgyptiacas plagas quasdam in
„Ecclesiam perniciosè, ac pestiferè irrepsis-
„se„ testatur. (b.)

225. Quapropter unam Eclecticorum Philosophiam cęteris antecellere: unam om-

(a.) Divin. Institut. lib. 3. cap. 4.
(b.) Orat. de modo in disp.

nibus quidem, sed theologis maximè deligen=
dam, arbitror confecisse: quod una omnium
maximè rationi consentiat, utilitatem affe=
rat, et securitatem, theologum deceat, inip=
siusque Theologiæ servitutem adduci possit,
et debeat. Itaque Ego sum ejusmodi, ut nulli
alii credam, nisi rationi, quæ mihi consi=
deranti optima visa sit, quod quasi à Deo
incitatus, Clemente Alexandrino teste,
Plato de se ipse dicebat. (a.) Macti ergo vir=
tute, discipuli, estote, macti constantiâ:
nec ulli, qui id reprehendet, assentiamini.
Invidere mihi plurimos scitis, mordere
clanculum; sed ut non me, sic nec vos id im=
pediat, vel moretur, aut ab eâ, quam omni=
um præstantissimam esse cognoscitis,
Philosophiâ tenendâ deterreat. Illa sem=
per Lucretii carmina cogitate:
Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,

(a.) lib. 1 Strom.

Omnia nos itidem depascimur aurea
dicta.(a)

226. Sic praeterea existimate, magnifica illa Platonis, Democriti, Aristotelis, Epicuri, Cartesii, Gavendi, Newtoni, Leybnitii, Wolffi nomina aëri quidem vim incutere posse, aures percellere, scripta denique chartas implere, sed sententiis tamen nihil gravitatis addere, nihil ponderis, nihil efficaciç. In Horatianum illud numquam non intueamini: qui semel in alterius verba juravit.

Libertate caret Dominum vehet improbus, atque

Serviet ęternum, ingenio quia nescietuti.

Nec ulla tamen ei Philosophię fiet á nobis injuria, quę Philosophi alicujus patrocinium suscipiet. Tantum id contendimus, licet quibusdam vera esse videantur, procul abesse tamen ab eo viro debere, quem quęrimus, et

---

Lucret. lib. 3°.

ęquum rerum omnium ęstimatorem, ac judicem esse volumus. Quare eos, qui á nobis dissentiunt, sine ullâ contumeliâ demitamus: sunt enim et probi viri, et, quoniam sibi ita videntur, veritatem adepti: tantùmque ipsos velim admonitos, ut, quamvis verissimam suam judicent opinionem, Eclecticos Eclecticę dogmata Philosophię docere, atueri patiantur.

227. Nunc repugnantium argumenta Philosophorum exponere, atque suam cuique responsionem adhiberi conemur. Quę secta, inquit aliquis, non sit omnium maximè rationi conventanea, ea certè non est potissimum eligenda. Eclecticorum autem Philosophorum secta non est omnium maximè rationi conventanea. Nec igitur potissimum eligenda. Propositionem, cum ea perspicuę veritatis sit, nihil attinet approbari. Assumptionem multis quidem, et gravis-

simis argumentis ostenditur. Nam ut do=
mus ea, quę prudentis alicujus Patrisfami=
lias ratione regitur, omnibus instructior est
rebus, et apparatior, quam ea, quę temerè, et
nullo consilio administratur. Exercitus is,
cui Pręposititus est sapiens, et callidus Iperaᵐ=
tor, omnibus partibus commodiùs regitur,
quam is, qui stultitiâ, et temeritate alicu=
jus dirigitur. Navis optimè cursum conficit
ea, quę scientissimo guvernatore utitur:
sic eę Philosophorum sectę, quibus sapientissi=
mi pręsint Philosophi, rationiⁱ magis acce=
dunt, quam illa, hùc illùc nulli subjecta du=
ci vagetur. Quod si ita est, pręstat Platoni=
cos, Aristoteleos, aut Cartesianos esse, quàm
Potamonicos, vel Eclecticos.

228. Ac iis nostra potius firmatur,
quàm infirmatur sententia; Equis enim
in amplissimâ Philosophię domo, exercitu,
vel navi paterfamilias censendus est, im=

peratoꝛ, aut gubernatoꝛ? An Aristoteles? An Gassendus? An hic, aut ille Philosophus? Quo tandem jure id sibi Philosophus aliquis vindicat? Afflatosne Deo fuisse dicemus; an ut homunculos è multis probabilia conjecturâ secutos? Sed Aristoteles designetur: Gassendistæ pro Gassendo suo contra Aristotelem debellabunt. Esto Gassendus: Cartesii sectatores reclamant. Nec Cartesius igitur, nec Newtonus, nec alius denique, quisquis erit, is haberi debet, qui Philosophiæ præficiatur: quivis enim à reliquorum sectatoribus repudiatur. Unam ergo rationem esse relinquitur, cui Philosophiæ domûs, exercitûs, et navis administratio, ac gubernatio deferenda esse videatur. Veritas enim, in qua tota sita est Philosophicæ domûs felicitas, ratione quæritur, ipsaque ratione invenitur. Ratio autem, ut id, quod quærit, inveniat, ratiocinationibus niti debet, sen=

su intimo, experimentis, auctoritatibus aliquando, pro rerum scilicet, quę vestigabuntur, diversitate. Hęc tam rationi consentiunt, quàm quę maximè. Hęc autem ipsa sunt Eclecticę dogmata Philosophię. Hanc, hanc ipsam igitur Philosophiam rationi maximè consentire, atque adeo eligendam potissimum esse, confectum est.

229. Urgere nihilominus adversarius ille ipse posset his verbis, aut consimilibus. Qui Platonem se segui, Aristotelem, aliumve Philosophum gloriantur, eos ratione veritatem inquirere, ratiocinatione uti, experientiâ, et auctoritate. Quocirca nihil esse, cur ejusmodi sectis rationi amicior Eclectica, cui idem accidit, habeatur. Equidem illos ego Philosophos fateor, sic, ut objicitur, in veritatis inquisitione procedere: similiter etiam Potamonicos; in utrisque tamen plurimùm interest. Illi

namque ratiocinationes, observationes, pericula sui auctoritate principis, quem vel semel deserere nefas putant, doctrinâ metiuntur: hanc nullâ vel ratione, vel observatione, vel auctoritate, vel experientiâ respuere parati. Hi vero cum nullius Philosophi doctrinam veritatis notam esse, cognoscant: non ad eam, sed ad evidentiam, seu ad evidentiæ canones in his, quæ scientiæ sunt, in historicis vero ad Historiæ leges, in reliquis tandem rebus, quæ auctoritate nituntur, ad ejusdem auctoritatis regulas, ratiocinationes, pericula, observationes, testimonia perpendant. Videte igitur, ne utrique eandem philosophandi viam insistant.

230. Objici etiam potest, non inutile modò, sed noxium etiam nostrum esse institutum philosophandi præsertim pueris, et adolescentibus. Homo enim nullo rationis usu vitam ingreditur, infantiæ autem

tempore aut nunquam, aut perraro ratiocinatur: utitur enim sensibus, et auctoritate, quibus tantum magistris, quidquid edocetur, sed nihil tamen amplius, addiscit. Et eos quidem audire potius debet, quàm ad ratiocinationem, qua uti adhuc nescit, confugere, ne in errores plurimos rapiatur. Quid, quod adolescentibus, cum eorum adhuc informata sit ratio, sapientissimo cuique assentiri, quàm se ipsis niti, rationique suæ confidere præstat? Quocirca optimè nobiscum actum docet Augustinus, dum auctoritas, quæ fidem flagitat antecedens, rationi nos præparat. Ex quo illud perspicuum est, quæ secta adolescentes nulli credere, sed rationi suæ fidere doceat, perniciosam esse, necdum inutilem. Hujusmodi autem est Eclectica, quam sic adamamus, ut ejus amore deperire videamur. Hæc igitur ipsa secta præterquam inutilis, periculosa est.

231. Argumento respondeo, ejus, qui Philosophiam profitetur, esse hoc à primo discipulos edocere, comparandæ sapientiæ vias auctoritatem, et sensus esse, conscientiam quoque, intelligentiam, ratiocinationem, nec omnes in rebus omnibus adhibendas. Sunt enim, quæ sensibus, non intelligentiâ; quæ versâ vice: quæ neutro, sed auctoritate discuntur. Neque vero idem est, adolescentes, auctoritatem despicere, aut omnino deserere assuefacere: quod ipsis ostendere, quid ea sit, quanti ducenda, quibus in rebus potissimum locum habeat. Hoc etenim sapere est; illud desipere: hoc perutile, aptissimum, necessarium; illud inutile, importunum, periculosum: hoc Eclectici docent: illud autem elati homines, inflati, arrogantes, et, ut dici solet, Libertini Divinam, ne quid prætexeam, auctoritatem intelligit Augustinus, quæ cum

summa, cùm infinita sit ratio, omnem merito, atque optimo jure sibi vindicat assensionem. Hęc pręire rationi debet, hęc rationem illustrat, et perficit. Humana tamen auctoritas quos habeat fines, nemo nescit: quanti vero facienda sit, quò valeat, in Criticis me docuisse memini. Audite, quęso discipuli, priusquam ad reliqua transeo, sanctissimum illum, eundemq.e sapientissimum Ecclesię Doctorem, quem sibi favere judicant adversarii, scilicet Augustinum. „Nulli (in„quit) dubium est, gemino pondere nos im„pelli ad discendum; auctoritatis atque ra„tionis. Mihi autem certum est, nusquam „prorsus à Christi auctoritate discedere. „Non enim reperio valentiorem„. Pauculis autem interjectis adjunxit. „Ita enim „jam sum affectus, ut quid sit verum non cre„dendo solùm, sed etiam intelligendo appre„hendere impatienter desiderem„. (a.) Sed

(a.) lib. 3. contra Acad. cap. 20.

ia in rebus apertissimis verbis utimur mi=nimè necessariis. Ipsam certè Eclecticorum sectam suis Augustinum verbis expressisse, cognoscitis.

232. Alius ad extremum concludat hoc modo. Præstat nobis eam philosophandi viam in=sistere, quæ ut non tot, quot alia, detegat veritates, sit tamen illa securior. At autem Aristotelis, Car=tesiive philosophandi ratio pauciores Eclecticâ detegat veritates, est tamen Eclecticâ ipsâ secu=rior. Præstat igitur nobis quamlibet aliam, quam Eclecticam philosophandi viam tenère. Assump=tionem approbet istiusmodi. Ut sectæ illæ pauciora detegant, non tamen libertatem philosophandi inducunt, quam Eclectica secum affert. Quæ autem secta libertatem ejusmodi non inducit, eâ, quæ illam ipsam secum affert, securior profectò est. Atergo Aristotelis, Cartesii, cæteræ præter Eclecticam sectæ pauciores detegant veritates, Eclecticâ ip=sâ securiores re verâ sunt. Propositionis perspicui=

cuitas major est, quam ut approbationem ejus adhiberi sit opus. Assumptionem autem quisnam modo sanus sit homo sincipitis, indubium audeat revocare? Quot enim errores Deus bone! quot deliramenta, quot vitia, quot hæreses, quantam opinionum, et morum perversitatem pestifera philosophandi libertas cùm omni, tùm nostrâ præcipuè memoriâ progenuit? Quod quidem ita esse innumerabiles ego nationes, Angliam nominatim testificor, quinimo testes in hanc rem ab inferis, si quando opus esset, ac fieri posset, locupletissimos excitarem. Esse igitur sectam, quâ ejusmodi libertas inducitur, periculosam, atque adeo inimicam securitati, ita perspicuum est, ut id qui difiteatur, vix eum sanæ mentis existimem. Sic se habet Eclectica; secus reliquæ. Hæ igitur, quam illa securiores.

233. Sed quis est tamen, proh Dei fidem, atque hominum! qui Eclecticæ Philosophiæ decreta cognoscens eam sic rodere, ac vellica=

re constituat? Et quam, qui sic objicit, intelligit libertatem? Multis enim, variisque modis philosophandi libertas accipitur. An quae Deo in omnibus, in quibusdam tantùm hominibus credendum statuit, ea pestiferae libertatis nomen obtineat? quid? Sanctorum Ecclesiae Patrum in rebus lumini naturali subjectis nonne tanti habetur auctoritas, quanti eorum ipsorum rationes: neque pluris ducendam, Doctores ad unum omnes existimant? Quid, quaeso, discipuli, quid Platones ad Augustinos? Aristoteles ad Gregorios? Ad Hyeronimos, Epicurii? ad reliquos Ecclesiae Doctores reliquarum duces Philosophiae sectarum? Si ergo tot tantorum, taliumque virorum auctoritates ex ipsorum tantùm rationibus aestimantur; quidni hoc ipsum hujus, illiusve Philosophi auctoritati contingat? Hanc itaque, quae suos rebus singulis fines constituit, perutilem, sanctam, necessariam libertatem habete. Hanc

Eclecticorum docet Philosophorum secta: Hanc vos ut exoptetis si, quaeratis, inventam retineatis, adhortor. At licentiam vero illam, quae rationi omnibus in rebus tribuat princi=patum: quae Divinae auctoritati diffidere, ac Phi=losophorum examine nullo improbare sen=tentias, ipsosve Philosophos contemnere doce=at, tamquam impiam, sacrilegam, intolle=randam perditissimorum hominum temeri=tatem detestemini. Sed quoniam et satis, ut videmur, de eligendâ philosophandi viâ diximus, et hujus quaestionis magnitudo longi=ius processit, quae sequuntur deinceps, breviter divexamus.

Caput 2.

Utrumne unà cum Logicae praeceptioni=bus Criticae artis leges tradendae sint.

234. Dicam equidem, quoniam hîc sequi=tur, quid de Logicae tractandae ratione sentiam.

Cum enim innumerabiles ejus artis libros editos videam; paucissimos tamen, in quibus de Criticâ quidquam præcipiatur, invenio. Quodsi Logicam cogitandi artem dicimus, omnibus ipsam similiter definientibus, mutilam, et imperfectam illam ejus tradendæ viam existimo, quæ nihil Criticæ artis redoleat. Namque ars recte cogitare doceat, de judiciis præcipiat, necesse est. Judicium siquidem et cogitationem esse, et cogitationum præstantissimam dubitat nemo. Quæ autem judiciorum præcepta tradat, ea inprimis caveat, oportet, ne in juris, factive rebus judicandis decipiamur. Nam hoc in judiciis præcipue spectandum est, ac præcipiendum, ne res aliter, quàm pro eo, quantum in quibusque sit ponderis, æstimentur. Criticam autem artem esse, ne in hoc peccetur, prohibentem, nondum, vos, arbitror, oblitos. Hoc igitur ars illa vetare debet, quæ de cogitationibus doceat. Quæ ergo disciplina cogitatio=

onum præcepta continens, saltem præcipua, id non caveat, imperfecta est, ac mutila judicanda. Illa autem ipsa disciplina Logicæ certò est. Logicam igitur, in qua Critice desiderabitur, mancam, et imperfectam fore, relinquitur.

235. At enim Criticę præceptiones et plures, et difficiliores sunt, quam ut adolescentibus unà cum vulgaribus Logicę regulis explicari debeant. Illas igitur omittere, quam in Logicam infarcire præstat. Id, quod nihil ad æquam rerum ęstimationem sine prudentiâ Critice prodest.[2] Quocirca qui prudens erit, ut Criticam nesciat, optimè judicabit; imprudens contrà, licet Criticę peritissimus, iniquissimè. Accedit eòdem, quod qui se ad ejus artis studium dedunt, superbi, ac pertinaces fiunt, maximè adolescentes, quorum ętas ad arrogantiam proclivior est.

236. Verum quis sibi persuadeat, ita nos Criticę regulas tradi velle, cum Logica adolescentibus explicatur, ut tota, quanta quanta est, sine

ullo delectu doceatur? non sic ulla adolescentibus exponitur disciplina, sed breviter, exiguè summatim. Pariter Criticę pręcepta ipsa in Logicâ locum habere volumus, ut non omnia penitus sint tradenda, sed carpenda, et delibanda nonnulla; quibus initiis, ac fundamentis tota deinde moles facilè valeat excitari. Quare nec legum multitudo, nec difficultas obsunt, ne Logicę Critica committetur. Quod autem nihil, prudentiâ remotâ, Critica prosit, satis non est profecto, ut non debeat Logicę accedere. Multi enim ejusmodi virtute ornati reperiuntur, quibus esse possit maximè fructuosa. Nam sic, qui Criticę rudis exit, ita in rerum ęstimatione geret, ut in ratiocinatione ille, qui artis Logicę sit indoctus, atque ut hic sępissimè ratiocinando, sic ille judicando, ęstimandoq.^e^ decipietur. Quod additur ad extremum, nullo id negotio disolvitur. Si namque illud staret, nullam adolescentibus disciplinam tradere deberemus, cum scientia

Apostolo teste, implet. Pertinax igitur red=detur, ac superbus Criticâ is fiet, qui volet, qui eâ abutatur: ut scientiâ, qui eâdem abuti velit, inflabitur. Ac ut Criticę, ita scientię cujusvis Deus est auctor, qui nobis eo consi=lio omnes concedere disciplinas statuit, ut eas in ejus laudem, nostriq.ᵉ usum adhiberemus.

Caput 3.

Utrum Logicę pręceptis immiscendę disputati=ones sint, anne sub pręceptorum finem tantum instituendę.

237. Huic autem est illa dispar adjuncta quęstio, num toti Logicę disceptationes aspergi de=beant; an nulla sit, nisi sub ejus finem pertrac=tanda. Postremum ego satius esse contendo. Qui enim ad disputationem aggrediatur, quidquid de perceptionibus, de judiciis, de ratiocinationi=bus, de dispositione, de nominibus item, ac propo=sitionibus, de Syllogismis, de vero, et falso, certo, et

incerto, probabili, ac improbabili præcipitur, scire debet. Hæc siquidem omnia ita in quæstionibus locum habent, ut sine illis haberi nulla valeat disputatio. Qui autem ea ipsa teneat, præcepta Logicæ omnia cum, oportet, intellexisse. Qui ergo disputare aggrediatur, omnia Logicæ præcepta teneat, oportet. Prius igitur hæc tradi quam disputationes instituantur, satius esse i relinquitur. Tempus enim tunc disputando teritur, cum ea disputans, quæ scire debet, ignorat. Et hæc quidem nobis videntur.

238. Sunt tamen, qui contrà se rem habere, autumant, quorum argumenta discutite. Quò citiùs, inquiunt, disputare sciant adolescentes, eò citius ad veritatis inquisitionem apparabuntur. Citius autem disputare scient, si prius disputare ingrediantur, quàm omnia Logicæ præcepta cognoverint. Prius ergo disputationibus exerceri, quam leges ejus artis omnes audierint, satius est. Neque vero tempus in disceptando teritur istius modi.

Disputare siquidem perquam utile ipsis est. Ingenium namque disputationibus acui nemo ambigit. Neque hoc ita á nobis dictum volumus intelligendum, ut nullas adolescentibus disputandi regulas prius explicari, quàm disputare incipiant, contendamus. Nonnullas, præcipuas tradi volumus, omnes nolumus.

239. Ad argumentum binis verbis respondeam. Aut enim priusquam disputationes ingrediantur, eorum gnari præceptorum adolescentes sunt, quæ ad rectam disputandi rationem necessaria habentur; aut secus. Si primum respondeat adversarius, à nobis stet, necesse est. Nihil enim eorum, quæ suprà exposuimus, non ad disputationis institutionem requiritur, si quidem ita, ut par est, instituenda sit disputatio. Quod si ita est, non sunt inter Logicæ præceptiones de mentis scilicet cogitationibus, de harum signis, de Criticá, cæteris disputationes ullæ infarciendæ, sed omnes sub ipsarum præceptionum finem

tradendę, ne tempus, quod ipsi Logicę, quę ejusdem pręcepta sunt, transmitti debet, inutiliter disputationibus traducatur. Sin alterum respondebit, inutile prorsus fore conficitur, quidquid aliter, ac volumus, disceptabitur, aut saltem non ita fructuosum, ut post pręcepta Logicę intellecta: quod eramus quidem perficere aggressi.

Caput 4.

Numqua veritas, aut falsitas in perceptionibus locum habeat.

240. Sequitur de idearum veritate, ac falsitate: Qua de re quatuor video ferri sententias. Unam, ut neque veritas, neque falsitas attribui debeat perceptioni; alteram, ut capax sit utriusque: tertiam, ut veritatis quidem particeps omnis idea sit, sed falsitatis nulla: tum quartam, ut nulla esse valeat idea ejus veritatis expers, quę formalis Logica dicitur; sed objectivę tamen possit. Harum pos=

treme assentior, qua duo, ut est perspicuum, continentur. Primum ita conficio. Formalis veritas Logica est vel ideę secum ipsâ, vel judicii cum ideis, è quarum collatione nascitur, convenientia. Hujus autem veritatis nulla esse potest idea expers. Nulla igitur est idea Logicâ veritate formali mulctata. Propositio ipsa est formalis veritatis Logicę definitio. Assumptionis probatio sic se habet. Quę idea ejus convenientię sit expers, secum ipsa non congruet. Nulla autem idea esse potest, quę secum ipsa non congruat. Nulla igitur ejus convenientię non particeps. Propositionem tam esse dilucidam videtis, ut nihil eam attineat approbari. Assumptio autem esse falsa nequit, nisi verissimum illud idem nequit simul esse, ac non esse veritatem possit exuere. Namque idea secum ipsa minimè consentiret, simul, ut liquet, et ipsa esset, et illa esse ipsa desineret. Ejus igitur Logicę veritatis, quam formalem Logici vocant, nulla est idea, quę possit esse non particeps.

217. Alterum autem sic, ut exposui, se habere, hoc mihi argumento persuadeo. Logica objectiva veritas nihil est aliud, nisi cogitationum cum ipsis, quę cogitantur, rebus consensio. Multę autem esse possunt ideę, quę non cum rebus, quę percipiuntur, consentiant. Multę igitur perceptiones veritatem ejusmodi non participant. Assumptionem veram esse, concludo. Nam multę sunt ideę, quibus res aliusmodi, ac in se ipsę sunt, percipiuntur. Hę autem non cum rebus illis conveniunt. Multę igitur perceptiones cum iis, quę percipiuntur, rebus minimè congruunt. Propositionis hęc est ratio. Multę fiunt perceptiones ejusmodi, ut aut eas contineant notas, quibus percepta res caret; aut iis careat, quas res illa ipsa, quę percipitur, continet. Sic idea mentis corporeę, Dei non sempiterni, hominis incorporei eas notas complectuntur, quę cum rebus perceptis, mente scilicet, Deo, homine planè pugnant. Prima enim corporeitatis notam, qua mens caret omnis, concludit. In alterâ sempiternitatis attributum, quod Deo

non convenire non potest, desideratur, quinimo oppositum reperitur. Tertia incorporeum hominem, qui corpore constat, ostendit. His autem ideis aliter res percipiuntur, ac in se ipsę sunt. Esse igitur perceptiones possunt, imò sunt aliquę, quibus res non ita, ut re verâ sunt, repręsententur, et cognoscantur. Atqui hę à rebus, quę percipiuntur, discrepant. Quę autem ita discrepant, objectivę sunt Logicę veritatis expertes. Sunt igitur ideę, quę ìtam non participent veritatem.

242. Sed ut veritas, inquit aliquis, ita falsitas in affirmatione, aut negatione consistit. Nulla autem est idea quidquam affirmans, aut negans. Nulla ergo idea reperitur, quę possit esse vera, vel falsa. Conficitur propositio. Veritas, sive falsitas in eo sitę sunt, quod quidpiam sic vel aliter esse, mens determinet. Hęc autem determinatio ipsa est affirmatio, aut negatio, ut cuique patet. Cùm veritas igitur, tùm falsitas in affirmatione, aut negatione consistit. Quid quod si perceptio vera esse posset,

aut falsa, quod cum re, quæ percipitur, convenire posset, ac secùs, in ipsos corporis sensus veritas sæpe, et falsitas caderet; quod nemo sanus affirmet. Sæpe namque res, ut in se ipsæ sunt, ita sensibus perci=piuntur. Si hoc igitur non est satis, ut non esse fa=teri cogimini, quò sensibus veritas, aut falsitas tri=buatur: nec satis esse posse relinquitur, ut percep=tionibus concedatur. Sanctus Thomas accedit, qui veritatem negans intelligentiæ percipienti con=gruere, tum ipsi convenire, ait, cum ideas con=jungit, aut separat; quod affirmare, aut negare est, verbo, judicare. „ Quando intellectus judicat („ ait Thomas Aquinas) rem ita se habere, sicut est „ forma, quam de re aprehendit; tum primo cognos=„ cit, et dicit verum: et hoc facit componendo, et di=„ videndo „. Concluditur ergo id ipsum, quod hîc Sanctus ipse Thomas concludit, „ Si propriè loquen=„ dum sit, veritatem esse in intellectu componente, „ et dividente, non autem in sensu, neque in intellec=„ tu cognoscente, quod quid est „. (a.) Hæc Scholastico=

(a.) 1. parte quæst. 16. art. 2.

rum multi

243. Quibus variis modis veritatem, ac falsitatem intelligi, respondemus. Sinamq.^e cognitionis cum eo, quod cognoscitur, convenientia, vel discrepantia ipsius cognitionis veritas, et falsitas constituitur, utriusque participes ideas esse, judicamus. Nam et ita, ut in se ipsę sunt, res exhibere menti possunt, et aliusmodi. Hoc autem intellectu in ideas veritatem, et falsitatem cadere contendimus. Fateor equidem aliter intelligi posse utramq.^e affectionem, ut pro affirmatione, et negatione sumatur. Ejusmodi autem veritatem, et falsitatem longè ab ideis, quibus nihil affirmatur, sive negatur, abesse debere concedimus. Ex quo fit, ut non contra, sed à nobis stare Dr Angelicus videatur. Non enim is ideas cuivis veritati, ac falsitati subesse negat, sed iis, quę in idearum compositione, ac divisione consistunt, quas et judiciorum proprias esse, et proprię veritatis, et falsitatis nomen habere decernit. Stat ergo

sua cuilibet cogitationum generi veritas, et falsitas, licet ea præcipua censeatur, quæ ut in affirmatione, atque negatione reponitur, sic ad judicia solum spectat. Quod de sensibus interponitur, cum non ipsa corporis organa, sed mens per ipsa cognoscat, suam quoque sensibus veritatem, si cum rebus conveniant sensationes, attribuimus; sin discrepent, falsitatem.

244. Occurritur nobis insuper ab aliquibus omnes nervos contendentibus, ut etiam ejus falsitatis, quam formalem dicunt, participem esse posse ideam, persuadeant. Nisi perceptioni, ajunt, formalis Logica falsitas congruat, nequit ipsi formalis Logica veritas convenire. Ejusmodi autem veritas nobis judicibus ei congruit. Et falsitas igitur formalis Logica ipsi conveniat, necesse est. Propositionem approbant ad hunc modum. Contrariorum est attributorum eidem subjecto inesse posse vicissim, ut Logici omnes præcipiunt. Sunt autem, quod ne=

gat nemo, veritas illa, et falsitas attributa contraria. Debent igitur eidem subjecto inesse posse vicissim. Atqui earum subjectum perceptiones sunt. His ergo inesse vicissim posse debent. Tam igitur falsitatis, quam veritatis ejusmodi perceptio est particeps, neque alteram habere potest, nisi alteri valeat subjacère.

245. Ad quę illis respondeo, esse quidem veritatem, ac falsitatem attributa contraria, cum ad subjectum, cui inesse vicissim poterunt, referentur. At ideis etsi formalis Logica veritas inest; nequit tamen similis ei falsitas inhęrère, cum fieri nullo pacto possit, ut idea, res ve quęlibet secum ipsa non congruat. Quocirca ut veritas illiusmodi in perceptionibus reperiatur, similem tamen iis falsitatem contingere non posse relinquitur, atque adeo huicce veritati, cujus semper idea quęlibet particeps est, nullam esse oppositam falsitatem. Sic ei, quę realis, ac Metaphysica dicitur, veritati nulla falsitas adver=

ratur, cum res suo quæque exemplari ita responde-
at, ut nequeat non ei omnino congruere, nisi una
sit, et non sit, quod fieri nullatenus posse, naturâ
quisque duce summâ perspicuitate cognoscit.

246. Eorum argumenta Logicorum restant, quibus nullam ne objectivam quidem, falsitatem ideis contingere posse, contendunt. Nulla, inquiunt, perceptio à re perceptâ discrepare potest. Ejusmodi autem discrepantia ipsa est falsitas, quam dicimus objectivam. Nulla est igitur idea, quæ vel objectivam habere valeat falsitatem. Propositionem sic se conficere arbitrantur. Si qua perceptio à re, quæ ipsâ percipitur, discreparet, ea sine dubio esset, quæ rem aliter, ac in se est, menti repræsentaret. Idea autem nulla rem, quæ percipitur, aliusmodi, atque in se est, repræsentare potest. Nulla igitur à re, quæ percipitur discrepare. Assumptionem sic approbant. Quævis idea aut rem exhibet exhibendam, aut aliam ab eâ, quam exhibere deberet. Si rem menti exhibet,

quam ostendere, ac exprimere debet v.c. Petrum, non eam aliter, atque in se est, repraesentat. Sin autem aliam, ut Paulum pro Petro: Paulum sic, ut in se est, menti ostendit: Petrum autem nec sic, nec secius, sed nullo modo: cum Petrus minimè sit perceptus, sed pro eo Paulus. Ex quo perspicuum est, ut licet à Petro dissentiat, non à re tamen, quę percipitur, scilicet Paulo discrepet. Quapropter Pauli, qui percipitur, vera est idea: Petri, cum ipse haud percipiatur, non vera, non falsa, sed nulla.

247. In hoc quidem argumento et adversarii exultant, et olim triumphasse me, ipse confiteor. Sed cum veritatem tueri sententia sit, nec ab illis sentio, nec à me ipso juniore, ac indoctiore stare mihimet licere constituo. Sic ergo existimo esse ideas, quibus res secius menti repraesentantur, ac sunt: ut hominis incorporei: Angeli corporati: Dei non justi, idque generis plurimas. Has autem ut secum convenire concedam, ideoque

ejus veritatis, quæ formalis dicitur, esse participes, eâ tamen, quæ objectiva vocatur, estque in eo sita, quod perceptio rei perceptæ respondeat, carere contendo. Quod autem idea Paulum, pro Petro, aurumve pro argento referens vera sit Pauli, aurive cognitio: Petri vero, et argenti, qui minimè percipiuntur, neu vera, neu falsa, sed nulla, ultro assentior, modo ne Paulum, vel aurum aliter, atque in se sunt, repræsentet: quod si continget, falsa erit talium rerum cognitio, eâ videlicet falsitate, quam objectivam Logici dictitant. Verum non esse videre me fateor, quid inde, quod sententiam labefactare nostram valeat, enascatur, et ipsam reliquarum veri esse simillimam mihi videor ostendisse.

Caput 5.

Ex ideisne judicia componantur, an simplices mentis functiones haberi debeant.

248. Proximum est, ut doceam, simplicem mentis actum esse judicium, non ex multis ideis

copulatum. Quod persuaderi facilè potest. Judicium enim ejus est relationis perceptio, quę in duabus, ideisve pluribus reperitur. Hęc autem ipsa perceptio mentis est actio ita simplex, ut non ex multis ideis componatur. Judicium igitur est ejusmodi, ut non ex idearum multitudine existat. Assumptionem ex eo veram esse concludo, quod ideę, quarum relatio judicii ope cognoscitur, non sint illa alia cognitio, qua ipsarum relatio deprehenditur, quęque ipsum est, ut patet, judicium. Quod si ita est, ut re verâ est, ex illis judicium minimè fit. Esse illud ergo simplicem mentis actionem, sequitur.

249. Contra dicuntur hęc. Nisi judicium nostrum composita sit mentis actio, ab eo, quod Angelis proprium est, non interesit. Interesse autem debet, ac discrepare. Est igitur mentis actio composita. Propositio sic ostenditur. Angelorum judicium actus est simplex. Nisi ergo nostrum composita sit cogitatio, cum Angelico differre non poterit. Sed utriusque judicii discrepantiam inde nasci falsum est, quod

alterum compositionis particeps sit; expers alterum. Hoc itaque aliud ab alio interest, quod ideę nullę judicium Angelicum antecedant; nostrum vero perceptiones anteire debeant conferendę. Angeli namque nec ideas, ut judicent, nec judicia, ut ratiocinentur, comparant inter ipsa, atque ideo nec ita, ut homines, judicant, vel ratiocinantur. Conclusiones in principiis, effectus in causis, has in effectis, in subjectis tandem attributa cognoscunt. In quo utriusque situm est judicii discrimen, non in eo tamen, quod Angelorum simplex judicium sit, hominum autem ex ideis copulatum.

250. Pergat quis objicere nihilominus. Res quęvis ex eo, quod ejus materia sit, componatur, necesse est. Sic ex ferro clavis constat, ex aere numus, ensis ex chalybe. Sunt autem judicii materia perceptiones. Ex his ergo constare debet, ideoque composita humanę mentis est actio. At vera oportet à falsis distingui. Materia siquidem duplex est, altera ex qua res, cujus est materia, conflatur, quę exem=

pla pertinent superiora. Altera circa quam quid, cujus esse dicitur materia, versatur. Sic cogitationes humanę mentis arti Logicę materia dicuntur, medicinę morbi, Physicę corpora naturalia, nec ulla tamen ex his disciplinis rebus, circa quas versatur, componitur. Ac ideas quidem judicii, fateor, materiam esse, circa quam mens judicans versetur, non ex quibus componi ea actio debeat, quam judicium appellamus.

251. Urgeat tamen, ac nihil remittat, quoniam inquiet: ideę sępe compositę sunt; Quidni etiam judicium? Ad quod respondeo, ideam fieri posse nullam, quę sit mentis actio composita, quod ad ejus naturam spectat. Quod cum rem percipere valeamus, quę compositę sit, quę idea rem compositam exhibebit, aut simplicem quidem, sed multis attributis ornatam, aut rei, quę partibus constet, similem, atque, ut ita dixerim, ęquivalentem, ex repręsentatione composita dici potest, quamquam ex naturâ simplex omnino sit.

252. Concludat tandem hoc modo. Enunciatio, seu propositio oratio est, quę subjecto, prędicato, et copulâ continetur. Judicium ergo est cogitatio ex ideis aut conjunctis, aut separatis constans. Consecutionis ratio est, quòd signum ei, quod refert, convenire debeat, si quidem verum ejus signum existat. Judicii autem signum est, me judice, propositio. Si hęc terminis constat, illud ex ideis componatur, oportet. Pręterquam quod judicium nullum fieri potest, nisi subjecti, et attributi, ac copulę ideę habeantur. His ergo judicium omne tenetur. Quodvis enim eo constat, quo remoto, esse non potest.

253. Sed quid cogitatio ad vocem? quid ad enunciationem judicium? Cogitatio quęlibet spiritalis est, atque ideo judicium, quod est cogitationum princeps, est itidem spiritale, proptereaque partium penitus expers. Propositio vero oratio est, ideoque vocibus, quę corporeę sunt, re verâ composita. Hoc, fateor, est judicio cum propositione commune, quòd

aliquid sic esse, vel aliter, ut ipsa propositio repræsentet; naturâ tamen alterum ab alterâ tam est distinctum, quam quod maximè. Quod autem remotis ideis, judicium haberi non possit, argumento non est, hoc ex illis constare. Sic subjecto, termino, et fundamento relationis sublatis, relatio ipsa penitus tollitur, quæ simplex nihilominus est, nec è tribus adjunctis illis efficitur. Innumerabilia ea sunt, quæ, ut aliud existat, et ipsa existere debeant; nec illud tamen integrant ullo modo. Hoc et in judiciis reperitur, quod perceptiones, quibus non constat, et anteeunt, et anteire debent. Habetis, hac de re quid sentiam.

Caput 6.

Vtrum præstet alteri, judicio ne ingenium; an versâ vice.

254. Adjungam etiam de ingenio, ac judicio, ut et quid ea sint, et utrum pluris fieri debeat, cognoscatis. Ac ingenii quidem nomine eam humanæ mentis vim intelligimus, qua res homo

acutè, ac celeriter invenit, excogitat, mente consequitur. Quocirca definiri ab iis probè arbitror, qui ingenium esse dicunt mentis in excogitando velocitatem, solertiam, perspicacitatem. Judicium autem, prout hîc, illud accipimus, non in excogitando, sed in aptâ horum, quę excogitata sunt, et inventa, secretione, ac delectu versatur. Quapropter mentis esse vim dicimus apta ab ineptis, certa à dubiis, ab improbabilibus probabilia, vera à falsis internoscendi. His itaque pręstitutis, non modo ingenio judicium pręoptandum existimo, sed ut quisque sit ingeniosissimus, ita ferè judicio esse maximè inopem.

255. Quod ad primum attinet, sic concludimus. Ingenium est, ut ante diximus, expedita inveniendi, ac excogitandi celeritas: judicium inventorum apta, et consulta discretio. Pręstat autem inventa discernere acommodatè, quam celeriter invenire. Est enim satius, ut mentis compoti cuique pateat, rectè, quam citò cog=

noscere. Ingenio ergo judicium præstare sequitur.

256. Postremum, quod mirum cuiquam fortè sit visum, ac peregrinum conficiamus. Quò quis ingeniosior est, hoc est in excogitando celerior, hoc plura animo brevi percurrit. Ut autem quisque sit in excogitando celerrimus, ut animo plurima brevi percurrat, ita judicii minimum habeat, etsi non semper, ferè tamen necesse est. Rectæ siquidem rerum æstimationi celeritas officit cogitandi. Quinimo cogitationum præcipitatio errorum fons omnium est, ac origo, quibus judicia hominum corrumpuntur. Vix enim, ac ne vix quidem idearum relationem perspiciat, qui citissimè cogitabit. Quod si huicce velocitati cogitationum accesserit multitudo, mirum est, quantum perturbationis, et confusionis judicia suscipiunt. Quis tandem ingeniosissimos neget esse sanguineos, cum judicio tamen ferè nullo præditos comperiamus? Quæ omnia magno

mihi, discipuli, argumento sunt, solertissimo cuique judicii minimum esse, atque adeo tantundem judicio cujusvis decedere, quantum ingenio ejus accedat.

257. At enim capacior animus pluris eo, qui minus capax sit, ab omnibus duci debet. Equisnam mentis tenuitatem magnitudini, stupiditatem sutilitati, velocitati tarditatem non preponere, dicam, ausit, sed exequari? At mentis raptus non à judicio, sed ab ingenio proficiscitur. Nam quò major est cuilibet perspicacia, memoria, cognoscendi, ac excogitandi facilitas, in quibus ingenium esse positum, vel nosmetipsi assentimur, hoc et habetur, et existit ad intelligendum capacior. Non est enim cum ingenio judicium conferendum. At hęc humanę mentis magnitudo ex idearum numero, celeritate, facilitate, perspicuitate, distinctione, quę ad ingenium omnia referuntur, exoritur. Non ergo ingenio judicium, sed huic illud

præstare relinquitur. Quid quod Pituitosi, quibus nullum est ingenium ad scientias ineptissimi putantur?

258. Denique quò quis ingeniosior est, hoc est solertior: quò solertior, hòc acutior, et perspicacior. Quò autem acutior quis, ac perspicacior sit, eò et facilius, et clarius idearum relationes percipiet. Quò tandem clarius quis, quò facilius ejusmodi percipiat relationes, hòc judicio pollebit excellentiore, hòc res æquius æstimabit, et appositius. Quod si ita est, ut quisque erit ingeniosissimus, ita consultissimum fore relinquitur.

259. Ad argumenta sic respondere ingrediar, ut tria, quæ mentem efficiunt perfectiorem, magnitudinem, capacitatem, soliditatem statim exponenda suscipiam. Et magnitudo quidem tùm verarum idearum, tum veritatum perspicuè cognitarum numero definitur. Captum deinde perspicacitate memoriæ, facilitate, ac firmi=

mitate, judiciorum, et ratiocinationum perfectione metimur. Tum soliditatem ex præcipuâ cogitationum veritate, quæ in cogitationum cogitatis rebus consensione consistit, æstimandam esse censemus. Quæ cum ita sint, ejus mentem magnam, capacem, solidam dicimus, et putamus, qui multa quidem percipit, judicat, meminit, ratiocinatur, non utcumque tamen, non celeriter, sed verè, perspicuè, distinctè.

260. Neque vero homines eum mentis, ut ita dicam, amplitudine, capacitate, soliditate nominandum existimant, qui ideas habeat innumerabiles, eas facillimè conferre inter ipsas possit, de iisdemque citissimè, ac diutissimè ratiocinari, quod ad judicium quidem spectat; sed qui idearum res, ut in se sunt, referentium multitudinem comparaverit, earum relationes perspexerit, ideoque quid rei cuique conveniat, quid repugnet, quid verum, quid falsum, quid probabile, quid improbabile, quid dubium

denique, putandum sit, intellexerit. Quæ quidem omnia magnam exigunt animi attentionem, cogitationem, vigilantiam, assiduitatem, verbo judicium. Hoc in iis, qui pituitâ abundant, exiguum est, quamobrem ad scientias omnium ineptissimi habentur.

267. Nam ex corporis constitutione, vel, ut ajunt, temperamento ingenium, memoriam, judicium, alias demum mentis affectiones pendere cognoscite. Corporeæ autem constitutionis duo prima sunt genera, simplicis unum, alterum mixtæ. Simplices quatuor à Medicis numerantur Pituitosa, sanguinea, cholerica, melancholica. Mixtæ, quæ scilicet è simplicium variâ commixtione conflantur, plures sunt, quam ut eas facilè recensere possimus. Jam qui homines pituitosi sunt, memoriâ quidem valent, sed ingenio tamen, judicioque nullo ferè potiuntur: quare fit, ut incertos, ac dubios plerumque eos hæsitare videamus. Sanguineis ingenium cum

sit, deest judicium. Hoc etiam illis cum superioribus est commune, ut laboris impatientes sint, desides, occultarum rerum, atque sublimium contemplationibus impares. Melancholici ingeniosi quidem sunt, ac mente confusi, timidi, hesitabundi. Cholerici denique ingeniosi, circumspecti, meditabundi, judicii acris, et solidi, non jocosi, nec indiligentes, aut instabiles, sed serii, sed impigri, sed stabiles. De mixtis autem constitutionibus omnia in illis aut mixta reperiuntur, aut illi parti, vel humori respondent, qui in reliquos dominantur. Sed illuc redeo.

262. Quod itaque adjicit adversarius, quò sollertior quis, et acutior existat, hòc faciliùs, et clariùs idearum relationes inspecturum, si veras, si reales, ut ita loquar, relationes intelligat, negem: si falsas re ipsâ sed veritatem solâ veritatis specie simulantes, non diffitear. Nam etsi cogitandi, quod sepe diximus,

celeritate multas, et brevi quidem, animo comprehendimus, non sic tamen, ut intellectę in se res sunt, celeriter cognoscuntur. Itaque multo minùs ad mentis perfectionem, ac excellentiam pertinet invenire velociter, quam cogitare prudenter. Ingeniosi autem est hominis celeriter invenire; ejus vero, qui judicio valet, accuratè, cogitatè, consultò cognoscere. Ex quibus perspicuum esse videtis, non ingenio solùm praestare judicium, sed id ferè contingere, ut quò quis plus habet ingenii, hoc judicii minus obtineat.

Caput 7.

Numquando cum scientiâ fides, aut opinio valeat consociari.

263. Restat nobis, ut de scientię cum fide, atque opinione societate dicamus. Utrum verius, aut probabilius esset scientiam cum fide, vel opinione posse conjungi, an cum illâ ipsâ harum quamlibet omninò pugnare, diu, multumque,

juvenes, dubitavi. Nam et ea, quibus conjunctio docetur, argumenta multa mihi, et gravia admodum videbantur: et quibus oppositum confici solet rationibus, eas tanti ducendas putabam, ut vix arbitrarer amatoris esse sapientię ipsius nom medullitùs aventiri. Nihil deinde auctorum, vel numerus, vel excellentia de ambiguitate, ac hęsitatione demebat. Utrinque enim viros stare clarissimos, qui summam virtutis, et ingenii pręstantiam consecuti essent, inveneram.

264. At me quidem diutissimè cogitantem, meoque cum animo ista volventem, ratio ipsa in hanc pręcipuè sententiam ducit, ut arbitrer, nulli posse contingere ut quidquam et sciat, et simul aut credat, aut opinetur. Quare duo hîc esse videtis hoc mihi tempore conficienda: qui scientiam rei teneat alicujus, ejusdem eifidem esse non posse: deinceps nec opinionem. Primùm ergo scientiam cum fide: tùm opinionem ipsâ cum scientiâ conferre decerni=

mus. Hic si volumus eius rei, quam scientiæ nomine omnes intelligunt, considerare naturam; reperiemus eam cognitionem esse veritate, firmitate, perspicuitate distinctam. Notarum autem harum nulla illi deesse potest cogitationi, quæ apud Philosophos ejusmodi appellatione digna tur. Neque enim vos fugere arbitror, auditores, duo potissimum scientiarum genera, Dialecticis esse notissima: simplicis, ut ipsi loqui assolent, intuitionis unum, alterum, præterea demonstrationis. Nulli veritas deest: nulli firmitas, nulli claritas, perspicuitas, evidentia.

265. Tria enim cognitionum genera sunt, quæ ad intuitionis scientiam spectant. Aliæ ad intelligentiam: partim ad conscientiam, reliquæ ad sensus respiciant. Primi generis, quæ sunt intelligentiæ axiomata nominantur: ut quæ eidem sunt æqualia, inter se æqualia sint, necesse est: nihil simul esse, ac non esse quit. Hæc, hisque consimilia soli, puerorum intellectuum colla-

tione percipimus. Alterius deinde conscientiæ dicuntur: ut esse nos, cogitare, velle, nolle cætera, quæ sensu quisque intimo, omni remota ratiocinatione percipit. Tertii denique experientiæ vocantur axiomata: ut soliditatem esse, magnitudinem, lucem, colores, motum, et id genus plurima, quæ perspicuâ sensatione cognoscimus. Hæc intuitionis scientiæ sunt: demonstrationis verò, quidquid è superioribus ritè concluditur. Quis autem aut axiomatibus, aut inde nascentibus cognitionibus veritatem, firmitatem, perspicuitatem deesse contendat? Prorsus nemo.

266. Age nunc, fidei naturam consideremus, ut scientiæ consentiat necne, deprehendere valeamus. Hæc, fides assensio ex auctoritate ab omnibus definitur. Si Dei sit auctoritas, divina dicitur fides: sin autem hominum, humana vocatur. Fidem itaque ei esse dicitur, qui quod neque intellectione perspicuâ, nec conscientiâ, nec sen-

rum, nec profectâ inde ratiocinatione cognoscit, id verum existimat nihilominus, quod ab eo, quem scitum, probumque judicat, enarretur. Ex quo fit, ut nihil sit ab eâ cognitione, quæ scientia dicitur, fide disjunctius. Quinimo sic utriusque dissimilitudo utramque dissociat, ut earum fieri nequaquam valeat copulatio. Quare qui scire quidquam simul, et credere posse aliquem disserat, hunc ego pugnantia loqui contendo. Qui namque propositionis alicujus teneat scientiam, non modo perspicuam terminorum ideam habere, sed ipsorum convenientiam, aut discrepantiam dilucidâ perceptione cognovisse certe nemo inficiatur, aut dubitat. Contrà in illo, qui fide ducitur, res habet: ideam quidem subjecti habet, atque attributi, at modò claram, modò obscuram, interdum distinctam, confusam aliàs; nec eorum percipit relationem, quam nihilominus esse credit scientiâ fretus, et probitate narrantis. Jam relationem idearum percipere simul, et non percipere pugnantia certè sunt. Nequit igitur id ipsum unà credi, ac sciri.

267. Atque ut hanc, quam sequimur, opinionem sanctissimorum pariter, ac doctissimorum esse virorum intelligatis, aliquorum luculentissima proferam testimonia. Testis enim est Augustinus, qui propterea inquit, nos credere jubemur, quia id, quod credere jubemur, videre non possumus. (a.) Testis Magnus etiam Gregorius, quem illud sepissime inculcantem video, fidem earum rerum esse, quæ non apparent, neque videntur. (b.) Testis Leo itidem magnus, qui fidei virtutem in iis, quæ visui non subjacent, constitutam esse, declarat. (c.) Testis Cyprianus, qui in eo meritum nullum fidem quærere docet, quod conspici potest. (d.) Testis Bernardus, qui hanc non esse, inquit, laudem, aut meritum fidei, quod factum viderimus credere; immò nullam de his, quæ videantur, fidem existere. (e.) Testis Doctor Angelicus, fieri posse negans, ut idem ab eodem credi simul, et sciri contingat. (f.) Testis

(a.) Lib. 13 de Trin. cap. 1. (b.) Homil. 26. in Evang. (c.) Serm. 11 de pas. Dom. cap. 2. (d.) Serm. de nativ. Christi. (e.) Serm. 10. in Cæna Domini. (f.) Secunda secundæ quæst. 1 art. 5.

et iterum, ac sæpius Augustinus, qui fidem esse ait, credentium non visis, hujusque fidei mercedem, videre quæ nondum visa creduntur. (a.) Quid, quod argumentum non apparentium fidem esse Apostolus ipse Deo videlicet afflatus scripsit? (b.) Sed ne justo sermo ad multum etiam mane protrahatur, primæ orationis parti finem imponimus, eòque magis, quod satis jam constare arbitror, scientiam fidei conjungi non posse.

268. De opinione autem similiter dicere licet posse neutiquam, ut ea scientiæ socia, vel comes existat. Scientia enim, ut ante dixi, nulla est, cui firmitas desit. Quocirca cum rei cujuspiam scientia existit, nutare non potest. Nutat autem in eo ipso, quod cogitat, opinator, titubat, ne secus se res habeat, metuit: ut enim certi scientia est, sic opinio incerti. Est namque, quemadmodum ab Stoicis definiebatur, nec quidquam aliud opinio, quam imbecilla mentis assensio, obnoxiaque falsitati: (c)

(a.) Serm. 29. de verbis Apost. Audivimus vocem &c.
(b.) ad Hebr. cap. 11 v. 1. (c.) Tullius lib. 4 tusc. qq. cap. 7.

Jam idem nequit certum cuiquam esse, ac incertum. Nemo titubare simul potest, atque in hoc ipso, in quo nutat, firmus esse, ac stabilis. Nullus id, cui firmiter assentiatur, probare simul valeat titubante. Nemo igitur unus est homo qui, quod sciat, hoc est, quod verâ, quod firmâ, quod clarâ cognitione perspexerit, illud simul esse ipse valeat opinari. Propterea ejusdem rei opinionem, et scientiam non penitus esse, neque contingere, idem simul opinione, ac scientiâ cognosci, aptissimè dixerat Aristoteles. (a.) Cui Sanctus Thomas consonans scientia, inquit, cum opinione simul esse non potest de eodem; quia de ratione scientiæ est, quod id, quod scitur existimetur esse impossibile aliter se habere: de ratione autem opinionis est, quod id, quod est opinatum, existimetur possibile aliter se habere. (b.)

262. Habetis meum de scientiæ cum fide, atque opinione societate, auditores, judicium, quod aut sequemini, si probaveritis: aut vestro stabitis, si

(a.) Lib. 1. post cap. 26. (b.) Secundâ secundæ qq. 1. art. 5.

aliud quoddam est verum. In quo neque vobiscum nimium pugnare decrevi: neque hoc meum, de quo tantopere hac exili oratiunculâ asseveravi, umquam affirmare verius esse, quam vestrum. Potest namque non modo aliud mihi, ac vobis, sed mihimetipsi aliud aliàs videri. Vos autem velim, si vobis ea, quę hactenus disputavi, minus probabuntur, ut est majus opus, et difficilius institutum putetis, quam explere cumulatè, ac plenè potuerit; aut, dum vobis rogantibus voluerim obsequi, verecundiâ diffitendi disputandi me imprudentiam suscepisse.

267. Nunc ea videamus, quę contrà ab aliquibus disputantur. Dubium, ajunt, non est, quin ea sciantur, quę demonstratione probentur. Sic et Deum esse unum à Christianis creditur, Philosophis, et demonstratione conficitur. Sunt igitur aliqua, quę scientiâ simul, et fide tenere possimus. Nihil omnino vetat, ne scientię fidei comitetur. Quin etiam si quis Ethnicus solâ magistrâ et duce naturâ Deum esse cognosceret, Christianę militię nomen dare constituat, id ipsum credere debet. Accedentem namque

ad Deum oportere credere, quia est, et inquirentibus se, remunerator sit, Apostolus jam testatur (a.) Ex quo sequitur, ut duo illa consociari, quandoque debeant, nedum possint.

268. Ad objecta respondeo, quę demonstratione quisque concludat, eadem illum scire necessum esse. Ad proximum nego, qui Deum esse, aut unum esse sciat, ei hoc ipsum esse credendum. Neque verò ullus id credere jubetur, quod credi omnino non potest. Credi autem illud penitus nequit, quod scientiâ tenetur, propterea quod perspicuitatem, ac evidentiam scientia sibi omnis vindicat; fides contrà tenebras, et obscuritatem. Atque ut claritati, ut luci umbra, et obscuritas adversantur, nec eodem loci, quo illę sint, hęc ullo modo esse possunt, aut inveniri: sic cum scientiâ fides pugnat, nec eâdem in mente consociatas unquam reperiatis. Itaque, qui ad Deum accedere Paganus statuat, ei satis est, ut Deum existere, ac justè omnes remunerari credere sit paratus, si aut evidentem, quam hujusce rei cognitionem

(a.) Ad Heb. cap. 2. v. 6.

habeat; non haberet; aut haberet quidem, sed eam amitteret aliquando. Nec aliud profecto Paulus indicat: cum, accedentem ad Deum credere dixerit oportere, quia est, et inquirentibus se remunerator erit. Dixerat enim, fidem esse sperandarum rerum substantiam, argumentum non apparentium. (a) Et quod ratione, qua dicere audit, non apparent? Ut illud respondeam omittam, quod doctissimis visum est Philosophis responsi, efficacia Apostolum testimonio de Deo, ut gratiae auctore locutum: quo scilicet intellectu scientiae, si ita fas est loqui, objectum esse non potest.

269. Urgeant nihilominus istiusmodi: Quae fide tenentur, nemo ea dixerit ignorari. Quae autem non ignorantur, sciuntur. Quae igitur creduntur, ea etiam sciri relinquitur. Sed propositione concessa, assumptionem non improbare non possum. Quaeso itaque adolescentes, statis illos memoria repetite, quibus hominum menti, quod ad rerum cognitionem attinet, contingere possunt: ignorantiae scilicet, dubii, opinionis,

(a) ad Heb. cap. 11. v. 1.

fidei, scientiæ. Quibus recognitis apparebit, qui dubitat, opinatur, aut credit, eum nec ignorare, nec scire. Dubitans enim cognoscit, opinans etiam, et credens; non eâ tamen aut firmitate, aut claritate, quæ, ut scientia habeatur, est opus. Ex quo fit, ut non omnia, quæ non ignorantur, sciri debeant; sed eorum aut scientia, aut dubium, aut opinio, aut fides haberi potest. Quare, ut quæ fide tenentur, ea minime nesciuntur; non scita tamen, sed credita dicimus, et putamus.

270. Deinceps ipsa rei scitæ perspicuitas mentem nonnunquam incitat ad credendum. Christus enim Divo Thomæ de suo in vitam redditu dubitanti Quia vidisti me, inquit, Thoma, credidisti. (a) Quid ergo prohibeat, quominus id credamus, quod scientiâ consequimur? Hæc alius objiciat. Nos autem id falsum dicimus, a quo totius argumenti adversarius duxit exordium. Nec in rem cadit increduli exprobratio discipuli. ¿Quid enim Servatoris nostri verba ad fidei et scientiæ consociationem? Aliud Thomas vidit,

(a.) Joann. cap. 20. v. 29.

aliud credidit. Christi conspexit humanitatem; ipsius autem credidit Deitatem. Hominem vidit, et Deum confessus est dicens: Dominus et Deus meus. Quod sanè responsum à Sanctissimis Ecclesię Doctoribus, Gregorio scilicet magno, et Thoma Aquinate desumpsimus. (a.) (b.)

274. Sic aliquis postremo concludat. Quę pugnantia non sunt, ea fieri potest, ut aliquando societur. Sed scientia cum fide non pugnat. Utrique namque veritas, utrique firmitas, utrique perspicuitas inest. Atque omnes eam veram, tum firmam etiam fidem esse concedunt. Restat perspicuitas, quę tametsi scientię claritate debilior, esse tamen aliquam Apostolus edocet. Cum enim de cognitione, quę fide nititur, loqueretur, nos, dixit videre nunc, hoc est dum vivimus, per speculum in ęnigmate. (c.) Itaque dum credimus, etsi non ita, ut dum scimus, dilucidè mente videamus: videmus tamen, Deo quidem judice, ut ante posuimus. Atqe dum lucem

(a.) Greg. Hom. 26. in Evan. (b.) Thom. secunda secundę quęst. 1. art. 1 ad 1. (c.) 1.ª ad Chorint. cap. 13. v. 12.

luci conferte: visum visui; claritati denique claritatem. Illustrior, ac splendidior cum obnubilâ, tenebrisque aliquibus involutâ non pugnat; quinimo illi adveniens, ipsique conjuncta ejusdem auget, ac perficit esplendorem. Non est igitur, cur scientia cum fide jungi non possit.

272. Sed nihil est, adolescentes, quod tam facilè expedire possitis. Equidem qui credit, qui fide ducitur, eum cognoscere, ac intelligere fateor; alias non credere, sed ignorare dicendus esset. At intelligit, ut Deus ipse docet, in ænigmate, id est obscurè, cum ænigma è Græco obscura sententia, vel quæstio Latinè vertatur. Credens namque, quanquam rei creditæ notiones habet; notionum tamen harum relationem non percipit, in quo est fidei obscuritas constituta. Scienti jam vero et ejus, quod scientiâ consequitur, claræ sunt ideæ, et harum relationis idearum perspicua cognitio. Pugnat autem cum cognitionis absentiâ ipsa cognitio. Et cum fide igitur scientiam pugnare relinquitur.

273. Sed illis jam aures acommodemus, qui alteram propositionis partem serentur labefactare. Tam, inquiunt, gaudio tristitia, quam firmitati imbecillitas adversatur. Interdum autem voluntas rem aliquam tristitiae simul, et gaudio prosequitur. Nihil est igitur, quod impediat, quominus idem et firmâ, et imbecilli cogitatione, id est, et scientiâ, et opinione intelligentia cognoscat. Quod de tristitiæ cum gaudio conjunctione paulò ante sumpsimus, sic, ut nihil clarius ostendatur, efficimus. Christum enim omnium Dominum, et Assertorem hominum necem unà timuisse legimus, et optasse: doluisse simul ac esse lætatum. Mori quidem, ut humanum genus diaboli tyrannide oppressum in libertatem vindicaret, ardebat. Sed alapas, verbera, spinas, convicia, clavos, crucem, mortem denique ipsam, quod suæ erant humanitati contraria, perpeti refugiebat. Et primum quidem edocet Isaias oblatum esse dominum dicens quod voluerit Non invitè scilicet, sed libenter. (a) Postremò à Sanctis Ma=

(a) Cap. 53. v. 7.

theo, Marco, et Luca narratur, Christum ajentibus mærore, tristitiâ, angore, pavore, ac tędio perculsum. (a.) (b.) (c.) Quę cum sint, mærorem lętitię in eâdem voluntate conjungi; atque adeo eâdem in mente scientiam, et opinionem concluditur.

274. En ecce in Herculeum, ut adversarii rentur, nodum incidimus; arctiorem videlicet, ac difficiliorem, quam ut facile valeat expediri. Gordius tamen non est, opinor. Argumenti ergo propositionem accipimus; assumptionem contrà negamus, quę neutiquam ex iis, quę subjiciuntur, efficitur. Neque enim eâdem volantate necem Dominus exoptavit, ac metuit: nec ex uno, eodemque fonte mæror, lętitiaque manavêre. Divinę Christi Domini voluntatis, et ejus insuper humanę, quę appetitus dicitur rationalis, erat quidem tormenta, et mortem desiderare, amare, lętari; naturalis autem, ejusve, quę appetitus sensitivus vocatur, pati, ac mori reformidare. Pati ergo, et

(a.) cap. 26. v. 37, et v. 37. (b.) cap. 14 v. 33. (c.) Luc. cap. 22. v. 43.

mori velle, ac nolle, contraria quidem in seipsis esse concedimus; sed quod ad Christi voluntates spectat, pugnare non poterant. Nam velle Dei, et rationis erat humanæ; nolle vero naturæ, ac sensus. Cum itaque una, eademque voluntas non esset, nullus existere ~~voluit~~ potuit voluntatum conflictus. Si enim homo vult unum, ait St. secundum appetitum rationis, et vult aliud secundum appetitum sensitivum non est hic alia contrarietas. (a.) Quid, quod non idem omnino et optabat Dominus, et timebat? hominum optabat salutem; mortis metuebat acerbitatem. Ex humanæ salutis amore desiderium, et gaudium; ex necis acerbitate timor, et dolor exorti. Quocirca, ut eadem omnino voluntas rem prorsus eandem tristitiâ simul, et gaudio prosequi nequit; sic nec scientiâ et opinione quidquam intelligentia consequi potest.

275. Sic denique argumentantur. Quam rem scientiâ mens teneat, eandem potest per medium probabile simul attingere. Cognitio autem a

(a.) 3. p. quæst. 18. art. 6.

medio ejusmodi proficiscens opinio certè est. Res igitur eadem opinione simul scientiâ cognoscitur aliquando. Propositionem ex eo firmam esse constat, quod quis Deum v. c. existere, ac mundum administrare ipsius rerum universitatis ordine, atque pulchritudine nisus demonstrare potest, unàque id ipsum opinari aliis probabilibus tantùm argumentis ductus. Sic sanè id verum, quod nobis objiciunt, posse mentem, quam rem scientiâ complectitur, ipsam probabili dumtaxat medio cognoscere, modò absit omnis formido, exuletq.[e] erroris incurrendi timor longissimè. Non enim quæcumque probabili medio nititur cognitio, ea opinatio, vel opinio dicenda est, sed illa solummodo, quæ menti formidinem afferat, ne res se aliter habeat, atque cognoscitur. At sciens quidpiam dubitare de illo negat, aut in metu esse, ne contrà, ac censet, res se habeat. Quod si desit, opinari non potest, tametsi probabili etiam argumento rem illam ipsam eum intellexisse ponamus.

276. Sed, positâ, inquiunt, causâ, effectus ponatur,

necesse est. Opinationis autem causa medium est probabile. Hoc igitur habito, et illa dubio procul habetur. Propositionem sic accipimus, ut causam sequatur effectus, nisi quid, quominus sequatur, impediat; aliàs improbamus. Qui rem quamdam scientiâ consecutus sit, eandem opinari nequit, quamvis argumenta ejusdem rei habeat probabilia. Namque scientia, cum sit firma cognitio, prohibet, ne mens suscipere quoque valeat opinionem, cui propria est, ut suprà dictavimus, imbecillitas.

277. Hæc ego ferè in variis Philosophorum et veterum, et novorum scriptis videbam, quæ libanda, et tradenda putarem de prima Philosophiæ parte, scientiâ videlicet cogitandi. Sed in vos intuens, auditores, doleo: quorum in adolescentiam per medias hucusque laudes quasi quadrigis vehentem transversa incurrit misera Logicæ nostræ conditio. Jam nunc etenim cogitatione prospicio, quænam eorum studia futura sint, quibuscum de

his, quæ à me didicisti, agetis. Quanta sit exci- tanda tempestas, quanta immineat institutioni vestrâ procella. Hic me dolor, hæc me cura sollicitat, et hos mecum omnes, quibus et Academia, et litteræ curæ sunt, socios ejusdem, et amoris, et anxietatis. Vobis faveo, vos vestrâ, sui scientiâ, et fidelitate desidero: eas vobis amicitias, et necessitudines opto, quibus meorum scriptorum memoriam renovare, atque augere possitis. Ex vobis duplex me afficit timor, ne et ipsi Academiâ careatis, et illa vobis. Vos tamen (etsi cursum ingenii vestri premere conatur hæc importuna clades Hispaniæ) continete vos in vestris perennibus studiis, idq.e efficite, quod jam propemodum, vel planè potius effeceratis, ut vos ex eâ, quam ego in hunc librum congessi, Philosophorum turbâ eripiatis. Nec enim vos decet uberrimis doctiorum auctorum ornatos, quas cum domo haurire non possetis, ex eâ accersivisti urbe, quæ scientiarum omnium, et artium domus semper est habita, numerari in vulgo Philosophorum. Vestra, mei ju-

juvenes, Academia, vestrum hoc est curriculum:
hic vos non modo graviorum artium instrumen-
tum animum excoluistis, sed et linguam acuistis
exercitatione dicendi, et honestorum Academico=
rum exemplum decus omnis virtutis eam sum=
mâ Philosophiae laude junxistis. Valete igitur mea
desideria, vobisque persuadete, mihi vos quidem
esse carissimos, sed multò fore cariores, si contuma=
ces, si maledicos Philosophos repudiabitis, Philo=
sophiamque jam tuebimini, et adultam virgi=
nem castè, atque ab imprudentium amato=
rum impetu, quoad ejus facere poteri=
tis, prohibebitis. Valete. ~.

